

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ЕКОЛОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

КОСТЮКЄВИЧ Т. К.

КАДАСТР ПРИРОДНИХ РЕСУРСІВ

Конспект лекцій

Одеса
Одеський державний екологічний університет
2022

УДК 332.334:349.417
К72

Костюкєвич Т. К.

К72 Кадастр природних ресурсів : конспект лекцій. Одеса : ОДЕКУ, 2022.
136 с.

ISBN 978-966-186-219-6

У конспекті лекцій розглянуто сучасну нормативно-правову базу кадастрів природних ресурсів, досягнення науки та практики організації і ведення кадастрів природних ресурсів, методичні особливості ведення окремих галузевих кадастрів, економічну оцінку окремих природних ресурсів. Конспект лекцій рекомендовано для студентів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти денної та заочної форм навчання (включно з іноземцями) за спеціальністю 193 «Геодезія та землеустрій» (освітньо-професійна програма «Землеустрій та кадастр»).

УДК332.334:349.417

*Рекомендовано методичною радою Одеського державного екологічного університету
Міністерства освіти і науки України як конспект лекцій
(протокол № 1 від 29. 09. 2022 р.)*

ISBN 978-966-186-219-6

© Костюкєвич Т. К., 2022

© Одеський державний екологічний університет, 2022

ЗМІСТ

ВСТУП	5
1 ПРИРОДНІ РЕСУРСИ УКРАЇНИ, ЇХНЯ ХАРАКТЕРИСТИКА ТА КЛАСИФІКАЦІЯ	7
1.1 Суть і значення природних ресурсів	7
1.2 Класифікація природних ресурсів	8
1.3 Соціально-економічна оцінка використання природно- ресурсного потенціалу України	14
2 НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ КАДАСТРУ ПРИРОДНИХ РЕСУРСІВ	18
2.1 Поняття про кадастр та передумови його виникнення.....	18
2.2 Класифікація кадастрів природних ресурсів.....	25
2.3 Нормативно-правова основа й організаційне забезпечення ведення кадастру природних ресурсів	29
3 ДЕРЖАВНИЙ ЗЕМЕЛЬНИЙ КАДАСТР	36
3.1 Мета і завдання Державного земельного кадастру.....	36
3.2 Основні принципи ведення Державного земельного кадастру	37
3.3 Економічна оцінка земельних ресурсів	42
4 ДЕРЖАВНИЙ ВОДНИЙ КАДАСТР	44
4.1 Водні ресурси України, як об'єкт кадастру.....	44
4.2 Структура та порядок ведення Державного кадастру водних ресурсів.....	48
4.3 Використання даних Державного кадастру водних ресурсів.....	53
4.4 Еколого-економічна оцінка водних ресурсів України	54
5 ДЕРЖАВНИЙ ЛІСОВИЙ КАДАСТР	58
5.1 Характеристика лісових ресурсів України	58
5.2 Поняття про Державний кадастр лісових ресурсів, його мета та призначення	64
5.3 Порядок ведення Державного кадастру лісових ресурсів.....	65
5.4 Інформаційне забезпечення Державного кадастру лісових ресурсів	67
5.5 Методичні основи кадастрової оцінки лісових ресурсів.....	69
6 ДЕРЖАВНИЙ КАДАСТР ПРИРОДНО-РОСЛИННИХ РЕСУРСІВ.....	74
6.1 Мета і призначення Державного кадастру природно- рослинних ресурсів	74

6.2	Використання і відтворення природних рослинних ресурсів.....	77
6.3	Порядок ведення Державного кадастру природно-рослинних ресурсів	81
7	ДЕРЖАВНИЙ КАДАСТР ПРИРОДНИХ ЛІКУВАЛЬНИХ РЕСУРСІВ	84
7.1	Завдання і призначення Державного кадастру природних лікувальних ресурсів	84
7.2	Природні лікувальні ресурси як об'єкт кадастру	85
7.3	Порядок створення і ведення кадастру природних лікувальних ресурсів	92
8	ДЕРЖАВНИЙ КАДАСТР ТЕРИТОРІЙ ТА ОБ'ЄКТІВ ПРИРОДНО-ЗАПОВІДНОГО ФОНДУ	96
8.1	Призначення і зміст Державного кадастру територій та об'єктів природно-заповідного фонду	96
8.2	Природно-заповідний фонд України як об'єкт кадастру	98
8.3	Порядок ведення кадастру територій та об'єктів природно-заповідного фонду	103
9	ДЕРЖАВНИЙ КАДАСТР ПРИРОДНИХ ТЕРИТОРІЙ КУРОРТІВ	105
9.1	Основні принципи Державного кадастру природних територій курортів	105
9.2	Природні території курортів як об'єкта кадастру	111
9.3	Порядок створення і ведення Державного кадастру природних територій курортів	113
10	ДЕРЖАВНИЙ КАДАСТР МІНЕРАЛЬНО-СИРОВИННИХ РЕСУРСІВ.....	117
10.1	Визначення та характеристика мінерально-сировинних ресурсів України	117
10.2	Використання надр в Україні: правові аспекти	119
10.3	Правові основи державного обліку родовищ, запасів і проявів корисних копалин	124
10.4	Передумови створення та призначення кадастру родовищ і проявів корисних копалин.....	126
10.5	Структура інформаційної бази для родовищ і проявів корисних копалин	128
10.6	Економічна оцінка мінерально-сировинних ресурсів	131
	СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	134

ВСТУП

Сучасний етап розвитку світового господарства відрізняється зростаючими масштабами споживання природних ресурсів, різким ускладненням процесу взаємодії природи та суспільства, інтенсифікацією та розширенням сфери прояву специфічних природно-антропогенних процесів, що виникають внаслідок техногенного впливу на природу.

В умовах динамічного розвитку ринкових відносин, реформування податкової політики, підвищення ролі ресурсних та майнових податків у регулюванні раціонального використання природних та матеріально-технічних ресурсів, особливе місце займає поетапне впровадження та вдосконалення економічного механізму природокористування.

В останні роки прогресує не тільки виснаження всіх природних ресурсів, але й забруднення довкілля – вод, земель, атмосфери. Все це вимагає розробки на державному рівні науково обґрунтованих заходів для забезпечення раціонального використання природних ресурсів, а для їх розробки необхідна детальна інформація про природні ресурси, яку містить кадастр природних ресурсів формування якого започатковано ще в 70 роках, але методична та інформаційна база поки що не сформована.

Відповідно до закону України «Про охорону навколишнього природного середовища», охорона навколишнього природного середовища, раціональне використання природних ресурсів, забезпечення екологічної безпеки життєдіяльності людини – невід’ємна умова сталого економічного та соціального розвитку України. Для інформаційного забезпечення здійснення екологічної політики в Україні ведуться кадастри природних ресурсів.

Єдиного кадастру природних ресурсів не існує. Кадастр представлені за видами природного ресурсу. За загальним їх цілям і структурі всі вони утворюють єдину економіко-правову схему. Екологічним законодавством передбачається ведення таких видів кадастрів: земельного, лісового, водного, природно-рослинного, лікувального, територій та об’єктів природно-заповідного фонду, ресурсів тваринного світу, природних територій курортів, родовищ і проявів корисних копалин та вторинних ресурсів.

Дисципліна «Кадастр природних ресурсів» ґрунтується на системному підході до проблем організації раціонального використання природних ресурсів та їх охорони. Теоретично-методологічною основою

курсу є діалектичний метод. Предметом дисципліни є природні ресурси, які вивчаються, підлягають обліку та оцінці з метою отримання достовірних і необхідних даних про правовий, природний та господарський стан природних ресурсів для організації раціонального їх використання та охорони.

Метою курсу є ознайомлення студентів із значенням природних ресурсів у житті людини, структурою природно-ресурсного потенціалу України та його територіальними особливостями розподілу в межах адміністративних одиниць, вивчення класифікаційних одиниць природних ресурсів та правових аспектів їх використання, охорони; вивчення основних етапів становлення кадастру природних ресурсів, його змісту та призначення, видів і принципів, ознайомлення із основними законодавчими та нормативними документами, які регламентують його функціонування, вивчення складових частин державного кадастру природних ресурсів і тих завдань, які вони виконують; розуміння сучасного стану функціонування кадастру природних ресурсів та його ролі у регулюванні ефективного, раціонального використання.

Конспект лекцій з дисципліни «Кадастр природних ресурсів» включає навчальний матеріал наступних десяти тем:

- 1 – природні ресурси України, їхня характеристика та класифікація;
- 2 – науково-теоретичні основи кадастру природних ресурсів;
- 3 – Державний земельний кадастр;
- 4 – Державний водний кадастр;
- 5 – Державний лісовий кадастр;
- 6 – Державний кадастр природно-рослинних ресурсів;
- 7 – Державний кадастр природних лікувальних ресурсів;
- 8 – Державний кадастр територій та об'єктів природно-заповідного фонду;
- 9 – Державний кадастр природних територій курортів;
- 10 – Державний кадастр мінерально-сировинних ресурсів.

Конспект лекцій складено на основі навчально-методичних видань, посібників, статей, монографій вітчизняних фахівців з даного питання та нормативно-правових актах чинних станом на червень 2022 року. Перелік використаних при складанні джерел наведено після тем курсу.

1 ПРИРОДНІ РЕСУРСИ УКРАЇНИ, ЇХНЯ ХАРАКТЕРИСТИКА ТА КЛАСИФІКАЦІЯ

1.1 Суть і значення природних ресурсів

Природні ресурси - це природні компоненти та сили природи, що використовуються або можуть бути використані як засоби виробництва та предмети споживання для задоволення матеріальних і духовних потреб суспільства, підвищення якості життя людей.

За своєю матеріальною сутністю природні ресурси вважаються частиною географічного середовища. Це сукупність природних умов існування та діяльності людей. Вони належать до компонентів природи, а відтак їх розподіл на Землі та концентрація в її надрах визначаються природними закономірностями.

У другій половині XX сторіччя ресурсоспоживання дуже зросло, охопивши практично всю сушу й усі відомі на даний час природні тіла і компоненти. Науково-технічний прогрес безпосередньо відобразився на практиці ресурсоспоживання. Розроблено технології освоєння таких видів природних багатств, які донедавна не включалися в поняття «природні ресурси» (наприклад, опріснення солоних морських вод у промисловому масштабі, освоєння сонячної чи припливно-хвильової енергії, виробництва атомної енергії, видобуток нафти та газу на акваторіях тощо)

За матеріальною сутністю природні ресурси - частина географічного середовища. Сукупність природних умов існування та діяльності людини, їхній генезис, природні властивості, належність до тих чи інших компонентів природи, розподіл на поверхні Землі та концентрація в надрах зумовлені природними закономірностями. За економічною сутністю природні ресурси - споживні вартості, чий корисність, техніко-економічні властивості, різноманітність, масштаби і способи використання визначаються суспільними закономірностями.

Розрізняють два види природних ресурсів щодо їхнього використання:

- 1) які служать безпосереднім засобом існування людей - природна родючість ґрунтів, риба в морях, річках та озерах, дикі звірі, дикоростучі харчові ресурси (плоди, коріння, стебла) та ін.;
- 2) що є джерелом засобів праці - метали, паливо, деревина для

виготовлення різних знарядь, водоспади, які приводять у дію спершу водяне колесо, а потім турбіни гідроелектричних станцій, тощо. Природні ресурси другого типу використовуються для виготовлення засобів виробництва.

Природні ресурси безпосередньо залучаються у виробництво і становлять його сировинну та енергетичну бази. Ресурси мінеральні використовуються у важкій промисловості; водні - у промисловості, сільському господарстві та для побутових потреб; земельні (грунтові) - в сільськогосподарському виробництві. У господарстві використовуються також рослинні (особливо лісові) й тваринні (риба, дикі звірі) ресурси.

Часто потреби в природному ресурсі цілком блокуються технологічною неможливістю їхнього освоєння, наприклад, виробництво енергії на основі керованого термоядерного синтезу, регулювання кліматичних процесів чи явищ тощо

Доступні, доведені або реальні запаси – це обсяги природного ресурсу, виявлені сучасними методами розвідки чи обстеження, технічно доступні та економічно-рентабельні для освоєння.

Потенційні чи загальні ресурси (англ. – potential resources) – це ресурси, установлені на підставі теоретичних розрахунків, рекогносцирувальних обстежень, які включають, окрім резервів – точно встановлених запасів природної сировини, що вилучаються технічно, ще й ту їхню частину, яку нині освоїти неможливо через технічні чи економічні причини (наприклад, поклади бурого вугілля на великих глибинах чи прісні води, законсервовані в льодовиках або глибинних шарах земної кори).

Потенційні ресурси називають ресурсами майбутнього, тому що їхнє господарське освоєння стане можливим тільки за умов якісно нового науково-технічного розвитку суспільства.

1.2 Класифікація природних ресурсів

Великий теоретичний інтерес становить класифікація природних ресурсів, яка дає змогу оцінити масштаби їхніх запасів, можливість використання і комплекс необхідних охоронних заходів (рис. 1.1).

Оскільки природні ресурси - компоненти природи, вони можуть класифікуватися за належністю до того чи того класу або явищ природи. За цією ознакою вирізняються такі групи природних ресурсів: мінеральні,

земельні, водні, лісові, фауністичні, рекреаційні, кліматичні.

Через загострення проблеми раціонального використання природних ресурсів та охорони природи в останні роки набула широкого визнання класифікація за ознакою вичерпності природних ресурсів, яку іноді звуть екологічною класифікацією.

У зв'язку з двоїтим характером поняття «природні ресурси», яке відображає їхнє природне походження, з одного боку, і господарську, економічну значущість - з іншого, розроблені та широко застосовуються кілька класифікацій у спеціальній та географічній літературі:

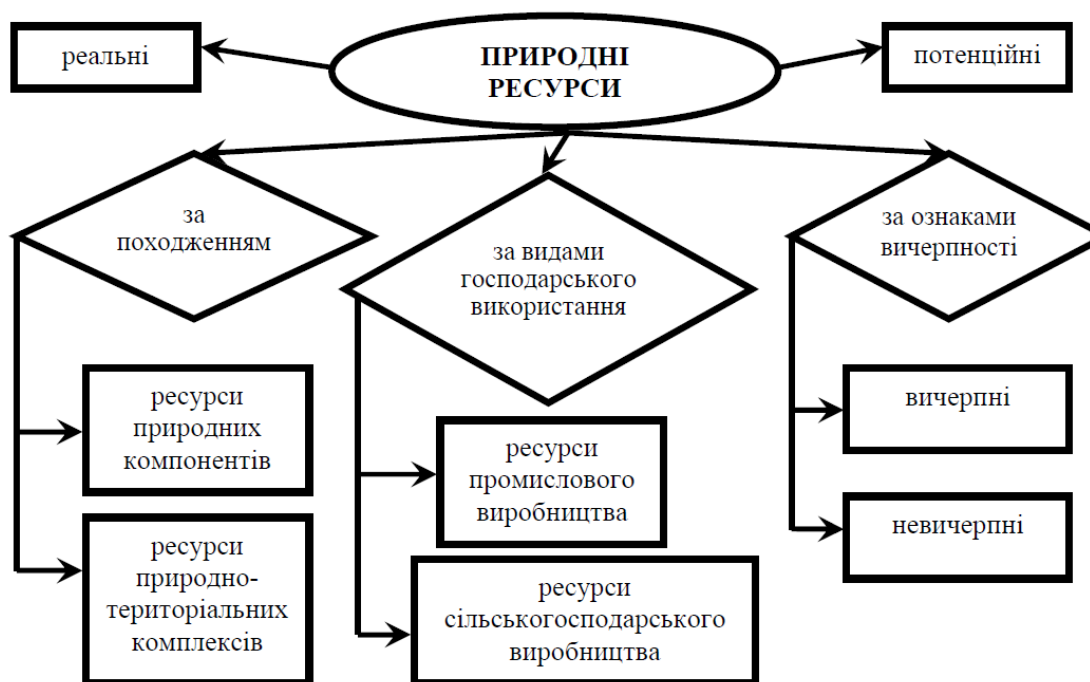

Рисунок 1.1 - Класифікація природних ресурсів

- *Класифікація природних ресурсів за походженням*, при цьому природні ресурси (тіла чи явища природи) виникають у природних середовищах (водах, атмосфері, рослинному чи ґрунтовому покриві тощо) й у просторі утворюють визначені сполучення, які змінюються в межах природно-територіальних комплексів. На підставі цього вони поділяються на дві групи:

1) ресурси природних компонентів (кожен вид природного ресурсу звичайно формується в одному з компонентів ландшафтної оболонки, при цьому він регулюється тими ж природними факторами, які створюють

даний природний компонент і впливають на його особливості та територіальне розміщення. За приналежністю до компонентів ландшафтної оболонки виділяють такі ресурси: мінеральні, кліматичні, водні, рослинні, земельні, ґрунтові ресурси, тварини світу. Ця класифікація широко вживається у вітчизняній та закордонній літературі. У разі використання вищенаведеної класифікації основна увага приділяється закономірностям просторового та тимчасового формування окремих видів ресурсів, їхнім кількісним, якісним характеристикам, особливостям їхнього режиму, обсягам природного поповнення запасів. Наукове розуміння всього комплексу природних процесів, які беруть участь у створенні та нагромадженні природного ресурсу, дозволяє вірніше визначити роль і місце тієї чи іншої групи ресурсів у процесі суспільного виробництва, системі господарства, а головне – дає можливість виявити граничні обсяги вилучення ресурсу з природного середовища, не допускаючи його виснаження чи погіршення якості. Наприклад, точне уявлення про обсяги щорічного приросту деревини в лісах визначеного району дозволяє розрахувати припустимі норми вирубки. У разі суворого контролю за дотриманням цих норм виснаження лісових ресурсів не відбувається);

2) ресурси природно-територіальних комплексів – на цьому рівні поділу враховується комплексність природно-ресурсного потенціалу території, що впливає з відповідної комплексної структури самої ландшафтної оболонки, при цьому кожен ландшафт має визначений набір різноманітних видів природних ресурсів. Залежно від властивостей ландшафту, його місця в загальній структурі ландшафтної оболонки, сполучення видів ресурсів їхні кількісні та якісні характеристики змінюються дуже істотно – останнє визначає можливості освоєння та організації матеріального виробництва.

Часто виникають такі умови, коли один чи кілька ресурсів визначають напрям господарського розвитку цілого регіону. Практично будь-який ландшафт має кліматичні, водні, земельні, ґрунтові та інші ресурси, але можливості господарського використання дуже різні. В одному випадку можуть складатися сприятливі умови для видобутку мінеральної сировини, а в іншому – для вирощування цінних культурних рослин для організації промислового виробництва, курортного комплексу тощо. На підставі цього виділяються природно-ресурсні територіальні комплекси за найкращим видом господарського освоєння. Вони поділяються на: гірничопромислові, сільськогосподарські,

водогосподарські, лісгосподарські, рекреаційні тощо.

Використання тільки однієї класифікації видів ресурсів за їхнім походженням (чи «природної класифікації», за визначенням А. А. Мінца) недостатньо, тому що вона не відображає економічного значення ресурсів і їхньої господарської ролі. Серед систем класифікації природних ресурсів, які відображають їхню економічну значущість і роль у системі суспільного виробництва, частіше застосовується класифікація за напрямками та формами господарського використання ресурсів;

– *Класифікація за видами господарського використання*, при цьому основний критерій поділу ресурсів у цій класифікації – віднесення їх до різних секторів матеріального виробництва. За цією ознакою природні ресурси поділяються на:

1) ресурси промислового виробництва – ця підгрупа включає всі види природної сировини, які використовуються у промисловості. Через дуже велику розгалуженість промислового виробництва наявність численних галузей, які споживають різні види природних ресурсів і відповідно висувають до них різні вимоги, види природних ресурсів диференціюються таким чином:

а) енергетичні, до яких відносяться різноманітні види ресурсів, які використовуються на сучасному етапі розвитку науки і техніки для виробництва енергії: паливні корисні копалини (нафта, вугілля, газ, уран, бітумінозні сланці тощо); гідроенергоресурси – енергія вільно падаючих річкових вод, припливно-хвильова енергія морських вод тощо; джерела біоконверсійної енергії – використання паливної деревини, виробництво біогазу з відходів сільського господарства; ядерна сировина, яка використовується для одержання атомної енергії;

б) неенергетичні, які включають підгрупу природних ресурсів, котрі постачаються як сировина для різних галузей промисловості чи задіяні у виробництві за умови технологічної необхідності: корисні копалини, які не відносяться до групи каустобіолітів; води, використовувані для промислового водопостачання; землі, зайняті промисловими об'єктами та об'єктами інфраструктури; лісові ресурси, які постачаються як сировина для лісохімії та будівельної індустрії; рибні ресурси зараховуються до певної підгрупи умовно, тому що нині вилов риби та обробка улову має промисловий характер;

2) ресурси сільськогосподарського виробництва поєднують види ресурсів, які задіяні у створенні сільськогосподарської продукції:

а) агрокліматичні – ресурси тепла та вологи, необхідні для продукування культурних рослин чи випасу худоби;

б) земельні ресурси – земля та її верхній шар – ґрунт, який має унікальну властивість продукувати біомасу, розглядаються і як природний ресурс, і як засіб виробництва в рослинництві;

в) рослинні кормові ресурси біоценозів є кормовою базою худоби, яка випасається;

г) водні ресурси – води, використовувані в рослинництві для зрошення, а у тваринництві – для водопою та утримання худоби.

Досить часто виділяють також природні ресурси невиробничої сфери чи безпосереднього споживання – це насамперед ресурси, які вилучаються з природного середовища (дикі тварини, які складають об'єкт промислового полювання, дикорослі лікарські рослини), а також ресурси рекреаційного господарства, ресурси заповідних територій і багато інших.

– *Класифікація за ознакою вичерпності*, при цьому під час обліку запасів природних ресурсів і обсягів їхнього можливого господарського вилучення використовують дані щодо вичерпності запасів. А. Мінц запропонував називати класифікацію за цією ознакою екологічною. Усі природні ресурси за вичерпністю поділяються на:

1) вичерпні ресурси утворюються в земній корі чи ландшафтній сфері, але обсяг і швидкість їхнього формування вимірюються за геологічною шкалою часу. У той же час потреби в таких ресурсах з боку виробництва або для організації сприятливих умов існування людського суспільства значно перевищують обсяг і швидкість природного заповнення. У результаті неминуче настає виснаження запасів природних ресурсів. До групи вичерпних відносяться ресурси з неоднаковими швидкостями та обсягами формування. Це дозволяє провести їхню додаткову диференціацію. На підставі інтенсивності та швидкості природного утворення ресурси поділяють на такі підгрупи:

а) невідновлювані, до яких зараховують: усі види мінеральних ресурсів або корисні копалини (вони, як відомо, постійно утворюються в надрах земної кори в результаті безупинного процесу рудоутворення, але масштаби їхнього нагромадження настільки незначні, а швидкість утворення вимірюється багатьма десятками і сотнями мільйонів років (наприклад, вік кам'яних вугіль нараховує більше 350 млн. років), що практично враховувати їх в господарських розрахунках не можна. Освоєння мінеральної сировини відбувається за історичною шкалою часу і

характеризується постійно зростаючими обсягами вилучення. У зв'язку з цим усі мінеральні ресурси розглядаються не тільки як вичерпні, але й як невідновлювані); земельні ресурси (у їхньому природному вигляді – це матеріальний базис, на основі якого відбувається життєдіяльність людського суспільства. Морфологічний пристрій поверхні (рельєф) істотно впливає на господарську діяльність, на можливість освоєння території. Якщо землі порушити (наприклад, кар'єрами) під час великого промислового чи цивільного будівництва, то вони у своєму природному вигляді вже не відновляться);

б) відновлювані, до яких належать ресурси рослинного і тваринного світу, при цьому вони відновлюються досить швидко, та обсяги природного відновлення добре і точно розраховуються. Тому в разі організації господарського використання накопичених запасів деревини в лісах, травостою на луках чи пасовищах, промислу диких тварин у межах, які не перевищують щорічне відновлення, можна цілком уникнути виснаження ресурсів;

в) відносно відновлювані, деякі ресурси хоча і відновлюються в історичні відрізки часу, але відновлювані обсяги значно менші за обсяги господарського споживання. Саме тому такі види ресурсів виявляються дуже «вразливими» та вимагають особливо ретельного контролю з боку людини.

До відносно відновлюваних ресурсів відносяться і дуже дефіцитні природні багатства: продуктивні орні ґрунти; ліси з дозрілими деревостоями; водні ресурси в регіональному аспекті.

2) невичерпні ресурси – серед тіл і явищ природи ресурсного значення є й такі, котрі практично невичерпні, до них відносяться: кліматичні та водні ресурси. Усі види ресурсів пов'язані між собою зворотним зв'язком на основі термодинамічних принципів (закону збереження маси та енергії).

Нарощування використання якогось із ресурсів понаднормово спричиняє різні зміни в інших ресурсних групах і зміни їхньої інтегральної сукупності, що завжди супроводжуються втратою якихось ресурсних груп, на які було розраховано господарство.

Так, надмірна експлуатація водних ресурсів річкового басейну призводить не лише до нестачі води для ведення господарства в розташованих нижче ділянках і басейнах, до виснаження рибних та інших морських ресурсів, а й різко впливає на рослинність, тваринний світ і

навіть на клімат навколишніх територій, який, у свою чергу, погіршує умови життя людей.

Усе це зумовлює необхідність вивчення інтегральної сукупності всіх ресурсних складових у регіоні, а також проведення інвентаризації всіх ресурсів за народногосподарськими потребами та складання кадастрів.

Кадастр – це систематичне зведення даних, яке включає якісний та кількісний опис об'єктів і явищ ресурсного характеру з їхніми економічною та соціально-економічною оцінками.

У деяких країнах (Канада, держави скандинавського півострову тощо) ведуться роботи з інвентаризації ресурсів і складання їхніх кадастрів. Зокрема, практикуються водний, детеріораційний, земельний, ландшафтний, лісовий, медико-біологічний, ґрунтовий, промисловий, рекреаційний кадастри, кадастри природних територій та об'єктів під особливою охороною, стану навколишнього середовища, фізичного простору та інші види кадастрів. Щоб забезпечити просування вперед під час вивчення природних ресурсів необхідно володіти різними методами оцінки ресурсів.

1.3 Соціально-економічна оцінка використання природно-ресурсного потенціалу України

Під *економічною оцінкою природних ресурсів* мається на увазі застосування економічних критеріїв, тобто зіставлення властивостей природних факторів з вимогами, які впливають із практичної, господарської діяльності людини.

Метою оцінки природних ресурсів є поліпшення використання їх відтворення та охорони.

В якості економічної оцінки природних ресурсів розглядається урахування впливу на продуктивність суспільної праці закономірних територіальних розходжень у природних властивостях цих ресурсів і їхніх джерел. Нерівномірність просторового розподілу ресурсів робить необхідним також урахування розходжень в обсязі (запаси, площі тощо) оцінювання ресурсів об'єктів.

Критерієм оцінки природних ресурсів пропонується вважати порівняльну економічну ефективність використання даного джерела ресурсів чи їхнього територіального сполучення. Розходження в

ефективності виражаються в диференційованих сумарних витратах живої та уречевленої праці. Ясно, що цінність того чи іншого виду природних ресурсів визначається народногосподарським ефектом, досягнутим під час його використання. Величина цього ефекту, як і величина необхідних витрат для більшості видів ресурсів територіально диференційована; вона відображає сформовану на кожному етапі територіальну структуру виробництва зі специфічною картиною співвідношення потреб в ресурсах і можливостей їхнього задоволення.

До об'єктів оцінки природних ресурсів належать такі види:

- родовища корисних копалин;
- сільськогосподарські землі;
- лісові ресурси;
- водні ресурси.

Вагоме значення для економічної оцінки має існуюча практика обліку відповідних ресурсів. Матеріали за обліком земель у визначеній мірі мають оцінний характер навіть у тому випадку, коли вони тільки відображають розподіл територій за угіддями. Сам вибір способу використання тієї чи іншої ділянки враховує її природні властивості та ефективність використання різними способами. Однак дуже часто фактичне використання тих самих ділянок землі і, отже, структура сільськогосподарських угідь визначається економічними умовами. Під впливом останніх відбувається зміна критеріїв вибору земель для різних угідь, тобто критеріїв їхньої оцінки. Віднесення визначених типів земель до тих чи інших угідь, тобто визначених якісних типів використання, характеризує лише граничні значення оцінок. Одним із завдань розгорнутих досліджень з якісної та економічної оцінки земель стало поповнення земельно-облікових даних відсутніми оціночними показниками.

Сфера застосування економічних оцінок:

- аналіз внеску кожного виду ресурсу до складу національного багатства країни;
- ведення кадастрів природних ресурсів;
- визначення та формування обґрунтованих нормативів використання природних ресурсів з метою забезпечення максимальної еколого-економічної ефективності суспільного виробництва;
- оцінка економічної ефективності функціонування галузей, підприємств, організацій, пов'язаних із використанням, відтворенням та

охороною природних ресурсів;

– формування нормативів економічного стимулювання підприємств та організацій, які використовують природні ресурси, зокрема:

1) нормативів санкцій за порушення умов ресурсокористування;

2) нормативів економічного стимулювання (заохочення) ресурсозберігаючих заходів, тобто проведення ресурсозберігаючої політики;

3) нормативів платежів за використання ресурсів у районах.

В умовах товарно-грошових відносин економічна оцінка природних ресурсів повинна виражатись у вартісній формі. Без вартісної оцінки наразі ще неможливо визначати внесок відповідних галузей у сукупні результати виробництва та відповідно – доцільні масштаби вкладень суспільних коштів у їхній розвиток.

Правильна оцінка ресурсів (зокрема й природних), з одного боку, забезпечує рівні економічні (госпрозрахункові) можливості для підприємств, які працюють у різних умовах, а з другого – забезпечує створення ефективного матеріального стимулу до раціонального природокористування.

Економічна оцінка природних ресурсів здійснюється на основі формування таких концепцій:

– витратна концепція – ресурс оцінюється за фактичними витратами на його освоєння та підтримку в нормальному експлуатаційному стані;

– результатний підхід – ресурси оцінюються за вартістю валової продукції або за вартістю фактичних витрат на освоєння та експлуатацію ресурсів;

– рентний підхід – оцінюється максимально можливий народногосподарський економічний ефект від експлуатації оцінюваного ресурсу;

– концепція безкоштовності природних ресурсів.

Таким чином, з урахуванням наявних підходів визначення економічної цінності природних ресурсів, можна виділити наступні методи оцінки природних ресурсів: витратний; результатний; рентний; ринкової оцінки; загальної економічної вартості.

Питання для самоперевірки

1. Що розуміють під кадастром природних ресурсів?
2. Яке значення природних ресурсів?
3. Як класифікують природні ресурси за ознакою?
4. Яка загальна класифікація природних ресурсів?
5. Що розуміють під економічною оцінкою природних ресурсів?

2 НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ КАДАСТРУ ПРИРОДНИХ РЕСУРСІВ

2.1 Поняття про кадастр та передумови його виникнення

Одним з важливих завдань у галузі охорони природи є створення і розвиток системи кадастрів природних ресурсів.

Кадастри природних ресурсів - систематизовані зведені дані, які якісно і кількісно характеризують визначені види природних ресурсів, містять фізико-географічні характеристики, класифікації, відомості про динаміку, ступінь вивченості, еколого-економічної значимості тих чи інших об'єктів і ресурсів. Додатково кадастри налічують картографічні і статистичні матеріали, подають рекомендації з використання природних ресурсів, заходи щодо їхньої охорони та іншу інформацію.

Метою ведення державних кадастрів природних ресурсів є: облік кількісних, якісних та інших характеристик природних ресурсів, обсягу, характеру та режиму їх використання. Такі обліки необхідні насамперед для забезпечення раціонального природокористування та охорони довкілля, прийняття еколого-управлінських рішень та визначення їх ефективності, забезпечення необхідною інформацією органів державної виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, інших зацікавлених суб'єктів. Дані, що містяться в кадастровій документації, використовуються також для визначення меж та грошової оцінки природних ресурсів, заходів щодо їх відновлення, відшкодування завданої екологічними правопорушеннями шкоди.

Державні кадастри провадять у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України.

Сьогодні муніципальна влада в містах реально управляє своїми територіями. Управління територією передбачає повне володіння ситуацією, що означає наявність у органу управління точних комплексних відомостей про стан керованого об'єкта.

Кадастром природних ресурсів називається зведення економічних, екологічних, організаційних і технічних показників, що характеризують кількість і якість природного ресурсу, склад і категорії природокористувачів. Дані кадастрів лежать в основі раціонального використання природних ресурсів, охорони природного середовища, на їх

базі визначається грошова оцінка природного ресурсу, його продажна ціна, система заходів щодо відновлення та оздоровлення навколишнього середовища.

Єдиного кадастру природних ресурсів не існує. Кадастр представлений за видами природного ресурсу. За загальним їх цілям і структурі всі вони утворюють єдину економіко-правову схему. Кадастр бувають двох видів: територіальні та галузеві.

Територіальні (комплексні) кадастри - це кадастри, які ведуться в окремій території і охоплюють всі елементи навколишнього середовища в даній території. А *галузеві кадастри* ведуться вже по окремих елементах.

Законодавством України передбачено ведення галузевих державного земельного кадастру, державного кадастру тваринного світу, державного кадастру родовищ і проявів корисних копалин, державного водного, державного лісового кадастрів, тощо. Галузеві державні кадастри ведуться в порядку, що визначається Кабінетом Міністрів України.

Слово «кадастр» походить від латинських слів «*caput*», що означає «податковий предмет», та «*capetastrum*» – «опис податкових предметів». Спочатку під кадастром розуміли книгу, в якій вказували відомості про предмет оподаткування. З виникненням і розвитком держави земля стала основним джерелом державних доходів і у зв'язку з цим - об'єктом оподаткування. Внаслідок цього на певних етапах розвитку суспільства з'явилася необхідність у точному обліку земель, а відтак у їх оцінці як об'єкта господарювання й оподаткування.

Так, ще у Стародавньому Єгипті (4 тисячі років тому) удобрені розливами ріки Ніл землі обліковували у кількісному та якісному аспектах з метою вилучення п'ятої частини доходів і встановлення права власності на землю. Такі дії з обліку та оцінки земель проводили двічі на рік таксатори – чиновники фараона. В Аравійській пустелі, у Теллосі, були знайдені халдейські таблиці з першими планами території й описом міста Данги, які належали до 4000 року до нашої ери.

Найстаріша кадастрова карта, яка дійшла до нас, зберігається в Туреччині у Стамбульському музеї. Це глиняна табличка із зображенням районів, які підлягали оподаткуванню. Цей документ належить приблизно до 2200 року до нашої ери.

Цікавим кадастровим документом, створеним у далекому минулому ацтеками, є карта долини озера Шогимілко (місячне), виготовлена на великому аркуші стародавнього «паперу», яким була кора дерева. На цій

карті показана мережа осушувальних каналів, доріг, близько 400 будинків із зображенням господаря та ієрогліфом його імені, ділянка землі, осушеної дренажем і придатної для вирощування сільськогосподарських рослин.

Відомості про поземельні кадастри знаходять також у Стародавньому Китаї, Месопотамії, Стародавній Греції і Римі, де вони успішно велися.

Найбільше поширення і розвиток мали земельні кадастри в країнах Західної Європи у XVII – XIX ст. Батьківщиною класичного земельного кадастру вважають Північну Італію, де набув розвитку так званий міланський земельний кадастр, створення якого відносять до 1718-1732 рр. В його основу було покладено точне визначення площ і розміру чистого доходу. Зміст цього кадастру полягав у такому:

- в общинах складали плани із зображенням кожної земельної ділянки (парцели);
- землю розподіляли за якістю ґрунтів на три або чотири класи (добру, середню, погану і непридатну);
- визначали розмір середнього врожаю з кожної ділянки;
- визначали валову продукцію і переводили у грошовий вираз (за цінами для кожної місцевості);
- з вартості валової продукції вираховували витрати на насіння, обробіток ґрунту та інші затрати, щоб отримати чистий дохід.

Усі ці дані вносили в кадастрові книги, на підставі яких центральне податкове управління розподіляло поземельний податок на провінції, райони і платників.

Науково-методичні основи земельних кадастрів європейських країн застосовували в минулому на всій території Західної України: у вигляді австрійського, чеського, польського, румунського кадастрів. Що стосується історії розвитку земельного кадастру на інших територіях України, то він тісно пов'язаний з методом Докучаєва-Сибірцева і періодами його проведення наприкінці XIX і на початку XX століть в Російській імперії.

У 1828 р. в Галичині було введено новий земельний кадастр під назвою «дефінітум». Він існував тут до 1939 року. Землю оцінювали за чистим доходом (за 15 років). Було виділено 5 класів земель, рілля належала до трьох класів – третього, четвертого і п'ятого.

Є підстави вважати, що перші описи сільськогосподарських земель

були започатковані в Україні ще до нашої ери на її півдні, біля Понту Евксинського (стародавня назва Чорного моря) в районі Ольвії, Херсонесу, Пантикапеї та інших місцях. Розташовані вдало як з географічної точки зору, так і з огляду на природні умови, землі українського узбережжя Чорного моря приваблювали багатьох мореплавців-мандрівників. Першими колоністами тут оселились стародавні греки, потім громадяни Великого Риму, за ними візантійці і останніми генуезці.

Впродовж сторіч на цих землях існувало добре налагоджене господарство, пов'язане з обробкою земель, вирощуванням хліба, виноробством тощо. На ті часи в Римській імперії діяв досить розвинений земельний кадастр, згідно з яким реєструвались землеволодіння і виконувалась таксація (від латинського *taxatio* - оцінка) земель, яка характеризувала їх площу, якість, спосіб господарювання, прибутковість тощо. Римські можновладці добре розуміли важливість повноцінного вивчення земель для економічного розвитку держави. Найбільш яскравий приклад у цьому відношенні продемонстрував імператор Август, який започаткував більш точні виміри, а також кадастрові оцінки землеволодінь, що дало змогу вдвічі збільшити надходження до державної скарбниці. І хоч не збереглося прямих свідчень про кадастрові роботи в чорноморських колоніях Риму, немає сумніву, що могутній вплив метрополії примушував колоністів впроваджувати на нових землях вже відпрацьовані в державі технології, в тому числі й методику римського кадастру.

На жаль, технологічна спадщина Риму мало застосовувалась сусідніми народами через непідготовленість, низький рівень освіченості тощо. Письмові пам'ятки Київської Русі, незважаючи на тісні зв'язки з Візантією, виглядають дуже скромно з точки зору кадастрового навантаження. В літописах і уставних грамотах князів детально описується нерухоме майно, в т. ч. рілля, луки, пасовиська, ліси і т. д., але майже ніяк не описувалась їх якість. Ці документи були підставою для обкладання підлеглих даниною, податками або для виконання інших повинностей. Після поневолення Київської Русі монголами неодноразові переписи київських земель проводились з єдиною метою: як найбільшого вилучення з підкорених обов'язкової данини-ханського ясиря.

Від XIII до XVIII ст. на українських землях не існувало тривалої стійкої державної влади. Від монгольських ханів вона переходила до литовських князів, а потім до польських королів. Недовгі роки самостійного врядування за часів козацької держави Б. Хмельницького і

гетьмана-будівничого І. Мазепи змінюються владою московських царів. В цей період української історії, за винятком лічених років, різко загальмовується розвиток господарської діяльності, а особливо таких її напрямків, які вимагали довгострокового спостереження, тривалого накопичення і аналізу даних в умовах стабільності і порядку. Описи і обліки земель були явно недосконалими, вони носили, так би мовити, дуже легеньке кадастрове забарвлення.

Між тим, у козацькій державі XVI-XVII століть, незважаючи на величезні земельні простори, на перший погляд, ніким не міряні і не лічені, облік земель існував. Усі землі, на яких перебували сімейні козаки з господарством і постійно проживали там у мирний період, були на обліку у козачої старшини. Про це свідчать численні приклади досить швидкої козацької мобілізації під час ворожих нападів, коли посланці із Запоріжжя діставалися до найпотаємніших хуторів. Звичайно, облік цей мав дуже умовний характер, але те, що він існував, те що відомості про ці землі перебували у полі зору козачої старшини і генерального писаря, є історичним фактом.

В XVII сторіччі набувають широкого розповсюдження інструментальні методи зйомки землеволодінь, складаються реєстри землевласників з точним визначенням площ і змістовними характеристиками земель. Уваги заслуговує заснований у XVII ст. в шотландському місті Единбурзі так званий реєстр Сессінса, який вже тривалий час використовується для реєстрації земельної власності.

Бурхливий розвиток економіки в другій половині XIX ст., вихід сільськогосподарської продукції, насамперед української, на світовий ринок, обумовили невпинне зростання моніторингу земельної власності, а це, в свою чергу, вимагало нової організації земельно-оцінювальних робіт на серйозній науковій основі. Істотним недоліком на цей момент був той факт, що ґрунтознавство ще не відпрацювало чіткого поняття про ґрунт. В усіх попередніх кадастрах застосовували господарсько-статистичні методи, тобто порівнювали між собою різні ґрунти в межах прийнятої класифікації за показниками врожайності основних сільськогосподарських культур, рівень же впливу вирішального фактору - природних властивостей ґрунту на врожайність не мав механізму визначення.

Позитивні зрушення у цьому напрямку пов'язані з дослідженнями видатного ґрунтознавця В. В. Докучаєва, який поклав початок новому етапу в земельно-оцінювальних роботах. Він запропонував так званий

природньо - історичний метод оцінки ґрунтів, а потім на цій основі виконання детальних економічних обстежень. Метод В. В. Докучаєва, маючи певні недоліки, був найбільш науково обґрунтованим, результати його досліджень зберегли свою цінність до нашого часу.

Полтавське земство першим в Україні в 1888 р. в землеоцінювальних роботах застосувало природно-історичний метод, запросивши для його впровадження самого автора. Іншими земствами широко розгорталися землеоцінювальні роботи в Харківській, Катеринославській, Таврійській, Херсонській та інших губерніях. Незважаючи на урядові циркуляри про єдині засади земельно-оцінювальних робіт, земські кадастри базувалися на значних відмінностях. Не існувало єдиного розподілу сільськогосподарських угідь й орних земель, природно-історична методика межувала з господарсько-статистичною, статистична оцінка інколи підмінювалась недосконалим опитуванням.

Але матеріали земських кадастрів кінця XIX - початку XX ст., обслуговуючи конкурентоспроможне сільське господарство, продукція якого домінувала на світовому ринку, мали величезну цінність. За своїм якісним науковим рівнем в дослідженні питань ґрунтознавства, в розробці прийомів земельно-оцінювальних робіт, земський кадастр перевищував західні кадастри того часу, поступаючись перед ними тільки в питаннях кількісного обліку, який спирався на вкрай недосконалу планову основу застарілих результатів межувань.

В 1917 році приватна власність на землю була скасована. В Радянському Союзі офіційно запанувала думка про те, що земельний кадастр ставить перед собою "вузькофіскальні" цілі, тобто пов'язані з неприйнятним для нового соціалістичного ладу оподаткуванням земель. Сам термін "кадастр" в офіційних джерелах не вживався десятками років. Основна складова частина кадастру - земельно-оцінювальні роботи надовго припинили своє існування. Але повністю відмовитися від земельно-кадастрових робіт не дозволяли економічні обставини.

Слід зазначити, що земля після колективізації була позбавлена справжнього господаря і поступово занепадала. Могутнє дореволюційне сільське господарство на кінець ери Сталіна перебувало на межі економічної кризи. Таке становище не могло не турбувати провідних вчених і фахівців країни.

Першочерговою умовою поліпшення ситуації вони вважали повноцінне вивчення природного стану земель, їх якісну оцінку. З цією

метою в Україні з середини 50-х років розгорнулись широкомасштабні ґрунтові дослідження. На їх основі інститутом Укрземпроект були складені хarti фунтів і типи сільськогосподарських земель. Таким чином, були створені необхідні умови для пробного кадастру, який для набуття виробничого досвіду був проведений на початку 60-х років в господарствах п'яти заздалегідь вибраних районів Київської та інших областей України і отримав позитивний резонанс серед фахівців.

Особливо належить відзначити вагомий внесок у цю справу вчених Українського науково-дослідного інституту агрохімії і ґрунтознавства ім. О. Н. Соколовського, фахівців інституту «Укрземпроект», зусиллями яких були складені ґрунтові нариси всіх областей та ґрунтова карта України.

Незважаючи на численні свідчення актуальності питань кадастру, офіційне введення урядом СРСР державного земельного кадастру відбулось лише 10 червня 1977 р., відповідно в УРСР - 29 липня 1977 р. Але кардинальних зрушень в системі господарювання не сталося, оскільки земля як була, так і залишилась «всенародною», тобто нічиєю. Як наслідок цього, на початок 90-х років в Україні фактично не існувало ні банку земельних даних, ні відповідних реєстрів. Значні в минулому надбання вітчизняних земських кадастрів, на жаль, не можуть бути порівняні з відповідними аналогами за увесь радянський період.

Постановою Кабінету Міністрів України від 4 квітня 1993 року затверджено «Державну програму переходу України на міжнародну систему обліку і статистики», яка передбачала переглянути чинну статистичну звітність щодо земельних ресурсів і доповнити її показниками, які застосовують у міжнародній практиці. Перехід земельно кадастрової інформації в Україні на «Стандартну статистичну класифікацію землекористування ЄЕК», що розроблена Статистичною комісією та Європейською економічною комісією (ЄЕК) ООН для застосування у міжнародній практиці, супроводжувався поділом земель за видами їх цільового (господарського) використання на:

- сільськогосподарські землі;
- ліси та інші лісовкриті площі;
- забудовані землі;
- відкриті заболочені землі;
- відкриті землі без рослинного покриву або з незначним рослинним покривом;
- інші землі та води.

2.2 Класифікація кадастрів природних ресурсів

Однією із актуальних задач розвитку нашої держави є реформування економіки, створення ринкових засад господарювання. Реалізація зазначеної задачі можлива за умов забезпечення управління економікою, розвитку наукоємних виробництв та високих технологій, раціонального природокористування, вдосконалення соціально-економічних відносин, збагачення духовного життя та подальшої демократизації суспільства. Цьому процесу має сприяти успішно налагоджена в державі кадастрова діяльність.

Обґрунтування та якість прийняття управлінських рішень залежить від рівня достовірності й актуальності інформації. Для одержання та використання такої інформації необхідним є спеціалізований збір, обробка даних і подання інформації особам, які приймають або готують рішення. Тобто, необхідне створення кадастрової індустрії з потужною інфраструктурою, яка забезпечує розподілення видів та обсягів одержання інформації, юридичну правомірність, повноту, достовірність, актуальність тощо. Така інформаційна інфраструктура реалізується в формі кадастрових систем.

Кадастрові системи мають ряд специфічних особливостей:

1. Кадастрова система є *не просто зводом відомостей про природний об'єкт, а є системою відомостей*, яка дозволяє, використовуючи різні форми і методи кадастрового обліку, створити повну та об'єктивну картину про стан природного об'єкту.

2. *Кадастровий процес становить собою визначену процедуру*, до якої залучені як державні органи, наділені особливими правами, так і природокористувачі, на яких покладаються обов'язки щодо надання кадастрових даних

3. *Будь-яке управлінське рішення в галузі природокористування базується на даних кадастрового обліку.*

Інформація в кадастрових системах складається з двох частин: *картографічна (графічна)* – топографічні плани та карти, на яких відображена інформація про межі розповсюдження й межі власності того чи іншого виду ресурсів, адміністративні межі, математична основа планів (система координат, розграфка, геодезичні пункти), ідентифікатори ділянок, основні елементи місцевості (споруди, шляхи сполучень, гідрографія, ліси тощо) та *текстова інформація*, до якої відносяться:

ідентифікатор, адреса, код власника, права та обмеження відносно власності та щодо використання ресурсів, якісні характеристики ресурсів тощо.

Законодавством України, передбачено створення і ведення ряду державних кадастрів:

1) *державний земельний кадастр* (згідно з Земельним кодексом України) – містить систему необхідних відомостей і документів про правовий режим земель, їх розподіл серед власників землі і природокористувачів за категоріями земель, про якісну характеристику і народногосподарську цінність;

2) *державний водний кадастр* (згідно з Водним кодексом) – систематизований звід відомостей про поверхневі, підземні, внутрішні морські води та територіальне море; обсяги, режим, якість і використання вод; водокористувачів (за винятком вторинних);

3) *державний лісовий кадастр* (згідно з Лісовим кодексом) – система відомостей про правовий режим лісового фонду, розподіл його між користувачами, поділ лісів за групами та віднесення їх до категорій захистності, інші дані, що характеризують кількісний, якісний стан та економічну оцінку лісового фонду;

4) *державний кадастр родовищ і проявів корисних копалин* (згідно з Кодексом про надра) – містить відомості про кожне родовище, включене до Державного фонду родовищ корисних копалин, щодо кількості та якості запасів корисних копалин і наявних у них компонентів, гірничо-технічних, гідрогеологічних та інших умов розробки родовища та його геолого-економічну оцінку, а також відомості про кожний прояв корисних копалин;

5) *містобудівний кадастр населених пунктів* (згідно з Законом України «Про основи містобудування») – система даних про населені пункти, їхні функціональні зони, окремі території та земельні ділянки, будинки і споруди, соціальну, інженерну і транспорту структуру, екологічні та інженерно-геологічні умови;

6) *державний кадастр природних територій курортів України* (згідно з Законом України «Про курорти») – є зводом відомостей у текстовій, цифровій та графічній формі про правовий статус, належність, режим, географічне положення, площу, кліматичні особливості, види та запаси природних лікувальних ресурсів, якісні характеристики природних територій курортів, їх лікувальну, профілактичну, реабілітаційну,

природоохоронну, наукову, рекреаційну та інші цінності;

7) *державний кадастр природних лікувальних ресурсів* (згідно з Законом України «Про курорти») – є системою відомостей про кількість, якість та інші важливі з точки зору лікування та профілактики захворювань людини характеристики всіх природних лікувальних ресурсів, що виявлені та підраховані на території України, а також можливі обсяги, способи та режими їх використання;

8) *державний кадастр тваринного світу* (згідно Закону України «Про тваринний світ») – систематизована сукупність відомостей про географічне розповсюдження видів (груп видів) тварин, їх чисельність і стан, характеристики середовища їх перебування і сучасного господарського використання та інші необхідні дані;

9) *кадастр територій та об'єктів природно-заповідного фонду* (згідно Закону України «Про Загальнодержавну програму формування національної екологічної мережі України на 2000 – 2015 роки»);

10) *регіональні кадастри природних ресурсів* (згідно з Законом «Про охорону навколишнього природного середовища») – державна інформаційна система, що містить зведені дані про природні ресурси і природні об'єкти;

Джерелом інформації про природні ресурси є кадастрові системи різного призначення. Основою для створення будь-якої кадастрової інформаційної системи про природні ресурси та моніторингу цих ресурсів є просторова інформація (інформація про місцезположення об'єкту, його зв'язки з іншими, розміри та їх зміни в часі, площу, окремі якісні характеристики тощо), яка отримується на основі карт та матеріалів аерокосмічних зйомок. Для отримання цілісної та достовірної інформації про природні ресурси необхідна інтеграція даних, що отримується в згаданих кадастрах. Це можливе за умови створення та ведення кадастрів на єдиній геопросторовій основі, в єдиній державній системі координат.

На жаль, кадастри, які створювали в Україні до цього часу, не базувалися на геопросторових принципах. Ця обставина не дозволяє оперативно і доступно інтегрувати інформацію, що міститься в різних кадастрах: вони є відокремлені один від одного.

Згідно з дорученням Кабінету Міністрів України Мінекоресурсами України розроблено, а Постановою Кабінету Міністрів України від 28 грудня 2001 р. № 1781 затверджено «Положення про регіональні кадастри природних ресурсів».

Необхідність розробки та прийняття Положення була зумовлена потребою більш глибокого вивчення та оцінки внутрішнього природного, економічного, наукового, трудового потенціалу кожного регіону для забезпечення здатності органів місцевого самоврядування в межах, визначених законодавством, самостійно вирішувати питання соціально-економічного розвитку.

Відповідно до затвердженого Положення *регіональні кадастри природних ресурсів ведуться з метою створення умов для динамічного збалансованого соціально-економічного розвитку України та її регіонів.*

Регіональні кадастри природних ресурсів є систематизованим зведенням відомостей про кількісні, якісні та інші характеристики усіх природних ресурсів, а також про обсяг, характер і режим їх використання.

Регіональні кадастри природних ресурсів ведуться за окремими видами природних ресурсів: земельні, водні, природні рослинні, тваринного світу, природні лікувальні, мінерально-сировинні, родовища та проявів корисних копалин тощо.

З метою реалізації законодавства України в сфері кадастрової діяльності необхідно першочергове вирішення таких основних питань:

- проведення аналізу законодавства з питань ведення кадастрів та внесення пропозицій щодо впорядкування кадастрових робіт виходячи з концепції адміністративної реформи та необхідності централізації функцій управління створенням кадастрів природних ресурсів;
- централізація функцій управління та координації створення кадастрів природних ресурсів на рівні Міністерства екології та природних ресурсів України;
- розробка програми створення та ведення регіональних кадастрів природних ресурсів та реалізація, (в межах наявного фінансування), заходів цієї програми;
- розробка програми створення Державного картографічного та геодезичного банку даних та реалізація, в межах наявного фінансування, заходів цієї програми;
- розробка стандартів обміну просторовою (картографічною) інформацією та інших стандартів.

2.3 Нормативно-правова основа й організаційне забезпечення ведення кадастру природних ресурсів

Обліку й оцінці в регіональних кадастрах природних ресурсів (об'єктів) підлягають:

- ресурси земель, використовувані в господарській діяльності і соціальній сфері, резервні і не використовувані земельні площі;

- ресурси надр - корисні копалини мінерального й органічного походження;

- поверхневі і підземні води, природні і штучні водні об'єкти;

- ресурси рослинного і тваринного світу (у тому числі лісові ресурси і лісові масиви, мисливсько-господарські ресурси й мисливські угіддя, промислові ресурси внутрішніх водойм, промислові ресурси морів і шельфу);

- ресурси (природні об'єкти і рекреаційного і соціально-культурного призначення;

- особливо охоронні природні території (заповідники, заказники, національні парки і пам'ятники природи) і біологічні об'єкти (рідкісні і ті, що зникають види тварин і рослин).

Кадастрова інформація формується на підставі облікових матеріалів органів державного управління, підприємств і організацій, яку отримують при статистичному контролі запасів і стану природних ресурсів, інструментальним шляхом і за допомогою спеціальних технічних засобів (аерокосмічних, геодезичних і т.п. методів), натурних досліджень та інвентаризаційними заходами і моніторинговими обстеженнями стану навколишнього середовища.

Кадастр природних ресурсів (об'єктів) містить достовірні дані про правовий стан, кількісну, якісну і економічну оцінку, а також моніторингово-прогнозну інформацію об'єктів.

Інформація про правове положення містить у собі дані про юридичний статус: про порядок розпорядження, володіння і використання природних ресурсів, про межі, власників і орендарів природних об'єктів.

Облік кількості і якості природних ресурсів (об'єктів) ведеться по їхньому фактичному стану і використанню в межах адміністративних одиниць (для територіальних кадастрів) і в межах природно-ресурсних об'єктів (басейнів рік, озер, морів, шельфу, родовищі проявів корисних

копалин, ареалів тварин і рослинних співтовариств для галузевих кадастрів).

Економічна оцінка природних ресурсів (об'єктів) являє собою систему натуральних показників (бали, класи, коефіцієнти) і вартісних показників у грошовому вираженні, що повинні враховувати чинники попиту і пропозиції, процеси інфляції, а також необхідність резервувати частину засобів для компенсаційних і природоохоронних заходів.

Моніторингово-прогнозні матеріали, приходячи самостійною інформацією, служать вихідними даними для внесення змін у всі інші блоки кадастру, і зокрема для коригування економічних оцінок.

Крім вищевказаних розділів, регіональний кадастр природних ресурсів повинний містити зведений блок інформації, у якому на основі порівняльного аналізу економічних оцінок природних ресурсів (об'єктів) отримуються інтегральні показники, що дозволяють визначити спектр можливих варіантів господарського використання території з урахуванням екологічної безпеки населення.

Інформаційне забезпечення системи регіональний кадастр природних ресурсів здійснюється шляхом створення єдиного банку даних, що охоплює рівні адміністративного управління від району до України. Всі показники групуються в рамках адміністративно-територіальних меж.

Банк даних про природно-ресурсний потенціал на підставі спеціальних міжгалузевих угод про інформаційний обмін *формується* з первинної інформації облікових служб підприємств і організацій народного господарства у виді статистичних даних, від підрозділів спеціалізованих галузевих служб у формі фотоаерокосмічних, геодезично-картографічних матеріалів, даних моніторингових обстежень і інвентаризації природних ресурсів і об'єктів.

Відповідальність за достовірність інформації, що подається, про природні ресурси несе її власник, або користувач природного ресурсу або об'єкта.

При веденні комплексних територіальних кадастрів природних ресурсів обмін інформацією між органами державного управління, органами управління народним господарством, спеціалізованими державними організаціями по веденню кадастрів може здійснюватися на безкоштовній основі або за договорами.

Кадастрова інформація, що знаходиться в банку даних і в головних кадастрових організаціях надається недержавним, комерційним

струк-турам, змішаним і іноземним організаціям і підприємствам за установленими відповідними органами державного управління тарифами.

Нормативно-правове забезпечення РКПР потребує прийняття пакету нормативних документів, що регламентують проведення основних етапів робіт при формуванні кадастрової інформації та її подальшому використанні. Основний їх перелік приведено в таблиці 1.1.

Кабінет Міністрів України 28 грудня 2001 р. прийняв Постанову № 1781 «Про затвердження Положення про регіональні кадастри природних ресурсів», якою затвердив «Положення про регіональні кадастри природних ресурсів». Відповідно до цього *положення регіональні кадастри ведуться з метою* створення умов для динамічного, збалансованого соціально-економічного розвитку України та її регіонів. Перелік відомостей і даних, що включаються до кадастрової документації, та форми цієї документації затверджуються Мінекоресурсів.

Постановою передбачається, що регіональні кадастри ведуться за окремими видами природних ресурсів: земельні ресурси; водні ресурси; природні рослинні ресурси; ресурси тваринного світу; природні лікувальні ресурси; мінерально-сировинні ресурси, корисні копалини родовищ, проявів, а також корисні копалини техногенних родовищ.

Розділ «Земельні ресурси» включає відомості та дані про місця розташування і правовий режим земельних ділянок, їх оцінку, класифікацію, кількісну та якісну характеристику, розподіл серед власників і земле-користувачів.

Розділ «Водні ресурси» містить дані державного обліку поверхневих і підземних вод, водокористування, які систематизуються за водними об'єктами, їх ділянками, водозбірними басейнами річок, басейнами підземних вод, водогосподарськими ділянками, економічними районами, адміністративно-територіальними одиницями, а також відомості про водогосподарські об'єкти, що забезпечують використання води, очищення та скид зворотних вод (з оцінкою їх ефективності).

Розділ «Природні рослинні ресурси» включає відомості, що характеризують кількісний, якісний стан і економічну оцінку дикорослих та інших несільськогосподарського призначення судинних рослин, у тому числі лісових (розподіл між користувачами, віднесення до груп, категорії захищеності та інші дані), а також дані про мохоподібні, водорості, лишайники та гриби.

Розділ «Природні лікувальні ресурси» включає дані щодо природних

лікувальних ресурсів: мінеральні і термальні води, лікувальні грязі, озокерит, ропа лиманів та озер, морська вода, природні об'єкти і комплекси з кліматичними умовами, сприятливими для лікування, медичної реабілітації та профілактики захворювань, а також щодо їх кількості, якості та інших важливих характеристик цих ресурсів, можливих обсягів, способів і режиму їх використання.

Розділ «Мінерально-сировинні ресурси, корисні копалини родовищ, проявів, а також корисні копалини техногенних родовищ» містить відомості щодо кожного виду корисних копалин усіх відкритих родовищ регіону незалежно від кількості запасів, стану їх розвідки, освоєння і відомчої належності та відомості щодо проявів техногенних родовищ.

Регіональний кадастр містить надані або засвідчені спеціально уповноваженими державними органами України в області охорони навколишнього природного середовища дані місце розташування, кількості і якості природних ресурсів. їх первинної (базової) соціально-економічній оцінки у взаємозв'язку з екологічною ситуацією на території суб'єкта України і складових його адміністративно-територіальних утворень, а також дані про правовий статус природних об'єктів (розподіл по суб'єктах володіння і користування).

Первинний облік природних ресурсів ведеться по об'єктах і класифікаційних одиницях, прийнятих для кожного виду природних ресурсів. В міру підвищення рівня обліку, класифікаційні одиниці укрупнюються відповідно до задач регіонального управління природокористуванням і охороною навколишнього середовища.

На першому етапі створення Регіонального кадастру здійснюється поділ усієї сукупності кадастрових показників на дві групи - загальних (обов'язкових) показників (що характеризують природні ресурси й об'єкти в найбільш загальному виді, необхідних для управління природокористуванням на державному рівні) і окремих (додаткових) показників (специфічних для природних ресурсів і об'єктів кожного регіону, виходячи з місцевих особливостей і розв'язуваних задач по управлінню природоко-ристуванням).

Перелік загальних (обов'язкових) кадастрових показників за характеристиками кожного виду природного ресурсу розробляється Міністерство екології та природних ресурсів України разом з іншими органами державної виконавчої влади в сфері використання природних ресурсів і затверджується відповідною Міжвідомчою комісією.

Перелік окремих (додаткових) кадастрових показників, необхідних для регіонального управління, встановлюють органи державної виконавчої влади України в залежності від природно-ресурсної і госпо-дарської специфіки конкретного регіону.

Інформація Регіонального кадастру повинна бути подана у виді картографічних матеріалів, таблиць і описів на електронних і паперових носіях і уніфікована за масштабами карг, стандартами збору даних, порядками класифікацій, вимогами режимів використання і методиками соціально-економічної оцінки.

І. Кількісному і якісному обліку й оцінці в Регіональному кадастрі природних ресурсів підлягають:

- земельні ресурси;
- ресурси надр корисні копалини мінерального й органічного походження;
- поверхневі і підземні водяні ресурси і водяні об'єкти;
- ресурси рослинного і тваринний світу, у тому числі: лісові (деревні і недеревні) ресурси;
- мисливсько-господарські ресурси й мисливські угіддя;
- промислові ресурси внутрішніх водойм, морів і шельфу;
- використовувані види дикоростучих рослин і грибів; рідкісні і зникаючі види біоти, біологічні об'єкти що охороняються;
- природні об'єкти рекреаційного і соціально-культурного призначення;
- природні території, що охороняються (заповідники, заказники, національні парки і пам'ятники природи);
- вторинні ресурси і місця захоронення відходів виробництва і споживання;
- кліматичні ресурси територій і місця проявів особливо небез-печних природних явищ.

Завдання регіонального управління природокористуванням і охороною навколишнього середовища диктують необхідність зміни класифікаційних ознак, по яких відбувається первинний облік природних ресурсів. З огляду на цю обставину, при веденні Регіонального кадастру доцільно класифікувати природні ресурси не за генетичною ознакою (надра, вода, ліс і т.п.), а за функціональною. Для цього показники первинного обліку варто перегрупувати, виходячи з таких функцій природно-ресурсного потенціалу, типових для кожної території:

- сировинні ресурси (що вилучаються і споживаються як сировина для матеріального виробництва і кінцевий продукт споживання людиною);
- енергетичні ресурси (спожиті з вилученням і без вилучення для виробництва теплової та електроенергії);
- ґрунтові ресурси (що частково вилучаються і використовується як основний засіб виробництва в сільському і лісовому господарстві) ;
- інженерно-геологічні ресурси (властивості літосфери, що використовуються при будівництві і розміщенні об'єктів (інфраструктури);
- середовищеформуючі ресурси (або екологічні) використовуються, як стабілізуючий і підтримуючий чинник природного середовища, що забезпечують сталий рівень екологічного потенціалу даного регіону;
- культурно-естетичні ресурси (інформаційні властивості сполучень різноманітних природних явищ і об'єктів).

Такий підхід до класифікації природних ресурсів дозволяє організувати інформацію Регіонального кадастру природних ресурсів для проведення зонування територій за еколого-ресурсними регламентаціями, що є необхідною умовою забезпечення комплексності кадастрової інформації.

Відомості про правовий статус природних об'єктів містять дані про суб'єкти розпорядження, володіння і користування природними об'єктами, про їх межі, функціональне призначення і режим використання.

Екологічна інформація в складі Регіонального кадастру природних ресурсів включає відомості про регіональні екологічні обмеження і регламентацію режимів природокористування, встановлених за даними моніторингу навколишнього природного середовища за забруднюючими речовинами (джерела викидів, скидання й утворення відходів) і їхньому поширенню в середовищах, по міграційних балансах забруднюючих речовин в активних зонах природних ландшафтів, про стан різноманітних природних екосистем (продуктивність, розмаїтість і т.д.), санітарно-епідеміологічні оцінки території.

Соціально-економічна оцінка природних ресурсів (об'єктів) являє собою систему відносних (бали, класи, коефіцієнти) і абсолютних вартісних показників (у грошовому вираженні), що відбивають чинники попиту і пропозиції, процеси інфляції, джерела і шляхи перерозподілу фінансових потоків, з урахуванням відносин власності на природні ресурси й об'єкти, а також необхідності резервувати частину засобів для компенсаційних і природоохоронних заходів.

Питання для самоперевірки

1. Що містить кадастр природних ресурсів (об'єктів)?
2. Хто несе відповідальність за достовірність інформації, що подається, про природні ресурси?
3. Чому природні ресурси України розглядають як об'єкт кадастру?
4. Які історичні витоки формування кадастру?
5. Що підлягає кількісному і якісному обліку й оцінці в Регіональному кадастрі природних ресурсів?

3 ДЕРЖАВНИЙ ЗЕМЕЛЬНИЙ КАДАСТР

3.1 Мета і завдання Державного земельного кадастру

У сучасному розумінні, земельний кадастр - це сукупність достовірних і необхідних відомостей про природний, господарський і правовий стан земель. Державний земельний кадастр України включає дані реєстрації землекористувачів, обліку кількості та якості земель, бонітування ґрунтів і економічної оцінки земель.

Ведення державного земельного кадастру потребує належного топографо-геодезичного і картографічного забезпечення, а тому має тісний зв'язок з геодезією, фотограмметрією, картографією, які дають просторову характеристику землеволодінь, землекористувань та земельних ділянок.

Земельний кадастр базується на результатах масових статистичних даних про природних і господарський стан земель, особливо при визначенні показників економічної оцінки земель. З цією метою застосовуються знання зі статистики та економіки.

Головне призначення даних земельного кадастру зводиться до застосування його для організації раціонального використання та охорони земель, він має тісний зв'язок із землевпорядним проектуванням, яке на основі його даних науково обґрунтовує можливість та способи такої організації території, яка дозволяє найбільш повно використовувати природний потенціал ґрунтів, не зважаючи їх родючості.

До числа дисциплін, з якими має зв'язок земельний кадастр, слід віднести також земельне право, державний контроль за використанням земель, протиерозійна організація території та інші, які також сприяють правильному вирішенню завдань державного земельного кадастру.

Матеріали земельного кадастру знаходять широке застосування у проведенні землеустрою та організації території агроформувань. Так їх використовують під час:

- формування землекористувань;
- розміщення відділень та господарських центрів в сільськогосподарських підприємствах;
- встановлення складу, співвідношення угідь і сівозмін, їх розміщенні;
- трансформації угідь;

- розміщення сільськогосподарських культур відповідно до екологічної придатності земель;
- устрою території сівозмін і сільськогосподарських угідь.

Дані земельного кадастру дозволяють диференціювати цінність земель для раціонального використання. Їх охорону здійснювати згідно агровиробничого групування ґрунтів та природно-сільськогосподарського зонування країни. Тим самим земельний кадастр набуває більшої значущості на різних рівнях народногосподарського планування та управління земельними ресурсами.

3.2 Основні принципи ведення земельного кадастру

Роль земельного кадастру як інструмента державного управління особливо зросла в умовах проведення земельної реформи, запровадження плати за землю, включення земельних ресурсів до системи ринкових відносин.

Державний земельний кадастр – це єдина державна система земельно-кадастрових робіт, яка встановлює процедуру визнання факту виникнення або припинення права власності і права користування земельними ділянками та містить сукупність відомостей і документів про місця розташування та правовий режим цих ділянок, їх оцінку, класифікацію земель, кількісну та якісну характеристику, розподіл серед власників землі та землекористувачів. Іншими словами, це звід систематизованих, науково обґрунтованих та достовірних відомостей про землі всіх категорій.

Земельний кадастр (від франц. *cadastre* – реєстр, перепис) це упорядкована інформаційна система про правове, природне, господарське, економічне та просторове положення земель, що підлягають обліку в системі відповідного рівня управління. Обліку підлягають усі землі, розташовані в межах державного кордону України. Атрибутами земель, які фіксуються при веденні земельного кадастру мають бути: їх цільове призначення, обмеження у їх використанні, дані про кількісну і якісну характеристику земель, їх оцінку, про розподіл земель між власниками і користувачами.

Державний земельний кадастр призначений для забезпечення органів державної влади та місцевого самоврядування, заінтересованих

підприємств, установ, організацій і громадян відомостями про природний стан, господарське призначення і правовий режим земель з метою організації їх раціонального використання та охорони, регулювання земельних відносин, економічного й екологічного обґрунтування бізнес-планів та здійснення землеустрою, визначення розміру плати за землю.

Державний земельний кадастр ведеться на електронних та паперових носіях. Документи в паперовій формі, які створюються під час ведення Державного земельного кадастру, витяги з Державного земельного кадастру про об'єкт Державного земельного кадастру, довідки, що містять узагальнену інформацію про землі (території), викопіювання з картографічної основи Державного земельного кадастру, кадастрової карти (плану), кадастрові плани земельних ділянок та інші документи створюються шляхом роздрукування їх електронної (цифрової) форми за допомогою програмного забезпечення Державного земельного кадастру.

Під час створення ідентичних за документарною інформацією та реквізитами документів в електронній та паперовій формі кожен з документів є оригіналом і має однакову юридичну силу.

У разі виявлення розбіжностей між відомостями на електронних та паперових носіях пріоритет мають відомості на паперових носіях.

Документи в електронній формі, які створюються на виконання вимог цього Порядку, повинні відповідати вимогам законодавства у сфері електронного документообігу та електронних довірчих послуг.

Ведення Державного земельного кадастру здійснює Держгеокадастр та його територіальні органи.

Держателем Державного земельного кадастру є Держгеокадастр. Функції адміністратора Державного земельного кадастру виконує визначене Держгеокадастром за погодженням з Мінагрополітики державне підприємство, яке належить до сфери управління Держгеокадастру.

До складу Держгеокадастру та його територіальних органів входять державні кадастрові реєстратори, які здійснюють внесення відомостей до Державного земельного кадастру і надання таких відомостей в межах повноважень, визначених Законом України «Про Державний земельний кадастр» та цим Порядком.

Державний кадастровий реєстратор має доступ до всіх відомостей Державного земельного кадастру, самостійно приймає рішення про внесення відомостей до нього, надання таких відомостей, а також відмову у внесенні або наданні відомостей.

Державний кадастровий реєстратор має посвідчення Державного кадастрового реєстратора і власну печатку, форми та опис яких визначаються Мінагрополітики.

Втручання будь-яких органів, посадових і службових осіб, громадян чи їх об'єднань у діяльність Державного кадастрового реєстратора забороняється, крім випадків, встановлених Законом України «Про Державний земельний кадастр».

Відомостями Державного земельного кадастру є всі відомості, які підлягають внесенню до нього згідно з цим Порядком та у порядку інформаційної взаємодії з іншими кадастрами та інформаційними системами, а також відомості, одержані внаслідок їх оброблення, систематизації та узагальнення.

Відомості Державного земельного кадастру поділяються на відомості про:

- 1) геодезичну та картографічну основу Державного земельного кадастру;
- 2) кадастрове зонування земель у межах території України;
- 3) об'єкти Державного земельного кадастру.

Відомості Державного земельного кадастру:

- є офіційними і вважаються об'єктивними та достовірними, якщо інше не доведено судом;
- підлягають відображенню у документах Державного земельного кадастру.

Відомості про значення площі об'єкта Державного земельного кадастру вносяться до нього з точністю до чотирьох значущих цифр після коми.

Документація із землеустрою та оцінки земель, яка є підставою для внесення відомостей (змін до них) до Державного земельного кадастру, подається Державному кадастровому реєстраторові, що здійснює внесення таких відомостей у електронній формі відповідно до вимог Закону України «Про землеустрій» та у формі електронного документа відповідно до вимог Закону України «Про Державний земельний кадастр».

Відомості Державного земельного кадастру, документи, що створюються під час ведення Державного земельного кадастру, з метою підтвердження їх походження, цілісності та достовірності зберігаються розподільно (шляхом створення, збереження та захисту їх резервної копії) в:

- адміністратора Державного земельного кадастру в рамках адміністрування Державного земельного кадастру відповідно до вимог цього Порядку;

- Держгеокадастрі на підставі договорів, укладених з адміністратором Державного земельного кадастру на проведення робіт та надання послуг, пов'язаних з адмініструванням Державного земельного кадастру;

- Національному центрі резервування державних інформаційних ресурсів відповідно до вимог Порядку функціонування Національного центру резервування державних інформаційних ресурсів.

До Державного земельного кадастру вносяться геодезична та картографічна основа Державного земельного кадастру та відомості про неї.

Геодезичною основою Державного земельного кадастру є координати пунктів державної геодезичної мережі в єдиній державній системі координат.

Для трансформації (перетворення) до єдиної державної системи координат архівних відомостей про об'єкти Державного земельного кадастру, створених в інших системах координат, до Державного земельного кадастру можуть бути внесені додаткові відомості про координати пунктів державної геодезичної мережі у відповідних системах координат.

Картографічною основою Державного земельного кадастру є карти (плани), що складаються у формі і масштабі відповідно до державних стандартів, норм та правил, технічних регламентів, виготовлені на замовлення Держгеокадастру або отримані ним від суб'єктів інформаційної взаємодії та придатні для ведення Державного земельного кадастру.

Відомості про геодезичну та картографічну основу підлягають обов'язковій передачі Держгеокадастру за його письмовим зверненням центральними органами виконавчої влади, до повноважень яких належить реалізація державної політики з питань топографо-геодезичної і картографічної діяльності, державним підприємством "Державний картографо-геодезичний фонд України" та іншими суб'єктами інформаційної взаємодії.

Відомості про кадастрове зонування земель у межах території України включають:

- 1) номери кадастрових зон і кварталів;

2) опис меж кадастрових зон і кварталів (координати точок повороту меж кадастрових зон і кварталів у єдиній державній системі координат);

3) площу кадастрових зон і кварталів;

4) підстави для встановлення меж кадастрових зон і кварталів (електронні копії документів, на підставі яких встановлено такі межі (відповідні накази Держгеокадастру та його територіальних органів, документи, на підставі яких встановлено державний кордон, відповідні накази Держгеокадастру про внесення до Державного земельного кадастру відомостей (змін до них) про державний кордон, документація із землеустрою щодо встановлення меж адміністративно-територіальних одиниць та рішення уповноважених органів про її затвердження).

3.3. Показники економічної оцінки земель

Економічна та грошова оцінка сільськогосподарських угідь проводиться за їх продуктивністю, окупністю затрат і диференціальним доходом.

Економічна оцінка земель населених пунктів проводиться у розмірі зон економічної оцінки їх територій з урахуванням місцеположення ділянок відносно центрів громадського обслуговування, магістральних, інженерно-транспортних мереж, а також архітектурно-ландшафтного та історико-культурного значення територій, їх функціонального призначення.

Економічна та грошова оцінка земель лісового фонду проводиться на основі нормативів економічного ефекту від водоохоронних, кліматорегулюючих, захисних та інших корисних природних властивостей лісів, а також їх лісосировинного значення.

Економічна та грошова оцінка земель водного фонду проводиться за їх місцеположенням, якісним складом і кількістю води водного об'єкта, його екологічним значенням, а також соціально-економічними умовами використання. При оцінці земель водного фонду враховується також їх продуктивність.

Економічна та грошова оцінка інших земель сільськогосподарського та несільськогосподарського призначення проводиться за їх місцеположенням, екологічним значенням, інженерним облаштуванням територій, соціально-економічними умовами використання.

Залежно від цілей і завдань економічну оцінку земель поділяють на загальну і часткову.

Загальна оцінка передбачає визначення об'єктивних показників родючості та показників, які характеризують ефективність використання землі за досягнутого рівня інтенсивності землеробства. Вона проводиться з урахуванням витрат і результатів по всій сукупності вирощуваних сільськогосподарських культур.

Часткова оцінка – це передусім визначення ефективності вирощування певних сільськогосподарських культур на різних ґрунтах.

Загальна оцінка здійснюється за вартістю валової продукції, окупністю витрат, диференціальним доходом.

Основними показниками часткової оцінки землі за ефективністю вирощування окремих сільськогосподарських культур є урожайність відповідних культур, окупність витрат на їх вирощування та диференціальний дохід.

Урожайність – вихідний показник економічної оцінки землі, оскільки відмінності в родючості ґрунту зумовлюють різну урожайність сільськогосподарських культур. За даними урожайності встановлюють числові співвідношення й забезпечують зіставну оцінку якості земель. Для економічної оцінки землі включають культури, які характерні для території земельно-оцінного району і мають важливе виробниче й товарне значення (основні зернові культури, цукровий буряк, льон, соняшник тощо). Але урожайність окремої культури не може дати вичерпних відомостей про якість земель.

Розрахункові кадастрові ціни, що базуються на суспільно необхідних затратах у гірших умовах виробництва.

В основу обчислення кадастрових цін покладена вартість продукції, яка визначається суспільно необхідними, економічно обумовленими затратами у гірших умовах виробництва. Це затрати у гірших ґрунтово-кліматичних зонах масового сільськогосподарського виробництва, де при середньому рівні інтенсивності ведення сільського господарства, фондоозброєності праці та кваліфікації працівників виробляється стільки ж додаткового продукту з розрахунку на одну людину-годину живої праці, скільки загалом у матеріальному виробництві країни при такому ж рівні фондоозброєності праці. Кадастрові ціни – єдині для всієї країни.

Таким чином, нормативна ціна землі відображає не індивідуальні господарські результати використання земель, а ті, які можна і потрібно

одержати при застосуванні до земель відповідного типу ґрунту однакових середніх умов обробітку і затрат на вирощування культур.

Для організації раціонального використання всіх земельних угідь необхідно:

- по-перше, перейти від вибіркової оцінки окремих видів земельних угідь до оцінки всього їх складу, що формує цілісну територію окремих регіонів, але на базі народногосподарського підходу, що забезпечить порівнянність показників різних об'єктів у цілому в країні, не дивлячись на певну їх природно-економічну різницю;

- по-друге, суттєво розширити при цьому врахування сукупності природних чинників в їх тісній єдності з усіма компонентами ландшафту, особливо його біотичної складової, тобто оцінювати весь комплекс екологічних чинників території;

- по-третє, при збереженні системи розрахункових оцінних нормативних показників (валовий продукт, окупність затрат тощо) забезпечити порівнянну оцінку всіх категорій земель на основі диференціального (рентного) доходу, що дозволить встановити народногосподарську цінність земель

Питання для самоперевірки

1. Призначення Державного земельного кадастру.
2. Що є основою грошової оцінки земельних ділянок різного цільового призначення?
3. Що є головним призначенням даних земельного кадастру?
4. Мета та призначення Державного земельного кадастру.
5. Назвіть основні показники часткової оцінки земель.

4 ДЕРЖАВНИЙ ВОДНИЙ КАДАСТР

4.1 Водні ресурси України як об'єкт кадастру

Вода – одна з найважливіших компонентів біосфери, основа життя на Землі та є одним з найголовніших видів природних ресурсів.

Поняття водні ресурси охоплює всі води нашої планети, що перебувають у вільному, хімічно незв'язаному стані. Вони у широкому розумінні складаються з вод Світового океану та поверхневих (ріки, озера, водосховища, ставки) і підземних вод суходолу, а також вод, зосереджених у льодовиках, заболочених і перезволожених ґрунтах, атмосфері.

У широкому тлумаченні під поняттям «водні ресурси» розуміють води поверхневого і підземного стоку, ґрунтові та підземні води, води льодовиків, морські та океанічні води, атмосферні води та води штучних водних об'єктів. Відповідно до потреб матеріального виробництва під водними ресурсами розуміють придатні до використання запаси поверхневих і підземних вод певної території.

У вузькому розумінні до поняття водні ресурси належать поверхневі та підземні води певної території й акваторії, придатні для використання у сільськогосподарському і промисловому виробництві та для задоволення комунально-побутових потреб населення.

Водні ресурси являють собою стратегічний, життєво важливий природний ресурс, що має особливе значення. Вони є національним багатством кожної країни, однією з природних основ її економічного розвитку. Вони забезпечують усі сфери життя і господарської діяльності людини, визначають можливості розвитку промисловості й сільського господарства, розміщення населених пунктів, організації відпочинку й оздоровлення людей.

Із загальної поверхні планети, площа якої становить 510 млн. км, вода займає 70,8 %. Але більше як 98 % усіх водних ресурсів планети становлять води з підвищеною мінералізацією, які мало придатні для господарського використання. Частка прісних вод, придатних для господарського споживання становить всього 4,2 млн. км (0,3 % загального об'єму гідросфери). Більша частина населення планети страждає від нестачі води, або від її незадовільної якості.

Водні ресурси в системі забезпечення сталого розвитку України є

одними із стратегічних та життєво важливих природних ресурсів. Ще в недавньому минулому вони вважалися невичерпною та безкоштовною природною сировиною. Однак такий ресурс як вода підвладна впливу технічного прогресу, а при сильному забрудненні можливе якісне його виснаження. Тому в сучасних умовах стрімкого економічного розвитку нашої держави виникла необхідність у формуванні та реалізації державної політики сталого водокористування, яка надасть змогу вирішити комплекс нагальних проблем (нераціональне водокористування, необґрунтована стратегія водоспоживання, незадовільне будівництво й експлуатація водогосподарських систем, відсутність чітких екологічних нормативів та критеріїв та ін.) у найкоротший термін.

Україна належить до держав з недостатнім забезпеченням водними ресурсами. Вона – одна з найменш водозабезпечених країн Європи. Водні об'єкти України вкривають 24,2 тис. кв. км, що становить 4,0% від її загальної території (603,7 тис. кв. км). До цих об'єктів належать річки, озера, водосховища, ставки, канали тощо. Територія України має не дуже густу річкову мережу (середнє значення – 0,34 км/кв. км), тут нема великих природних водойм і небагаті запаси підземних вод (рис. 4.1). Болота, що були природним регулятором водності річок, нині наполовину осушені. Отже, водні природні ресурси України – це, насамперед, місцевий і транзитний стік річок, водні запаси озер, штучних водойм і підземних горизонтів.

При здійсненні водогосподарської політики в нашій країні впродовж багатьох десятиліть вода ніколи не розглядалася як основа життєзабезпечення природних екосистем і людини, не враховувався і не прогнозувався економічний стан водних систем і їхній вплив на біорізноманіття. Традиційно вода розглядалася і використовувалась тільки як господарський ресурс для промислового і сільськогосподарського виробництва, отримання електроенергії, а також для скидання стічних вод, що зрештою і призвело до вичерпання природно-екологічного потенціалу водних ресурсів.

Води (водні об'єкти) є виключно власністю народу України і надаються тільки у користування. Тому і запроваджується державний облік вод, завдання якого полягає у встановленні відомостей про кількість якості вод, а також даних про водокористування, на основі яких здійснюється розподіл води між водокористувачами та розробляються заходи щодо раціонального використання і охорони вод та відтворення

водних ресурсів

За походженням і місцем розташування водні ресурси поділяють на місцеві, регіональні та глобальні, а за належністю - на національні, міждержавні та загальні.

Рисунок 4.1 - Характеристика водних ресурсів України

За господарською значимістю водні ресурси поділяють на дві категорії:

- природні або потенційні ресурси - це поверхневі та підземні води, формування яких зумовлено природними процесами;
- експлуатаційні ресурси - це об'єм води, який можна забрати за одиницю часу із поверхневих водостоків і підземних горизонтів у певному районі без зниження продуктивності водозабору та якості води протягом періоду експлуатації.

Усі водні об'єкти як фізико-географічні одиниці становлять єдиний державний водний фонд.

Водний фонд України. Відповідно до Водного Кодексу України усі води (водні об'єкти) на території України становлять її водний фонд.

До водного фонду України належать:

1. Поверхневі води: (природні водойми (озера), водотоки (річки,

струмки), штучні водойми (водосховища, ставки) і канали та інші водні об'єкти.

2. Підземні води та джерела.

3. Внутрішні морські води і територіальне море.

До земель водного фонду належать землі, зайняті:

1) морями, річками, озерами, водосховищами, іншими водоймами, болотами, а також островами;

2) прибережними захисними смугами вздовж морів, річок та навколо водойм;

3) гідротехнічними, іншими водогосподарськими спорудами та каналами, а також землі, виділені під смуги відведення для них;

4) береговими смугами водних шляхів.

Водні об'єкти в Україні поділяються на об'єкти загальнодержавного та місцевого значення.

До водних об'єктів загальнодержавного значення належать:

1) внутрішні морські води і територіальне море;

2) підземні води, які є джерелом централізованого водопостачання;

3) поверхневі води (озера, водосховища, річки, канали), що знаходяться і використовуються на території двох і більше областей, а також їхні притоки усіх порядків;

4) водні об'єкти в межах територій природно-заповідного фонду загальнодержавного значення, а також віднесені до категорії лікувальних.

До водних об'єктів місцевого значення належать:

1) поверхневі води, що знаходяться і використовуються в межах однієї області і які не зачислені до водних об'єктів загальнодержавного значення;

2) підземні води, які не можуть бути джерелом централізованого водопостачання.

Води (водні об'єкти) є виключно власністю народу України і надаються тільки у користування. Для забезпечення раціонального використання водних ресурсів провадять облік вод. Його завданням є встановлення відомостей щодо кількості і якості вод, а також даних щодо водокористування, на основі яких здійснюють розподіл води між водокористувачами та розробляють заходи щодо раціонального використання і охорони вод та відтворення водних ресурсів.

З метою систематизації даних державного обліку вод та визначення наявних для використання водних ресурсів складають *водний кадастр*.

4.2 Структура та порядок ведення Державного водного кадастру

Водний кадастр - це систематизована збірка відомостей про водні ресурси країни, їхню кількість, склад і можливості використання. Водний кадастр є державним зведенням даних щодо водних об'єктів, земель водного фонду, водного режиму, водних ресурсів та їхнього використання, необхідних для соціально-економічної та екологічної оцінки водоресурсного потенціалу і забезпечення сталого розвитку регіональних утворень і функціонування водних екосистем.

Водний кадастр є базою державного управління водним фондом. Передбачає державний облік вод - систематичне визначення і фіксацію кількості та якості водних ресурсів, розташованих на певній території. Водний кадастр здійснюється з метою забезпечення поточного і перспективного планування використання водних об'єктів, їхнього відновлення та охорони. Державний облік підземних і поверхневих вод базується на даних обліку використання поверхневих і підземних вод, наданих водокористувачами, і даних державного моніторингу водних об'єктів.

Принципи ведення державного водного кадастру:

- охоплення всієї території країни обліком водних ресурсів;
- єдина методична основа збору гідрологічної інформації;
- достовірність зібраних даних;
- відповідальність виконавців;
- інформованість користувачів про наявні дані;
- доступ до кадастрової інформації широкого кола користувачів;
- обов'язковість використання кадастрових даних у роботі різних організацій, установ тощо.

Державний водний кадастр провадять за єдиною системою. Надання водокористувачами у спеціально уповноважений державний орган управління водокористуванням і охорони водного фонду даних, необхідних для державного водного кадастру, є обов'язковим.

Дані державного водного кадастру слугують основою для ухвалення рішень зі здійснення державного управління в області використання та охорони вод.

Державний облік поверхневих і підземних вод, ведення державного водного кадастру здійснюють спеціально уповноважені органи управління використанням і охороною вод із участю державного органу управління в

галузі гідрометеорології та моніторингу оточуючого середовища (з поверхневих водних об'єктів) і державного органу управління використанням і охороною надр (з підземних водних об'єктів).

Порядок здійснення державного обліку поверхневих і підземних вод встановлює Уряд країни. Порядок ведення державного водного кадастру визначено водним законодавством України.

Спеціально уповноважений державний орган управління використанням і охороною водного фонду зобов'язаний забезпечити доступ до інформації, що міститься у документації "Державного водного кадастру".

Державний водний кадастр є систематизованим зведенням відомостей про:

- поверхневі, підземні, внутрішні морські води та територіальне море;
- обсяги, режим, якість і використання вод (водних об'єктів);
- водокористувачів (окрім вторинних).

Державний водний кадастр налічує також відомості щодо водогосподарських об'єктів, які забезпечують використання води, очищення та скидання зворотних вод, а саме:

- споруди для акумуляції та регулювання поверхневих і підземних вод;
- споруди для забору і транспортування води;
- споруди для скидання зворотних вод;
- споруди, на яких здійснюють очищення зворотних вод (з оцінкою їхньої ефективності).

Відповідно до видів водних об'єктів та їхнього використання у державному водному кадастрі виокремлюють такі три розділи:

Води підземні - води, що знаходяться нижче рівня земної поверхні в товщах гірських порід верхньої частини земної кори в усіх фізичних станах;

Води поверхневі - води різних водних об'єктів, що знаходяться на земній поверхні;

Водний об'єкт - природний або створений штучно елемент довкілля, в якому зосереджуються води (море, річка, озеро, водосховище, ставок, канал, водоносний горизонт);

Схема використання і охорони води та відтворення водних ресурсів - передпроектний документ, що визначає основні водогосподарські та інші

заходи, які підлягають здійсненню для задоволення перспективних потреб у воді населення і галузей економіки, а також для охорони вод або запобігання їх шкідливим діям. Дані щодо ресурсів поверхневих вод, їхньої якості і змін під впливом виробничо-господарської діяльності узагальнюють за:

- водними об'єктами та їхніми ділянками;
- басейнами річок, озерами, внутрішніми морями;
- адміністративними районами, областями і в державі загалом.

Дані щодо ресурсів підземних вод, їхньої якості і змін під впливом виробничо-господарської діяльності узагальнюють стосовно:

- родовищ (басейнів) підземних вод;
- водоносних горизонтів;
- басейнів річок;
- адміністративних районів, областей і держави в цілому.

Три розділи «Державного водного кадастру» містять детальну характеристику поверхневих, підземних вод і водокористувачів.

Важливою складовою першого розділу «Поверхневі води» є загальна характеристика водного об'єкта (річки, озера, водосховища), а саме: назва; характеристика розміщення водного об'єкта (адміністративна область, район; фізико-географічна область, район); визначення категорії водного об'єкта (основна ріка, притока); довжина (км); характеристика площі водозбору (км кв), площі водного дзеркала і об'єму води, густоти річкової мережі (км/км кв), параметрів і властивостей рельєфу; відображення гідрологічних умов (режим та об'єм стоку різної забезпеченості); визначення модулів стоку (max, min).

Другою важливою структурною складовою цього розділу є характеристика антропогенних змін басейнових комплексів, яка містить дані про структуру угідь і ступінь освоєння території водозбору, антропогенні зміни корінного біогеоценотичного покриву (натуральних ландшафтів та їхніх компонентів), зокрема:

- освоєність території водозбору (питома вага орних земель, ріллі, сіножатей і пасовищ, лісів, земель під водою), %;
- лісистість (природна, сучасна), %;
- населення, тис. осіб;
- забудовані землі, тис. га;
- щільність поселень (населених пунктів);
- кількість і площа ставків і водосховищ (шт., га);

- площа осушених (зрошуваних) земель, тис. га;
- площа еродованих земель, тис. га;
- площа зсувів, га;
- наявність селенебезпечних ділянок (шт., га);
- довжина ділянок руйнування берегів (км).

У наступному підрозділі подано характеристику техногенного навантаження. Він містить дані про існуючі і проєктовані водогосподарські об'єкти та їхні характеристики:

- водозабори (кількість і об'єми забору води);
- джерела забруднення водних об'єктів (характеристика промислових та інших об'єктів на водозборі);
- очисні споруди та ефективність очистки зворотних вод (кількість, % очистки);
- випуски зворотних вод (кількість випусків і обсяги скидання зворотних вод);
- види та обсяги скидання забруднювальних речовин із зворотними водами;
- внесення добрив і пестицидів, можливостей їхнього винесення з поверхневим стоком;
- винесення забруднювальних речовин із заселених територій, сільськогосподарських угідь тощо.

Далі увагу звернено на якість (ступінь забруднення) поверхневих і підземних вод. Тут відображають:

- узагальнені (щорічні, багаторічні) характеристики гідрохімічного режиму і санітарного стану річок, озер, водосховищ (показники, що характеризують якісний склад і властивості води у водних об'єктах);
- наявність перевищень гранично-допустимих концентрацій основних забруднювальних речовин (органічні забруднення, мінералізація, завислі речовини, сполуки азоту, фосфору, феноли, важкі метали, хлориди, сульфати, радіонукліди тощо). Окремим структурним підрозділом подаються матеріали про сучасне та прогнозоване використання водних ресурсів:
- характеристика підприємств, які здійснюють забір і скидання вод (каталог водокористувачів);
- існуюча кількість водозаборів та обсяги забору води (обсяги водокористування);
- прогнозований забір води і можливість його забезпечення (обсяги

водних ресурсів, які необхідні для задоволення питних і господарсько-побутових потреб, а також потреб галузей економіки).

Дуже важливою складовою водного кадастру є картографічні матеріали. На карту-схему наносять:

1) сучасні ландшафти з характеристиками компонентів природи: літогенної основи (геологія), ґрунтового покриву, гідрографічної мережі, родовищ підземних вод, водоохоронних зон і прибережних смуг уздовж річок і навколо водойм орних земель, осушених (зрошуваних) земель, еродованих земель, ділянок руйнування берегів річок;

2) водогосподарські об'єкти (водозабори, гідровузли, випуски зворотних вод та ін.). Зокрема, тут відображають: назву водогосподарського об'єкта, розташування об'єкта (населений пункт), віддаль від гирла ріки, мету водокористування (промислове, господарсько-побутове, сільськогосподарське, рибогосподарське), обсяги водокористування (забору води)

У другому розділі подано характеристику підземних вод. Насамперед, це загальна характеристика підземних вод: назва родовища підземних вод; розміщення родовищ, їхня площа; характеристика господарського використання території (структура угідь); запаси підземних вод (розвідані, експлуатаційні).

Обов'язковою складовою водного кадастру підземних вод є характеристика техногенного навантаження.

Третій розділ водного кадастру відображає шляхи використання вод. Первинна інформація щодо використання водних ресурсів налічує: каталоги водокористування; дозволи на спецводокористування, які видають місцеві органи з регулювання використання та охорони вод; щорічні дані державного обліку використання вод по водних об'єктах і водогосподарських ділянках; басейнові і територіальні схеми комплексного використання та охорони водних ресурсів; дані водогосподарських балансів; дані про сучасні і проєктовані обсяги використання водних ресурсів.

Перелік параметрів і терміни спостережень за кількістю та якістю вод, точність вимірів і розрахунків, а також форми представлення інформації повинні задовольняти вимогам щодо:

- планування з використання водних ресурсів;
- проєктування водогосподарських, транспортних, промислових, сільськогосподарських та інших об'єктів;

- ведення водного державного кадастру;
- гідрологічного прогнозування;
- прогнозування якості вод;
- розробки заходів з запобігання та усунення шкідливого впливу вод;
- оперативного управління водними ресурсами;
- регулювання юридичних та економічних відносин між водокористувачами.

Регіональний водний кадастр формується в адміністративних межах регіональних суб'єктів України за басейновим принципом на основі інформації водного і земельного кадастрів та інших даних обліку і інвентаризації та паспортизації водних об'єктів і ресурсів і оцінці їх стану. в тому числі даних моніторингу водних ресурсів. Регіональний водний кадастр є системним зведенням даних про об'єкти і землі водного фонду.

4.3 Використання даних водного кадастру

Дані державного водного кадастру необхідні для:

- оцінки та прогнозування змін гідрологічних і гідрогеологічних умов, ресурсів водних об'єктів та якості вод;
- розробки схем комплексного використання та охорони водних ресурсів;
- підготовки та видачі дозволів на користування водними об'єктами;
- державного контролю за використанням та охороною водних об'єктів;
- забезпечення водокористувачів необхідною інформацією про водні об'єкти;
- вирішення спірних питань, що виникають у зв'язку з використанням водних об'єктів тощо.

Вичерпну інформацію щодо особливостей гідрологічного режиму водних об'єктів використовують проєктувальники під час проєктування і будівництва гідротехнічних споруд, гідроелектростанцій, мостів, автошляхів, водосховищ, каналів, меліоративних систем. Її використовують також для прогнозування і попередження загрози та розвитку небезпечних стихійних гідрологічних явищ на річках України.

Головними споживачами гідрологічної інформації залишаються органи влади та управління усіх рівнів, організації системи МНС та

галузей економіки, діяльність яких безпосередньо залежить від ситуації й показників гідрологічного режиму річок. Це, зокрема, водне господарство, гідроенергетика, водний транспорт, комунальне, сільське, рибне господарства.

Схема використання і охорони води та відтворення водних ресурсів - передпроектний документ, що визначає основні водогосподарські та інші заходи, які підлягають здійсненню для задоволення перспективних потреб у воді населення і галузей економіки, а також для охорони вод або запобігання їх шкідливим діям.

4.4 Еколого-економічна оцінка водних ресурсів України

В Україні водні джерела використовуються в усіх можливих напрямках: водний транспорт, рибне господарство, лісосплав, побутове, промислове і сільськогосподарське водопостачання, гідро- і теплоенергетика, водна меліорація і, нарешті, масова рекреація.

Малі річки тісно пов'язані з економікою прилеглих територій і відіграють значну роль у розвитку соціального середовища. Водночас всебічне використання біоресурсів річок, їх зарегулювання, відбір вод на полив та господарсько-побутові потреби, а також перетворення річок на колектори стічних вод порушили їх природний стан.

Частина користувачів (промисловість, сільське і комунальне господарства) безповоротно забирають воду з рік, озер, водосховищ, водонесних горизонтів. Інші використовують не саму воду, а її енергію, водну поверхню або водоймище загалом (гідроенергетика, водний транспорт, рибництво). Водойми мають велике значення для відпочинку, туризму, спорту.

Як джерело водопостачання водні ресурси відіграють значну роль у розвитку всього народного господарства і у життєдіяльності населення. Річки та інші внутрішні води України (водосховища, озера, ставки, підземні води) мають важливе значення у водопостачанні, зрошенні, а річки, крім того, використовуються як джерела енергії, а також як транспортні шляхи.

Найбільше народногосподарське значення має Дніпро, на нього припадає 65 % стоку річок України. Зростає значення підземних прісних вод. Їх використовують для водопостачання невеликих міст, сільських

населених пунктів, промислових підприємств.

Основними споживачами води є промисловість (в першу чергу електроенергетика, металургія, хімічна промисловість), сільське господарство, комунальне господарство. Для пом'якшення територіальних відмінностей у забезпеченні поверхневими водами в Україні побудовано 1,1 тис водосховищ (повний об'єм 55,0 куб. км), найкрупніші з яких знаходяться на Дніпрі. Створено близько 29 тис ставків, 7 крупних каналів і 10 водоводів тощо.

Щонайбільше свіжої води (48% загального споживання) споживає промисловість, 40% води йде на потреби сільського господарства, 12% припадає на комунальне господарство міст та інших населених пунктів.

Протягом тривалого часу досить поширеною була концепція «безплатності» природних ресурсів, і тому питання про їх грошову оцінку навіть не поставало. Але розвиток економіки, який вимагав залучення все більшої кількості природних ресурсів і призвів до їх дефіциту, примусив науковців змінити свої погляди стосовно дарів природи.

Для того, щоб зробити висновок про ефективність виробництва, правильно визначити витрати і доходи від використання природних ресурсів, сприяти їх раціональному використанню, застосовується економічна оцінка.

Економічна оцінка – це грошовий вираз споживчих якостей природних ресурсів. Вона відображає фіксоване на певний момент часу їх економічне значення. Природні ресурси самі по собі не мають вартості. Визначити їх суспільне значення в грошовій формі можна лише умовно, співставляючи властивості природних ресурсів з вимогами до них з боку суспільства на певному етапі розвитку.

Незважаючи на значну кількість досліджень (зокрема, праці А.А. Мінца, М.Н. Лойтера, Т.С. Хачатурова, С.Г. Струмиліна, К.Г. Гофмана та інших вчених), присвячених економічній оцінці природних ресурсів, проблема і сьогодні є предметом наукових дискусій.

Важливість економічної оцінки водних ресурсів обумовлена необхідністю:

- врахування витрат на воду в собівартості продукції;
- визначення суми плати за використання водних ресурсів та збитків, до яких призводить їх забруднення і нераціональне використання;
- оцінки всього ресурсного потенціалу країни;
- економічного обґрунтування суми капіталовкладень на охорону та

відтворення водних ресурсів .

Існує декілька концепцій економічної оцінки водних ресурсів, найвідомішими серед яких є: *витратна, результативна, змішана та рентна*.

Згідно з *витратною* концепцією вартість природних ресурсів визначається кількістю суспільно необхідної праці, витраченої на їх освоєння і підтримку в придатному стані. Для оцінки водних ресурсів пропонувалось враховувати всі матеріальні і трудові витрати на створення і експлуатацію споруд, пристроїв та устаткування, необхідних для використання даного джерела.

Витратний підхід дуже важливий при розв'язанні проблеми раціонального природокористування, вирішенні питань доцільності залучення нових водних об'єктів.

На відміну від витратної, *результативна концепція* пропонує як економічну оцінку валовий випуск продукції у вартісному вираженні, що був отриманий в результаті використання природних ресурсів.

Сутність *змішаної концепції* полягає в поєднанні витратного та результативного підходів, тобто економічна оцінка водних ресурсів повинна включати ціну води як природного ресурсу, а також витрати на освоєння джерела та доставку води споживачам.

Головним недоліком згаданих теорій є їх вузькогалузеве спрямування. Вони не враховують загальноекономічний ефект від використання або вибуття природних ресурсів.

Найбільш обґрунтованою є *рентна концепція*, згідно з якою внесок водних ресурсів в суспільне багатство характеризується рентними доходами, отриманими в результаті використання даних ресурсів. Рентний підхід розглядає як економічну оцінку максимально можливий економічний ефект від експлуатації джерела при даному рівні витрат і існуючих обмеженнях, зумовлених рівнем розвитку технологій тощо, тобто диференційну ренту. В цьому випадку ціна водних ресурсів буде включати не тільки ренту за якістю і розташуванням, а й ренту, що відображає ефективність додаткових капіталовкладень в їх експлуатацію.

Нині в Україні рентний підхід є основою для визначення нормативів збору за спеціальне водокористування та штрафів за забруднення водних джерел.

З кожним роком проблема вартісної оцінки водних ресурсів стає все більш актуальною, адже від неї залежать фінансово-економічні результати

діяльності підприємств.

Подальше вдосконалення теорії ренти пов'язане з необхідністю врахування в усіх розрахунках, що стосуються економічної оцінки водних ресурсів, абсолютної ренти, оскільки перехід до ринку спричинив розвиток різноманітних форм власності, і, насамперед, приватної, яка в свою чергу є джерелом виникнення абсолютної ренти.

Питання для самоперевірки

1. Як поділяються водні об'єкти України за значенням?
2. Принципи ведення державного водного кадастру.
3. Хто встановлює порядок здійснення державного обліку поверхневих і підземних вод?
4. Які води належать до водних об'єктів місцевого значення?
5. Як формується регіональний водний кадастр?

5 ДЕРЖАВНИЙ ЛІСОВИЙ КАДАСТР

5.1 Загальна характеристика лісів та лісового фонду України

Незважаючи на прийняття низки міжнародних природоохоронних документів, стан навколишнього природного середовища невинно погіршується. Тому збереження стабільності кліматичної системи є однією з найважливіших глобальних проблем.

Ліси відіграють вагомую роль як у формуванні вуглецевого балансу атмосфери, так і у збереженні біорізноманіття. І факт важливості лісів та лісового господарства на сьогодні є загальновизнаним, і не викликає жодних сумнівів.

Ліси України за своїм призначенням і розташуванням виконують переважно водоохоронні, захисні, санітарно-гігієнічні, оздоровчі та інші функції та забезпечують потреби суспільства в лісових ресурсах.

До особливостей лісів та лісового господарства України відносяться:

- відносно низький середній рівень лісистості території країни;
- зростання лісів у різних природних зонах (Полісся, Лісостеп, Степ, Українські Карпати та гірський Крим), що містить істотні відмінності щодо лісорослинних умов, методів ведення лісового господарства, використання лісових ресурсів та корисних властивостей лісу;
- переважно екологічне значення лісів та висока їх частка (до 50%) з режимом обмеженого лісокористування;
- високий відсоток заповідних лісів (16,1%), який має стійку тенденцію до зростання;
- історично сформувалась ситуація закріплення лісів за численними постійними лісокористувачами (для ведення лісового господарства ліси надані в постійне користування підприємствам, установам і організаціям кількох десятків міністерств і відомств);
- значна площа лісів зростає у зоні радіоактивного забруднення;
- половина лісів України є штучно створеними та потребують посиленого догляду.

Загальна площа лісових ділянок, що належить до лісового фонду України, становить 10,4 млн га, в тому числі вкриті лісовою рослинністю 9,6 млн га. Лісистість України становить 15,9 % (рис. 5.1, 5.2). Але, незважаючи на досить невелику лісистість території, Україна займає 9-те місце у Європі за площею лісів та 7-те місце за запасами деревини

(табл. 5.1). Умови для лісовирощування в Україні достатньо неоднорідні, тому ліси поширені територією держави нерівномірно.

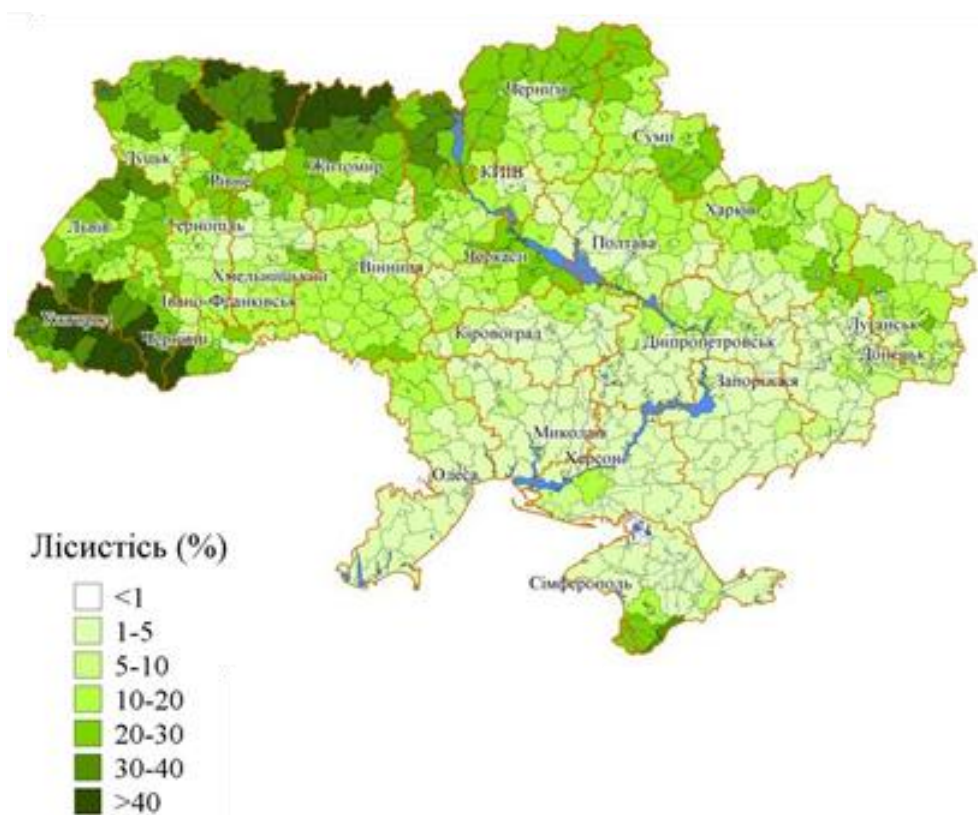

Рисунок 5.1 - Лісистість території України
(за даними Державного агентства лісових ресурсів України станом на 2021 р.)

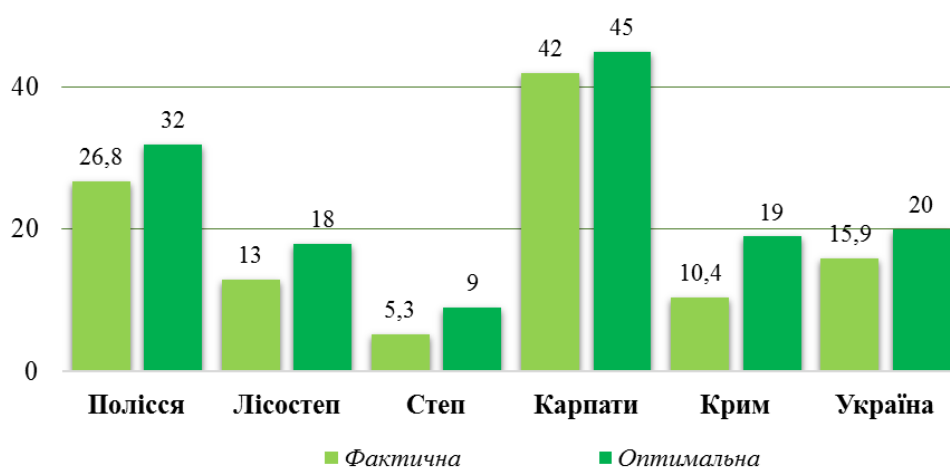

Рисунок 5.2 - Лісистість території України за природними зонами, %.
(за даними Державного агентства лісових ресурсів України станом на 2021 р.)

Лісистість у різних природних зонах має значні відмінності і не досягає оптимального рівня, за якого ліси більш позитивно впливатимуть на клімат, ґрунти, водні ресурси, протидіють ерозійним процесам, а також забезпечуватимуть одержання більшої кількості деревини.

Більше половини лісів країни створені людиною та потребують посиленого догляду.

У віковій структурі переважають середньовікові насадження, частка стиглих та перестиглих насаджень 18,7%. Середній вік лісів становить понад 60 років. Відбувається поступове старіння лісів, що призводить до погіршення їх санітарного стану (рис. 5.3).

Таблиця 5.1 – Лісистість країн Європи та обсяг заготівлі деревини

№	Країна	Загальна площа території країни, тис га	Площа вкритих лісом земель, тис. га	Процент вкритих лісом земель від загальної площі країни
1	Швеція	45 218	27 980	68,7
2	Фінляндія	33 814	22 409	73,7
3	Туреччина	77 945	22 220	28,9
4	Іспанія	50 596	18 572	37,2
5	Франція	54 919	17 253	31,5
6	Норвегія	32 376	12 180	40,0
7	Німеччина	35 702	11 419	32,7
8	Україна	60 355	9 690	15,9
9	Італія	30 132	9 566	32,5
10	Польща	31 268	9 319	29,8

Примітка: за даними звіту по лісах Європи (без Російської Федерації) станом на 2020 рік

Рисунок 5.3 - Вікова структура лісів України

Ліси України сформовані понад 30 видами деревних порід, серед яких домінують сосна, дуб, бук, ялина, береза, вільха, ясен, граб, ялиця. Хвойні насадження займають 43% загальної площі, зокрема, сосна – 35%. Твердолистяні насадження становлять 43%, зокрема, дуб і бук – 37%.

Відповідно до Земельного та Лісового кодексів ліси України можуть перебувати у державній, комунальній та приватній власності.

Переважна більшість лісів перебуває у державній власності (рис. 5.4). У процесі розмежування земель до комунальної власності можуть бути віднесені близько 1,3 млн га (13%) земельних ділянок лісогосподарського призначення, що знаходяться у постійному користуванні комунальних підприємств, підпорядкованих органам місцевого самоврядування. Частка лісів приватної власності складає менше 0,1% загальної площі лісових земель. Близько 800 тис. га лісових земель державної власності не надані в користування та віднесені до земель запасу.

В Україні історично сформована ситуація з закріпленням державних лісів за численними постійними лісокористувачами (для ведення лісового господарства ліси надані в постійне користування підприємствам, установам і організаціям кількох десятків міністерств і відомств). За відомчим підпорядкуванням, найбільша площа лісових земель (близько 73%) перебуває у користуванні лісогосподарських підприємств, які належать до сфери управління Держлісагентства.

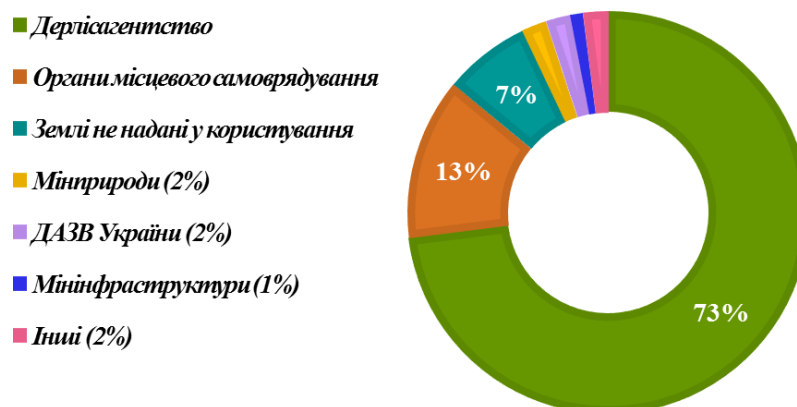

Рисунок 5.4 - Розподіл загальної площі земель лісового фонду України за відомчою підпорядкованістю, %

До лісового фонду України належать лісові ділянки, в тому числі захисні насадження лінійного типу, площею не менше 0,1 гектара.

Не належать до лісового фонду України:

- зелені насадження в межах населених пунктів (парки, сади, сквери, бульвари тощо), які не віднесені до лісів;
- окремі дерева і групи дерев, чагарники на сільськогосподарських угіддях, присадибних, дачних і садових ділянках.

Основні визначення та поняття.

Ліс - тип природних комплексів, у якому поєднуються переважно деревна та чагарникова рослинність з відповідними ґрунтами, трав'яною рослинністю, тваринним світом, мікроорганізмами та іншими природними компонентами, що взаємопов'язані у своєму розвитку, впливають один на одного і на навколишнє природне середовище.

Земельна лісова ділянка - земельна ділянка лісового фонду України з визначеними межами, яка надається або вилучається у землекористувача чи власника земельної ділянки для ведення лісового господарства або інших суспільних потреб відповідно до земельного законодавства.

До земель лісогосподарського призначення належать лісові землі, на яких розташовані лісові ділянки, та нелісові землі, зайняті сільськогосподарськими угіддями, водами й болотами, спорудами, комунікаціями, малопродуктивними землями тощо, які надані в установленому порядку та використовуються для потреб лісового господарства.

Ліси України за екологічним і соціально-економічним значенням та залежно від основних виконуваних ними функцій поділяються на такі категорії:

- 1) *захисні ліси* (виконують переважно водоохоронні, ґрунтозахисні та інші захисні функції);
- 2) *рекреаційно-оздоровчі ліси* (виконують переважно рекреаційні, санітарні, гігієнічні та оздоровчі функції);
- 3) *ліси природоохоронного, наукового, історико-культурного призначення* (виконують особливі природоохоронні, естетичні, наукові функції тощо);
- 4) *експлуатаційні ліси*.

Під час поділу лісів на відповідні категорії встановлюються межі лісових ділянок кожної категорії. *Межі лісових ділянок, визначених для віднесення до однієї з категорій, проводяться по природних межах, кварталних просіках, лініях зв'язку і електромереж та інших чітко визначених на місцевості розмежувальних лініях.*

Лісовпорядкування – це один із важливих напрямків

лісогосподарської діяльності, спрямований на ефективну організацію ведення лісового господарства, охорону, захист, раціональне використання лісового ресурсу, а також отримання необхідної інформації про стан лісового фонду. *Лісовпорядкування передбачає:*

- 1) *відновлення меж території лісового фонду України і визначення внутрігосподарської організації;*
- 2) виконання відповідних топографо-геодезичних робіт і спеціального картографування лісів;
- 3) *інвентаризацію лісового фонду України з визначенням породного та вікового складу деревостанів, їх стану, якісних і кількісних характеристик лісових ресурсів;*
- 4) виявлення *деревостанів*, що потребують рубок, з метою поліпшення якісного складу лісів;
- 5) обґрунтування поділу лісів на категорії;
- 6) обчислення розрахункової лісосіки, обсягів використання інших видів лісових ресурсів;
- 7) визначення обсягів робіт щодо відновлення лісів і лісорозведення, охорони лісів від пожеж, захисту від шкідників і хвороб, інших лісогосподарських заходів, а також порядку і способів їх проведення;
- 8) ландшафтні, ґрунтові, лісотипологічні, лісобіологічні та інші обстеження і дослідження лісових природних комплексів;
- 9) виявлення типових та унікальних природних комплексів, місць зростання та оселення рідкісних та таких, що перебувають під загрозою зникнення видів тваринного і рослинного світу і підлягають заповіданню, включенню до екологічної мережі;
- 10) упорядкування мисливських угідь;
- 11) забезпечення державного обліку лісів і державного лісового кадастру;
- 12) проведення науково-дослідних робіт з метою забезпечення науково обґрунтованого використання лісових ресурсів, охорони, захисту та відтворення лісів;
- 13) складання проектів організації і розвитку лісового господарства та здійснення авторського нагляду за їх виконанням;
- 14) участь у розробленні програм охорони, захисту, використання та відтворення лісів;
- 15) ведення моніторингу лісів.

У матеріалах лісовпорядкування дається якісна і кількісна характеристика кожної лісової ділянки, комплексна *оцінка ведення лісового господарства*, що є основою для розроблення на засадах

сталого розвитку проекту організації та розвитку лісового господарства відповідного об'єкта лісовпорядкування.

Проект організації та розвитку лісового господарства передбачає екологічно обґрунтоване ведення лісового господарства і розробляється відповідно до нормативно-правових актів, що регулюють організацію лісовпорядкування.

5.2 Поняття про Державний лісовий кадастр, його мета та призначення

Державний лісовий кадастр - система обліку, що включає відомості про розподіл лісового фонду між власниками лісів і постійними лісокористувачами, поділ усіх лісів за категоріями залежно від виконуваних ними основних функцій, грошову оцінку та інші дані, що характеризують кількісний і якісний стан лісів.

Мета ведення лісового кадастру полягає в ефективній організації охорони і захисту лісів, раціональному використанні лісового фонду України, відтворенні лісів, здійснення систематичного контролю за якісними і кількісними змінами лісів.

Державний лісовий кадастр ведеться на основі державного земельного кадастру.

Призначенням державного лісового кадастру є забезпечення органів державної влади, органів місцевого самоврядування, зацікавлених підприємств, установ, організацій і громадян достовірною та об'єктивною інформацією щодо природного, господарського стану та правового режиму використання лісового фонду України.

Складовими державного лісового кадастру є:

- облік якісного і кількісного стану лісового фонду України;
- поділ лісів на категорії;
- грошова оцінка лісів (у необхідних випадках);
- інші показники.

Документація державного лісового кадастру ведеться органом виконавчої влади з питань лісового господарства, територіальними органами центрального органу виконавчої влади з питань лісового господарства на основі державного земельного кадастру, матеріалів лісовпорядкування, інвентаризації, обстежень та обліку лісів окремо по власниках лісів і постійних лісокористувачах на підставі:

- матеріалів лісовпорядкування;

- рішень про передачу у власність, надання в постійне користування земельних лісових ділянок, їх вилучення (викуп), зміну поділу лісів на категорії залежно від основних виконуваних ними функцій;

- актів огляду місць заготівлі деревини, інших продуктів лісу та використання корисних властивостей лісів;

- актів технічного приймання лісових культур;

- актів переведення не вкритих лісовою рослинністю земель у вкриті лісовою рослинністю землі;

- актів обстеження в разі зміни категорій земель у результаті господарської діяльності, стихійних явищ та інших факторів.

Документація кадастру поновлюється один раз *на п'ять років*.

Підприємства, установи, організації та громадяни, що мають у постійному користуванні або у приватній власності ліси, надсилають *до 1 березня року* проведення чергового державного обліку лісів *погоджену* з територіальними органами земельних ресурсів та оформлену в установленому порядку *документацію первинного обліку лісів* відповідним державним лісгосподарським підприємствам Держкомлісгоспу для узагальнення і подання органам Держкомлісгоспу *до 1 травня* зведеної облікової інформації. Органи Держкомлісгоспу перевіряють повноту і достовірність зазначеної інформації, формують зведені дані кадастру і подають Держкомлісгоспу *до 1 серпня* року проведення чергового державного обліку лісів.

5.3 Порядок ведення Державного лісового кадастру та обліку лісів

Державний лісовий кадастр та облік лісів ведеться Держкомлісгоспом за єдиною для усіх лісів системою за рахунок коштів державного бюджету з метою забезпечення ефективної організації охорони і захисту лісів, їх раціонального використання та відтворення, здійснення постійного контролю за якісними і кількісними змінами в лісовому фонді України.

Державний облік лісів і державний лісовий кадастр містять систему відомостей і документів про правовий режим лісового фонду, розподіл його між користувачами, якісний і кількісний стан лісового фонду, поділ лісів за групами та віднесення до категорій захисності, економічну оцінку та інші дані, необхідні для раціонального ведення лісового господарства і оцінки результатів господарської діяльності в

лісовому фонді.

Державний облік лісів і державний лісовий кадастр ведуться державними органами лісового господарства на основі матеріалів лісовпорядкування, інвентаризації, обстежень і первинного обліку лісів за єдиною для України системою на кошти державного бюджету. Порядок ведення державного обліку лісів і державного лісового кадастру встановлюється Кабінетом Міністрів України

Кадастр лісових ресурсів в складі регіонального кадастру природних ресурсів - це офіційний документ державного значення на підставі якого визначається частка лісу в складі природоресурсного потенціалу і суспільному продукті регіону та забезпечуються органи виконавчої влади, місцевого самоврядування, а також власники і користувачі (в тому числі орендарі), відомостями про стан лісових ресурсів, їх продуктивність, споживчої вартості.

Державний лісовий кадастр ведеться з метою забезпечення ефективної організації, охорони і захисту лісів, раціонального використання лісового фонду, відтворення лісів, здійснення систематичного контролю за якісними і кількісними змінами в лісовому фонді. Кадастр застосовується і для удосконалення економічного механізму в сфері лісовирощування, зокрема:

- плати (орендної плати) за право користуватися ресурсами лісу;
- плати за нанесення шкоди лісам і результаті порушення правил їх експлуатації;
- плати за відшкодування збитків, що завдаються лісовим ресурсам стихійними явищами та антропогенними факторами (лісові пожежі, пошкодження лісів ентошкідниками чи фітозахворюваннями, радіологічні, хімічні та інші види забруднення лісів і т.д.);
- плати за вилучення лісоземельних угідь для потреб, не пов'язаних з веденням лісового господарства (купівля-продаж лісоземельних угідь);
- плати за вилучення лісоземельних угідь для передачі їх в тимчасове користування (оренду);
- мобілізації позабюджетних фінансових ресурсів для підвищення ефективності охорони і відновлення лісових ресурсів;
- формування коштів для стимулювання охорони, відтворення і раціонального використання лісових ресурсів.

На основі кадастрової оцінки крім того здійснюється залучення лісових ресурсів (в тому числі соціальних і екологічних функцій) в сферу економічних відносин, що дозволяє посилити значення лісу в складі суспільного продукту.

Принципова *схема формування регіонального кадастру* включає систему відомостей про правовий режим лісового фонду, розподіл його між користувачами (власниками) розподіл лісів за групами і категоріями, захищеності, інші дані, що характеризують кількісні та якісні параметри лісового фонду.

Склад документації державного лісового кадастру, визначається Інструкцією, що затверджується Держкомлісом України за погодженням з відповідними міністерствами і відомствами держави.

Документація державного лісового кадастру ведеться на основі даних державного земельного кадастру, матеріалів лісовпорядкування інвентаризації, обстежень і первинного обліку лісів та використання таких документів:

- рішень про подання в користування (власність) земель лісового фонду або їх вилучення, зміну категорій захищеності і груп лісів;
- актів огляду місць рубок;
- актів технічного приймання лісових культур;
- актів переведення не вкритих лісовою рослинністю земель у вкриті лісовою рослинністю земель;
- актів натурного обстеження у заріз зміни категорій земель в результаті господарської діяльності, стихійних явищ та інших факторів.

Документація державного лісового кадастру по країні поповнюється один раз на п'ять років. Кадастр лісових ресурсів на рівні району - щорічно.

5.4 Інформаційне забезпечення Державного лісового кадастру

Основними матеріалами інформаційної бази кадастру є:

- дані державного обліку лісів (таксаційні описи), що періодично проводиться в регіоні лісовпорядними організаціями;
- результати досліджень з питань лісових ресурсів науково-дослідних організацій і інститутів;
- щорічні звітні дані про господарське використання лісопродукції;
- споживчі та екологічні цінності лісових насаджень встановлені за літературними джерелами;
- картографічні матеріали; дані поточних змін, що здійснюються після лісовпорядкування в Держлісфонді та встановлені на підставі натурного обстеження лісового фонду.

На рівні району ведення кадастру передбачає збір, накопичення і

поновлення первинної інформації, що включає:

- розподіл лісів на групи і категорії захищеності;
- передачу (прийняття) земель лісового фонду в постійне (тимчасове) користування іншим галузям (установам, особам);
- розподіл площі і запасів лісів за переважаючими породами і групами віку;
- розподіл площі лісів за бонітетами;
- розподіл площі лісів за групами повнот;
- розподіл нелісових земель лісового фонду за видами угідь і категорій;
- ґрунтово-типологічну характеристику земель лісового фонду;
- економічну оцінку лісових угідь (вкритих лісом земель і невлкритих).

В умовах ринкової економіки інформаційна база включає відповідні підрозділи лісових угідь, що вносяться в кадастр за формами власності і підприємства. У зв'язку з переходом на орендні відносини і ведення податкової системи важливе значення набувають питання обліку землеволодіння, стану збереження лісових ресурсів, визначення рівня доходності тих чи інших видів лісокористування в поєднанні з впливом лісових насаджень на інші природні ресурси, суспільне виробництво, сферу обслуговування та екологічну ситуацію.

Метод збору інформації представляє собою територіальний перепис лісових угідь, яка в процесі обробки зводиться в єдиний документ - лісокадастрову книгу. Перепису підлягають всі ділянки лісового фонду, в тому числі міські ліси, лісові смуги, лісонасадження вздовж залізничних і шосейних доріг тощо. Збір інформації у всіх випадках здійснюється підрозділами лісовпорядкування і спеціалістами лісового господарства на місцях.

Матеріали обліку лісових ресурсів узагальнюються районними відділеннями (держлісгоспами) і направляються в територіальні відділення (управління лісового господарства), звідси - в регіональні центри обробки інформації, де аналізуються інформаційні матеріали, дається їх оцінка і при необхідності, здійснюється корегування. Узагальнені і відкориговані матеріали направляються знову в районні відділення управління лісовими ресурсами, де включаються у кадастрову книгу ресурсів.

На підставі інформаційного матеріалу оцінюється розміщення лісових ресурсів, характеризується розподіл лісів по породам, бонітетам, групам повнот, обґрунтовується система заходів щодо збереження лісів, їх відтворення, визначаються нормативи використання лісових ресурсів,

обсяги лісозаготівель, вирішуються питання про доцільність особливої охорони цінних лісових масивів, планується основні діяльності лісогосподарського виробництва.

5.5 Методичні основи кадастрової оцінки лісових ресурсів

До економічної оцінки природних ресурсів застосовуються теоретико-методологічні підходи, що виступають як засоби й предмети праці. При цьому лісова рента розраховується як різниця між цінністю кінцевої продукції лісовирощування, що встановлюється величиною гранично допустимих витрат на приріст її виробництва (замикаючих затрат) та індивідуальними зведеними витратами на відновлення й експлуатацію лісу. До одержаної величини додається не лише диференційна рента I (за якістю і місцезнаходженням), а й диференційна рента II, що відображає ефективність додаткових витрат на відтворення, охорону та експлуатацію лісових ресурсів. У всіх випадках відпрацьовуються альтернативні варіанти лісогосподарських заходів щодо використання і відтворення лісових насаджень даної ділянки лісу.

Метод лісовирощування і лісоексплуатації вибирається згідно з його народногосподарською ефективністю. Таким чином, економічна оцінка лісових ресурсів, відображаючи приріст ефекту від їх використання, в кінцевому підсумку дорівнює додатковим витратам, які вкладаються для відшкодування ресурсів, замість тих, що вилучаються в результаті експлуатації. Додаткову оцінку при цьому одержують не всі ресурси лісу, а тільки невелика їх кількість, яка визначається потребами суспільства.

Показником суспільної корисності лісових ресурсів виступає капіталізована рента, що встановлюється для кращої її частини відносно всього обсягу. Чим менше ресурсів лісу, тим більший економічний ефект від збільшення їх виробництва або поліпшення якості. Наявність товарно-грошових відносин є вартісною формою утворення диференційної ренти.

Ефект від використання лісових ресурсів одночасно слугує показником народногосподарської втрати у випадках погіршення якості лісових насаджень або їх вилучення з лісогосподарського обігу. При цьому за умови вилучення ділянки лісу для потреб, не пов'язаних з лісовирощуванням, цінність нового виду користування повинна бути вищою від лісогосподарського з урахуванням, звичайно, соціальних та екологічних функцій лісу.

Економічній оцінці підлягають землі лісового фонду, лісові

насадження, недеревні рослини ресурси, соціальні й екологічні функції лісу.

Така оцінка, як стверджують деякі автори, в сумарному вигляді дає загальну уяву про цінність лісу як засобу і предмета праці. Однак така точка зору не може вважатися правомірною, оскільки сировинні і несировинні функції ліс - це якісно різні й незіставні категорії. Тому економічна оцінка за сумою сировинних і несировинних показників необґрунтована.

Функції лісу, як відомо, різноманітні, тому їх економічна оцінка повинна здійснюватись за домінуючою ознакою:

- землі лісового фонду - за ефектом від використання еталонних насаджень, які найбільш повно відображають потенційні можливості лісорослинних умов;

- лісові насадження експлуатаційного призначення - за ефектом від використання деревини в період їх оцінки;

- соціальні та екологічні функції - за величиною ефекту від дії впливу цих функцій на підвищення ефективності суспільного виробництва і продуктивної сили праці.

Перевагою рентного підходу економічної оцінки лісових ресурсів є перш за все те, що при цьому виявляється реальний економічний ефект від використання лісу.

Разом із тим, рентний підхід до економічної оцінки має і певні недоліки. Це насамперед нульові оцінки ресурсів лісу в найгірших умовах лісозростання та мінімальні оцінки близьких до них за своїми параметрами. Крім того, застосування рентного підходу оцінки лісових ресурсів ускладнюється відсутністю науково обґрунтованих цін на продукти і корисності лісу. Діючі ціни на згадані ресурси не відображають їх народногосподарського значення. Це підтверджується ще й тим, що цінність ресурсу визначається не лише економією суспільної праці, але і його дефіцитністю.

Звідси, враховуючи викладене вище і теоретичні дослідження різних авторів, економічна оцінка лісових ресурсів повинна визначатися за правилами, коли діє середня норма прибутку і додаткова вартість, купівля-продаж лісогосподарської продукції за регулюючими замикаючими цінами, які формуються у гірших умовах лісовирощування. Згідно з таким підходом диференційна рента з одиниці лісопродукції визначається різницею між замикаючими, тобто найбільш високими, але ще допустимими затратами для даного регіону (держави) на виробництво лісопродукції та індивідуальними витратами на вирощування цієї

продукції.

Лісоземельна рента, як і земельна рента сільськогосподарських угідь, розраховується на основі диференційної ренти I (за якістю і місцерозташуванням ділянки лісу), диференційної ренти II (за результатами інтенсифікації лісовирощування) і абсолютної ренти (яка утворюється в лісовирощуванні з різниці між додатковою вартістю і середнім прибутком).

Така методологічна основа її визначення зумовлюється проникненням у лісогосподарське виробництво середньої норми прибутку й монополією держави на лісоземельні угіддя. Вихідні показники для розрахунку ренти встановлюються в межах лісорослинного району, що характеризується гіршими умовами зростання лісу.

Разом із тим, визначення диференційної ренти II ускладнюється, оскільки результати інтенсифікації лісовирощування важко піддаються вимірюванню, не завжди чітко проявляються. Тому лісоземельна рента повинна розраховуватися як сума диференційної ренти I (або просто ренти) та абсолютної ренти, заважаючи на якість місцерозташування лісоземельної ділянки та наявність забезпечення лісового господарства засобами виробництва, трудовими ресурсами і можливостями оплати праці.

Абсолютна рента при проведенні економічної оцінки лісових насаджень з метою запобігання подвійного рахунку не враховується.

Достатньо складною є проблема визначення економічного ефекту від використання екологічних і соціальних функцій лісу, до яких відносяться: ґрунтозахисні, водоохоронні, водорегулюючі, рекреаційні тощо. Однак ці функції, не маючи матеріально-речового змісту, не є продуктами, тому важко піддаються кількісному виміру.

Визнання екологічних і соціальних функцій лісу продуктами означало б визнання їх вартості. Проте через відсутність продукції не створюється вартість, кошти на відтворення різних функцій лісу окремою адресною статтею також не виділяються. Соціальні й екологічні функції лісу, не залучені у сферу економічних (товарних) відносин, не враховуються в сукупному продукті. Отже, як продукція лісовирощування виступають не функції, а ліси в цілому як засоби праці, тому що існують не властивості (функції) самі по собі, а речі, яким властиві відповідні соціально-екологічні функції, що безпосередньо не є носіями ефекту в лісовому господарстві.

В економічному відношенні екологічні й соціальні функції лісу використовуються як засоби праці, що впливають на підвищення

ефективності суспільного виробництва (сільське і водне господарство, транспорт, галузі обслуговування). Чим вищі функції лісу, тим більша продуктивна сила суспільної праці, на підставі якої визначається її економія.

Викладені особливості економічної інтерпретації різноманітних властивостей лісу мають суттєве значення при вирішенні проблем управління лісовими ресурсами в умовах ринкової системи господарювання.

Методологія економічної оцінки екологічних і соціальних функцій недостатньо розроблена. Відсутнє певне узгодження цих функцій з реально існуючими економічними й соціальними процесами. Не визначені відповідні критерії, що виражають екологічні функції лісу економічними показниками.

Це призводить до того, що різні господарські рішення не завжди виявляються ефективними. Ліс як споживча вартість - це носій комплексу функцій, що широко застосовуються в екологічних (захисних) і соціальних цілях. І хоча оцінити їх реальну вартість для народного господарства складно, все ж такі розрахунки потрібні.

Цінність різних функцій лісу може бути визначена на основі теорії вартості й споживчої вартості лісів, що використовуються як засоби праці в галузях матеріального виробництва. Зокрема, потреба економічної оцінки екологічних і соціальних функцій лісу зумовлюється необхідністю підвищення показників суспільного виробництва.

Важливою є *екологічна функція лісу* як засобу праці в сільськогосподарському виробництві. Джерелом ефекту тут виступає насадження, яке використовується для захисту сільськогосподарських угідь від ерозії, підвищення родючості ґрунту як основи зростання продуктивності земель, захисту рослин від несприятливих кліматичних факторів.

Без ґрунтозахисних насаджень неможливо досягти підвищення продуктивності земель як вирішальної умови сталого розвитку сільського господарства, особливо у південних районах країни. Висока ефективність захисних насаджень проявляється у засушливі роки.

Суттєвого значення набула екологічна функція лісу як засобу праці у водному господарстві. Вплив лісу тут простежується у регулюванні стоку рік і охороні водних джерел від забруднення. Кожному водозбору, як встановлено дослідженнями, притаманні певні нормативи лісистості, при яких найбільшою мірою проявляються водорегулюючі й водоохоронні функції. Від їх характеру і якості залежить гідрологічний режим території,

рівень збільшення річкового стоку, стан навколишнього середовища. За умови доведення лісистості території водозбору до оптимального рівня можливе збільшення підземного стоку в 1,4 (Полісся, Лісостеп) - 2,5 рази (Степ).

Виходячи з цього, лісові насадження можуть використовуватись як альтернатива будівництву великих водогосподарських комплексів. Причому за ефективністю, як показують спеціальні дослідження, вони мають значні переваги перед водогосподарськими спорудами. Витрати на створення, вирощування й експлуатацію захисних насаджень перекриваються доходами від їх використання у водоохоронно-захисних цілях.

Крім того, створюються сприятливі умови для поліпшення екологічної ситуації конкретних територій, збереження родючості ґрунту, особливо на вододілах і схилах, підвищення врожайності сільськогосподарських культур, одержання додаткової кількості деревини та іншої продукції лісовирощування.

У структурі використання лісових ресурсів важлива роль належить соціальним функціям лісу, до яких відносяться рекреаційні, санітарно-гігієнічні, культурно-естетичні властивості. Серед них особливо виділяються рекреаційні ресурси - свіже повітря, фітонцидна дія, сонячна інсоляція, мікрокліматичні функції, естетичні властивості тощо, які позитивно впливають на відновлення робочої сили, а отже, на збільшення сукупного суспільного продукту і національного доходу.

Питання для самоперевірки

1. Дайте визначення лісових ресурсів.
2. Які дані складають інформаційну базу Державного кадастру лісових ресурсів?
3. Які землі належать до земель лісогосподарського призначення?
4. В чому полягає мета та призначення ведення лісового кадастру?
5. За якими нормами здійснюється нормативно-правове регулювання лісовим кадастром?

6 ДЕРЖАВНИЙ КАДАСТР ПРИРОДНО-РОСЛИННИХ РЕСУРСІВ

6.1 Мета і призначення Державного кадастру природно-рослинних ресурсів

Сучасний розвиток України у напрямку побудови демократичної, правової та соціальної держави нерозривно пов'язаний із раціональним використанням природних ресурсів та охороною довкілля.

Рослинний світ є одним із основних елементів довкілля, від якого залежить його стан, забезпеченість економіки сировиною, урожайність сільськогосподарських культур, добробут, здоров'я та працездатність громадян і усього суспільства.

Рослинність України дуже різноманітна. Нині вона займає у видозміненому стані дві третини площі нашої держави. В Україні спеціалісти виділяють від 10 до 15 тис. видів рослин. Серед них переважають представники відділу квіткових (покритонасінних). Їх налічується майже 4,5 тис. видів, тобто третина усіх видів рослин. Також в Україні описано близько 4 тис. водоростей, 800 видів мохів, 53 види папоротей, 22 види голонасінних, 10 видів хвощів і 9 видів плаунів (рис. 6.1). Існує невелика кількість видів рослин, що трапляються лише на території України.

Рисунок 6.1 - Рослинність України

Ендеміки (з грец. - місцевий) - види живих організмів, які зустрічаються лише на певній території, тобто мають обмежений ареал існування. На території нашої держави близько 600 видів рослин є

ендеміками. Найбільше рослин-ендемів відомо в Криму - майже 300 видів, а також у Карпатах - приблизно 100. Найменше - на Поліссі: не більше 10.

У складі природної рослинності України представлені всі життєві форми рослин: трав'янисті рослини (понад 4 тис. видів), чагарники (майже 280 видів) та дерева (76 видів). Крім рослин, в Україні вивчено близько 15 тис. видів грибів і понад 1 тис. видів лишайників.

Протягом останніх десятиліть непослідовна державна політика призвела до істотного збільшення навантаження на природні ресурси, їх деградації. Причиною цього є сукупність політичних, економічних та соціальних чинників, результатом комплексної дії яких стало значне збільшення числа правопорушень, пов'язаних з об'єктами рослинного світу, у вигляді нераціонального або незаконного використання, пошкодження або знищення цього ресурсу.

Природні рослинні ресурси за своєю екологічною, господарською, науковою, оздоровчою, рекреаційною цінністю та іншими ознаками поділяються на природні рослинні ресурси загальнодержавного та місцевого значення.

До природних рослинних ресурсів загальнодержавного значення належать:

- а) об'єкти рослинного світу у межах:
 - внутрішніх морських вод і територіального моря, континентального шельфу та виключної (морської) економічної зони України;
 - поверхневих вод (озер, водосховищ, річок, каналів), що розташовані і використовуються на території більш ніж однієї області, а також їх приток усіх порядків;
 - природних та біосферних заповідників, національних природних парків, а також заказників, пам'яток природи, ботанічних садів, дендрологічних парків, зоологічних парків, парків-пам'яток садово-паркового мистецтва загальнодержавного значення;
- б) лісові ресурси державного значення;
- в) рідкісні і такі, що перебувають під загрозою зникнення, судинні рослини, мохоподібні, водорості, лишайники, а також гриби, види яких занесені до Червоної книги України;
- г) рідкісні і такі, що перебувають під загрозою зникнення, та типові природні рослинні угруповання, занесені до Зеленої книги України.

До природних рослинних ресурсів загальнодержавного значення законодавством України можуть бути віднесені й інші об'єкти рослинного світу.

До природних рослинних ресурсів місцевого значення відносяться дикорослі та інші несільськогосподарського призначення судинні рослини, мохоподібні, водорості, лишайники, а також гриби, не віднесені до природних рослинних ресурсів загальнодержавного значення.

Кадастр природно-рослинних ресурсів в складі комплексного територіального кадастру природних ресурсів *ведеться з метою* оцінки стану рослинних ресурсів, здійснення систематичного контролю за їх кількісними і якісними змінами.

Кадастр застосовується і для удосконалення механізму (в сфері регулювання) використання, відтворення та охорони рослинних ресурсів, зокрема:

- плати за право користування рослинними ресурсами;
- плати за нанесення шкоди рослинним ресурсам та порушення правил їх заготівлі;
- удосконалення нормативів використання ресурсів;
- формування позабюджетних фондів охорони і відтворення дикорослої (продукції) і лікарсько-технічної сировини;
- стимулювання охорони рослинних ресурсів їх відтворення та раціональне використання.

На основі кадастрової оцінки створюються умови для залучення рослинних ресурсів у сферу соціально-економічних відносин та підвищення значення рослинних ресурсів в структурі природно-ресурсного потенціалу.

Кадастр ресурсів рослинного світу складається із аналітичних розробок в яких відображаються:

- особливості розміщення стану і динаміки рослинних ресурсів за природними зонами (рівнинна і гірська);
- оцінка факторів, що впливають на стан та динаміку рослинних ресурсів;
- аналіз інформації, що не піддається систематизації в сфері ресурсів рослинного світу та їх використання і короткостроковий прогноз (зміни стоку) ресурсів, за їх видовою та популяційною структурою;
- наукові основи оптимізації, рекомендації щодо використання і відтворення рослинних ресурсів в наступному сезоні.

Принципова *схема формування кадастру* включає систему даних про правовий режим угідь, де зосереджуються ресурси дикорослої продукції і лікарсько-технічної сировини; розподіл угідь за користувачами (власниками), в тому числі і орендарями, та дані, що характеризують кількісні і якісні параметри ресурсів рослинного світу, картування

рослинних ресурсів за їх видами.

Об'єктами кадастрової оцінки є дикорослі рослини (гриби, ягоди, горіхи та технічна сировина, лікарські рослини) на всіх стадіях розвитку та утворені ними природні угруповання, що використовуються, або можуть бути використані населенням для потреб виробництва, медицини, харчування тощо. Предметом оцінки виступають проблеми регулювання і управління процесами відтворення і експлуатації природних рослинних угруповань.

Склад документації кадастру природно-рослинних ресурсів визначається інструкцією, що затверджується Міністерством охорони навколишнього природного середовища за погодженням з відповідними міністерствами і відомствами.

Документація кадастру природно-рослинних ресурсів ведеться з урахування на основі даних державного земельного кадастру, кадастру лісових ресурсів, матеріалів лісовпорядкування. Інвентаризації і лікарсько-технічної сировини та звітних даних що характеризують обсяги їх заготівлі, реалізації і використання.

Документація регіонального кадастру природно-рослинних ресурсів поповнюється один раз на п'ять років, а на рівні району щорічно.

Територіальний кадастр природно-рослинних ресурсів ведеться спеціалістами регіонального управління лісового господарства, Міністерством охорони навколишнього природного середовища України та спеціалістами науково-дослідних установ відповідного профілю.

6.2 Використання і відтворення природних рослинних ресурсів

Використання природних рослинних ресурсів здійснюється в порядку загального або спеціального використання.

У порядку загального використання природних рослинних ресурсів громадяни можуть збирати лікарську і технічну сировину, квіти, ягоди, плоди, гриби та інші харчові продукти для задоволення власних потреб, а також використовувати ці ресурси в рекреаційних, оздоровчих, культурно-освітніх та виховних цілях.

Загальне використання природних рослинних ресурсів здійснюється громадянами з дотриманням правил, що затверджуються центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері охорони навколишнього природного середовища, без надання їм відповідних дозволів.

Збирання у порядку загального використання дикорослих рослин, віднесених до переліку наркотиковмісних рослин, їх плодів, насіння, післяжнивних залишків, відходів сировини тощо, забороняється.

Торгівля лікарськими і декоративними видами рослин та їх частинами (корені, стебла, плоди тощо), зібраними в порядку загального використання природних рослинних ресурсів, забороняється.

Законодавством України можуть передбачатися й інші види спеціального використання природних рослинних ресурсів.

Спеціальне використання природних рослинних ресурсів здійснюється за дозволом юридичними або фізичними особами для задоволення їх виробничих та наукових потреб, а також з метою отримання прибутку від реалізації цих ресурсів або продуктів їх переробки.

За умови додержання вимог законодавства можуть здійснюватися такі види спеціального використання природних рослинних ресурсів:

- збирання лікарських рослин;
- заготівля деревини під час рубок головного користування;
- заготівля живиці;
- заготівля кори, лубу, деревної зелені, деревних соків тощо;
- збирання квітів, ягід, плодів, горіхів, насіння, грибів, лісової підстилки, очерету тощо;
- заготівля сіна;
- випасання худоби.

Законодавством України можуть передбачатися й інші види спеціального використання природних рослинних ресурсів.

Спеціальне використання природних рослинних ресурсів загальнодержавного значення здійснюється за дозволом, що видається в порядку, який визначається Кабінетом Міністрів України.

Спеціальне використання природних рослинних ресурсів місцевого значення здійснюється за дозволом, що видається в порядку, який визначається Верховною Радою Автономної Республіки Крим та органами місцевого самоврядування.

Заготівля деревини під час рубок головного користування, живиці на земельних ділянках лісового фонду здійснюється в порядку, що встановлюється Лісовим кодексом України. Інші види спеціального використання рослинних ресурсів на земельних ділянках лісового фонду здійснюються в порядку, що встановлюється цим Законом, Лісовим кодексом України та іншими нормативно-правовими актами.

Не потребують дозволу на спеціальне використання природних

рослинних ресурсів:

- власники земельних ділянок, на яких знаходяться об'єкти рослинного світу, крім тих, що занесені до Червоної книги України та Зеленої книги України;

- користувачі (в тому числі орендарі) земельних ділянок, які їм надано для цільового призначення (ведення селянського (фермерського) господарства, особистого підсобного господарства, колективного садівництва, городництва, сінокосіння, випасання худоби), за винятком використання ними дикорослих судинних рослин, мохоподібних, водоростей, лишайників, а також грибів, види яких занесені до Червоної книги України, та природних рослинних угруповань, занесених до Зеленої книги України.

Видача дозволів на спеціальне використання природних рослинних ресурсів здійснюється у межах лімітів їх використання.

Ліміти спеціального використання природних рослинних ресурсів загальнодержавного значення встановлюються на підставі науково обґрунтованих нормативів спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади у галузі охорони навколишнього природного середовища.

Порядок встановлення лімітів спеціального використання природних рослинних ресурсів загальнодержавного значення затверджується Кабінетом Міністрів України.

Порядок встановлення лімітів спеціального використання природних рослинних ресурсів місцевого значення визначається Верховною Радою Автономної Республіки Крим та органами місцевого самоврядування за поданням спеціально уповноважених місцевих органів виконавчої влади у галузі охорони навколишнього природного середовища.

Загальне використання природних рослинних ресурсів в Україні здійснюється безоплатно.

Спеціальне використання природних рослинних ресурсів є платним.

Розмір збору за спеціальне використання природних рослинних ресурсів визначається з урахуванням природних запасів, поширення, цінності, можливості відтворення, продуктивності цих ресурсів.

Від збору за спеціальне використання природних рослинних ресурсів звільняються:

- науково-дослідні установи, навчальні та освітні заклади, що проводять наукові дослідження об'єктів рослинного світу з метою їх охорони, невиснажливого використання та відтворення, за винятком використання ними дикорослих судинних рослин, мохоподібних,

водоростей, лишайників, а також грибів, види яких занесені до Червоної книги України, та природних рослинних угруповань, занесених до Зеленої книги України;

- власники земельних ділянок;
- користувачі (в тому числі орендарі) земельних ділянок, за винятком використання ними дикорослих судинних рослин, мохоподібних, водоростей, лишайників, а також грибів, види яких занесені до Червоної книги України, та природних рослинних угруповань, занесених до Зеленої книги України, для задоволення природними рослинними ресурсами власних потреб без права їх реалізації.

Порядок визначення збору та нормативи плати за спеціальне використання природних рослинних ресурсів встановлюються Кабінетом Міністрів України.

Використання природних рослинних ресурсів за умови додержання встановлених вимог може здійснюватися з метою:

- природоохоронною;
- рекреаційною;
- оздоровчою;
- культурно-освітньою;
- виховною;
- науково-дослідною;
- господарською:
 - а) для забезпечення потреб населення та виробництва у технічній, лікарській, пряно-ароматичній, харчовій сировині з дикорослих рослин;
 - б) для випасання худоби, для забезпечення інших потреб тваринництва;
 - в) для потреб бджільництва;
 - г) для потреб мисливського та рибного господарства.

Природні рослинні ресурси можуть використовуватися з господарською метою і для інших потреб, передбачених законодавством.

Використання природних рослинних ресурсів з природоохоронною, рекреаційною, оздоровчою, культурно-освітньою та виховною метою здійснюється в порядку загального використання.

Перелік дикорослих видів рослин, поширення і чисельність яких підлягають

Рідкісні і такі, що перебувають під загрозою зникнення, види рослин, що зростають в природних умовах на території України, в межах її територіальних вод, континентального шельфу та виключної (морської) економічної зони, підлягають особливій охороні і заносяться до Червоної

книги України.

Види рослин, які не занесені до Червоної книги України, але є рідкісними або такими, що перебувають під загрозою зникнення на території Автономної Республіки Крим, областей, міст Києва і Севастополя, можуть заноситися до Переліку видів рослин, що підлягають особливій охороні на цих територіях. Перелік та Положення про нього затверджуються Верховною Радою Автономної Республіки Крим, відповідними обласними, Київською та Севастопольською міськими радами.

6.3 Порядок ведення Державного обліку і кадастру природно-рослинних ресурсів

Статтею 38. Закону України «Про рослинний світ» передбачено ведення державного обліку і кадастру рослинного світу.

Відповідно до неї державний облік і кадастр рослинного світу ведеться з *метою* обліку кількісних, якісних та інших характеристик природних рослинних ресурсів, обсягу, характеру та режиму їх використання, а також для здійснення систематичного контролю за якісними і кількісними змінами в рослинному світі і для забезпечення органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, а також власників та користувачів (в тому числі орендарів) земельних ділянок, на яких знаходяться об'єкти рослинного світу, відомостями про стан рослинного світу.

Державний облік і кадастр рослинного світу охоплює всю територію України, включаючи її внутрішні морські води і територіальне море, континентальний шельф та виключну (морську) економічну зону, і ведеться з метою визначення кількісних, якісних та інших характеристик природних рослинних ресурсів, обсягу, характеру та режиму їх використання, а також здійснення систематичного контролю за кількісними та якісними змінами в рослинному світі і забезпечення органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, власників або користувачів (у тому числі орендарів) земельних ділянок відомостями про стан рослинного світу.

Ведення державного обліку і кадастру рослинного світу є складовою формування єдиної системи відомостей і документів про наявність об'єктів рослинного світу, їх кількісні та якісні характеристики і економічну оцінку у межах земельних ділянок, що

перебувають у власності або користуванні (у тому числі в оренді), поділ природних рослинних угруповань на категорії, інші дані про природні рослинні ресурси, необхідні для забезпечення їх невиснажливого використання, відтворення та ефективної охорони.

Державний облік і кадастр рослинного світу ведеться за методиками, що затверджуються Міндовкіллям, шляхом виконання облікових і кадастрових робіт з використанням даних власників або користувачів (у тому числі орендарів) земельних ділянок стосовно наявності у них природних рослинних ресурсів, а також даних, що містяться у матеріалах лісо- і землевпорядкування, державного земельного, лісового та водного кадастрів, статистичної звітності про стан рослинного світу.

Форма звітної кадастрової документації та порядок її ведення визначаються Міндовкіллям за погодженням з відповідними центральними органами виконавчої влади.

Ведення державного обліку і кадастру рослинного світу передбачає:

- визначення конкретних територій (акваторій), де виконуються облікові і кадастрові роботи, опрацювання матеріалів, що містять інформацію про флору, гриби, природні рослинні угруповання та природні рослинні ресурси на цих територіях;

- облік об'єктів рослинного світу, визначення їх основних характеристик безпосередньо у навколишньому природному середовищі;

- оброблення матеріалів обліку об'єктів рослинного світу із складенням зведеної відомості у розрізі Автономної Республіки Крим областей та районів;

- узагальнення одержаної інформації, ведення комп'ютерної бази даних.

Організація ведення державного обліку і кадастру рослинного світу, координація діяльності, пов'язаної з виконанням цих робіт, зберіганням кадастрової інформації та її публікацією, здійснюється Міндовкіллям, структурними підрозділами екології.

Міндовкілля відповідно до Закону України «Про закупівлю товарів, робіт і послуг за державні кошти» (1490-14) визначає наукові установи, на які покладається наукове супроводження робіт з ведення державного обліку і кадастру рослинного світу.

Міндовкілля систематизує і зберігає документацію, пов'язану з веденням державного обліку і кадастру рослинного світу, а також готує та видає в установленому порядку відповідні матеріали.

У разі потреби за рішенням Міндовкілля дані про зміну окремих кадастрових показників можуть видаватися через коротші проміжки часу.

Контроль за додержанням порядку ведення державного обліку і кадастру рослинного світу здійснює Міндовкілля.

Державний облік і кадастр рослинного світу ведеться за рахунок коштів Державного бюджету України.

Питання для самоперевірки

1. З якою метою ведеться Державний кадастр природно-рослинних ресурсів?
2. Які природно-рослинних ресурсів розглядають як об'єкт кадастру?
3. Як здійснюється спеціальне використання природних рослинних ресурсів?
4. Як ведеться документація кадастру природно-рослинних ресурсів?
5. На підставі чого встановлюються ліміти спеціального використання природних рослинних ресурсів?
6. Методика ведення Державний обліку і кадастру рослинного світу.

7 ДЕРЖАВНИЙ КАДАСТР ПРИРОДНИХ ЛІКУВАЛЬНИХ РЕСУРСІВ

7.1 Завдання і призначення Державного кадастру природних лікувальних ресурсів

До природних лікувальних ресурсів належать мінеральні і термальні води, лікувальні грязі та озокерит, ропа лиманів та озер, морська вода, природні об'єкти і комплекси із сприятливими для лікування кліматичними умовами, придатні для використання з метою лікування, медичної реабілітації та профілактики захворювань (рис.7.1).

Рисунок 7.1 - Класифікація природних лікувальних ресурсів

Природні лікувальні ресурси мають три головні ознаки:

- природне походження;
- лікувальне застосування у практично незміненому природному стані, переважно у курортних умовах;
- можуть бути курортоутворюючим фактором.

За походженням природні лікувальні ресурси розподіляються на 2 групи.

Перша група – природні лікувальні ресурси, що є продуктом геолого-гідрогеологічних екзогенних та ендегенних процесів, існують у вигляді

геологічних тіл, об'єктів, прояви яких локалізовані у вигляді конкретних родовищ, використання яких потребує геолого-розвідувальних робіт – мінеральні та термальні води, лікувальні грязі (пелоїди), озокерит, бішофіт.

До цієї групи умовно можна віднести родовища ропи лиманів та озер. Їх об'єднує локальність розповсюдження, часто наявність родовища пелоїдів на дні. Застосування цієї групи природних лікувальних ресурсів у лікувальній практиці, за виключенням деяких видів мінеральних вод, можливо й у позакурортних умовах.

Друга група – природні об'єкти і комплекси із сприятливими для лікування кліматичними умовами, які придані для використання з метою лікування, медичної реабілітації та профілактики захворювань. До цієї групи необхідно віднести морську воду з урахуванням всього природного комплексу узбережжя. Для цієї групи характерним є те, що лікувальну дію природного об'єкту обумовлено впливом комплексу різноманітних природних чинників, таких як: клімат, особливості ландшафтних умов, морська вода та сонячна радіація, узбережжя тощо. Тобто ці фактори є природними лікувальними ресурсами у своїй сукупності – у вигляді природного об'єкту, комплексу. У даному випадку лікувальний вплив забезпечується тільки у курортних умовах, на місці розташування природного об'єкту, комплексу.

7.2 Природні лікувальні ресурси, як об'єкт кадастру

Об'єктами кадастру є мінеральні і термальні води, лікувальні грязі та озокерит, ропи лиманів та озер, морська вода, природні об'єкти і комплекси із сприятливими для лікування кліматичними умовами, придатні для використання з метою лікування, медичної реабілітації та профілактики захворювань (рис. 7.2).

Україна має значні ресурси мінеральних вод. Гідромінеральне багатство України визначається наявністю таких мінеральних вод, як вуглекислі, сульфідні, радонові, залізисті і миш'яковисіі, йодові, бромні та йодо-бромні, борні, крем'янісіі, води з підвищеним вмістом органічних речовин та води без специфічних компонентів і властивостей. При цьому, сьогодні більш ніж на 70 курортах нашої країни відкрито понад 400 санаторно-курортних установ, які в лікувальному процесі використовують мінеральні води. Але цими лікувальними закладами освоєно менше ніж 10% експлуатаційних запасів мінеральних вод і ще менше – біля 2% підрахованих ресурсів цих вод. Тобто, виходячи з наявності і кількості

мінеральних вод в Україні, перспективи розвитку санаторно-курортної бази практично необмежені. А далі про закономірності формування і просторової приналежності мінеральних вод України різних видів більш детально.

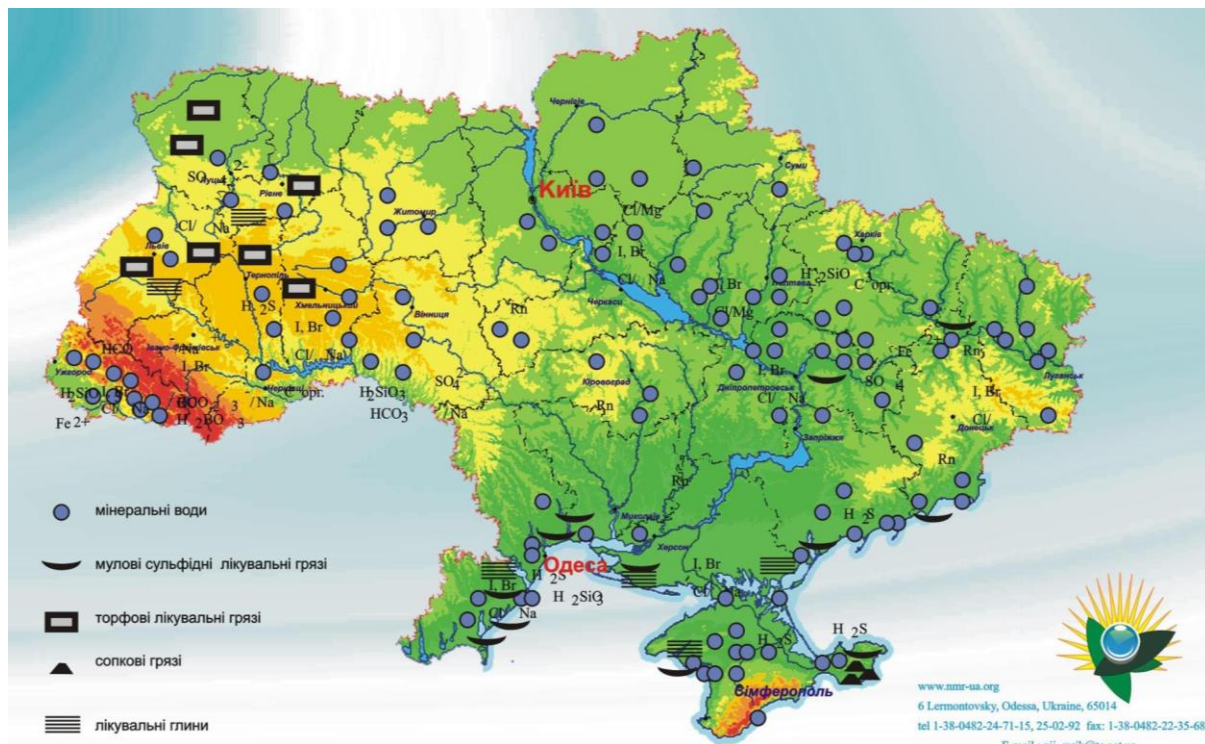

Рисунок 7.2 - Природні лікувальні ресурси України

Вуглекислі мінеральні води. Мінеральні води цієї групи пов'язані, в основному, з Карпатським гірсько-складчастим районом. Крім Карпатського регіону в Україні вуглекислі води відомі на сході Керченського півострову, але вони є локальними проявами серед загального поля азотних і азотно-метанових вод. Медичними показаннями для лікування вуглекислими мінеральними водами є захворювання органів травлення, оперованого шлупку, ендокринні захворювання тощо. Найбільш відомі курорти, де використовуються вуглекислі мінеральні води: «Поляна» (санаторії «Сонячне Закарпаття», «Поляна», «Квітка полонини»), «Шаян».

Сульфідні мінеральні води в Україні мають досить широке розповсюдження. Родовища і прояви цих вод відомі в гірському Криму, на Керченському півострові, в Закарпатті і Передкарпатті, а також в межах Волині та Поділля. Медичними показаннями для лікування сульфідними

мінеральними водами є захворювання опорно-рухової системи, артрити та деякі інфекційні поліартрити, стан після перенесених інсультів та черепно-мозкових травм, захворювання периферичної нервової системи тощо. Найбільш відомі курорти, де використовуються сульфідні мінеральні води – Синяк (Закарпатська область), Любінь Великий, Немирів (Львівська область), Черче (Івано-Франківська область).

Залізисті і миш'яковисті мінеральні води. Серед залізистих вод виділяється чотири групи – азотні, вуглекислі, кислі та слабовуглекислі (іноді вуглекислі – сірководневі фумарольні). Залізисті води третьої та четвертої груп для України не характерні, що обумовлено особливостями геологічного розвитку території нашої держави.

Єдине розвідане родовище залізистих вод першої групи розташоване в районі м. Святогірськ в Донбасі.

Залізисті води другої групи вивчені краще. До цієї групи відносяться мінеральні ноди Келечинського, Квасовецького, Ужгородського та інших родовищ. Єдиний курорт, на якому використовуються залізисті мінеральні води, – Слов'янськ (Донецька область). Залізисті води інших родовищ на жаль в лікувальній практиці не використовуються і не розливаються у пляшки.

До миш'яковистих мінеральних вод відносяться мінеральні води з вмістом миш'яку більше ніж $0,7 \text{ мг/дм}^2$. Кондиційний вміст миш'яку був визначений у вуглекислих водах Гірсько-Тисенського та Верхньобистринського родовищ вуглекислих мінеральних вод.

Медичними показаннями для лікування залізистими та миш'яковистими водами є захворювання органів кровотворення, залізодефіцитних анемії різної етіології. В тому числі після радіаційних уражень, порушення обміну речовин, лейкози, тощо. Найбільш відомі курорти – Сойми, Шаян (Закарпатська область), Слов'янськ (Донецька область).

Крем'янисті мінеральні води підрозділяються на азотні і вуглекислі, з вмістом метакремнієвої кислоти не менше ніж $50,0 \text{ мг/дм}^3$. На території України можуть бути виділені три зони поширення цих вод: Закарпаття, Подільська та Дніпровська.

В Закарпатті найбільш перспективними щодо кремнієності є термальні і субтермальні вуглекислі води Чоп-Мукачівського артезіанського басейну. Відомі крем'янисті води і в Солотвинському артезіанському прогині, де вони експлуатуються на курорті Шаян.

Наявна інформація свідчить, що найбільш перспективною для пошуків крем'янистих вод є зона Дніпровського артезіанського басейну.

Вже зараз в Харківській області, в санаторіях «Рай-Оленівка» та «Березівські мінеральні води» використовують для бальнеолікування мінеральні води з кондиційним вмістом метакремнієвої кислоти.

Медичними показаннями для лікування крем'янистими мінеральними водами є захворювання органів травлення, захворювання печінки, тощо. Найбільш відомі курорти, де використовують крем'яні мінеральні води – Березівські мінеральні води, Рай-Оленівка (Харківська область).

Бромні, йодо-бромні та йодові мінеральні води. Ці води поділяються на:

- а) бромні – з вмістом броду не менше ніж 25,0 мг/дм³;
- б) йодо-бромні – броду не менше ніж 25,0 мг/дм³, йоду не менше ніж 5,0 мг/дм³;
- в) йодові – йоду не менше ніж 5,0 мг/дм³.

Найбільше поширення мінеральні бромні та йодо-бромні води мають у Північнопричорноморському і Приазовському регіонах. В цих регіонах мінеральні води цього типу успішно використовуються на курортах Бердянськ та Кирилівка в санаторно-курортних установах, розташованих на Арабатській стрілці. Дуже багатий на мінеральні води цього типу Крим, де відомі унікальні джерела. Медичними показаннями для лікування йодо-бромними та бромними мінеральними водами є захворювання кістково-м'язової та нервової системи, периферичних судин, системи кровообігу. Найбільш відомим курортом, де застосовуються йодо-бромні мінеральні води є Бердянськ (Запорізька область).

Радіоактивні (радонові) води. Україна дуже багата на радонові мінеральні води, які, в основному, пов'язані з Українським кристалічним щитом і широко розповсюджені на територіях 13 областей, в тому числі Рівненської, Житомирської, Київської, Хмельницької, Вінницької, Черкаської та Кіровоградської.

Медичними показаннями для лікування радоновими водами є захворювання апарату опори та руху, травматичні ураження кісток та суглобів, захворювання серцево-судинної системи, захворювання нервової системи, гінекологічні захворювання тощо.

Найбільш відомими курортами, де використовуються радонові мінеральні води є Хмільник (Вінницька область), Миронівка та Біла Церква (Київська область).

Мінеральні води з підвищеним вмістом органічних речовин. До цієї групи вод відноситься всесвітньо відома «Нафтуся», яка складає основу гідромінеральної бази найвідомішого у нашій країні Трускавецького

курорту, і нафтусеподібні води численних родовищ.

Медичними показаннями для лікування водами цього типу є запальовальні процеси печінки та жовчовивідних шляхів, жовчнокам'яна хвороба, залишкові явища хвороби Боткіна тощо.

Найбільш відомі курорти, де використовуються мінеральні води з підвищеним вмістом органічних речовин – Трускавець (Львівська область), Сатанів (Хмельницька область).

Борні мінеральні води. Поширені ці води в межах Карпат, Закарпаття та Причорноморської западини. В межах Карпат визначаються три пояси проявів борних вод: Північний (Лелечин, Сойми); Центральний (Поляна, Свалява) та Південний. Основні прояви борних вод в Криму визначаються в межах Керченського і Тарханкутського півостровів, однак в медичній практиці ці води не використовуються.

Мінеральні води без специфічних компонентів і властивостей. До мінеральних лікувальних вод цього типу відносяться води, бальнеологічна дія яких на організм людини визначається їхнім основним іонним складом і загальною мінералізацією. При цьому, всі основні солеутворюючі іони водного розчину знаходять своє бальнеологічне використання. Мінеральні води без специфічних компонентів і властивостей розповсюджені практично на всій території України. Ці води використовуються як з лікувальною метою, так і як столові напої. Експлуатаційні запаси вод цього типу затверджені по ряду родовищ в межах Дніпропетровської, Донецької, Львівської, Одеської, Полтавської областей.

Медичними показаннями для лікування водами без специфічних компонентів та властивостей є хронічні гастрити з секреторною недостатністю, хронічні захворювання печінки тощо.

Найбільш відомі курорти, де використовуються мінеральні води цього типу – Моршин (Львівська область), Миргород (Полтавська область).

Серед природних лікувальних ресурсів України не останнє місце належить лікувальним грязям. До природних лікувальних грязей (пелоїдів) відносяться різні за генезисом утворення - торф'яні, сапропелеві, мулові сульфідні, прісноводні глинисті мули, сопкові гідротермальні мули (переважно відклади боліт, озер, лиманів та морських заток), які складаються із мінеральних та органічних речовин, що пройшли складні перетворення внаслідок фізико-хімічних, хімічних, біохімічних процесів та являють собою однорідну тонкодисперсну пластичну масу, яка застосовується у нагрітому стані для грязелікування.

Лікувальні грязі поділяються на:

- мулові грязі солоних водойм (сульфідні);
- мулові грязі прісних водойм (сапропелі);
- торф'яні;
- псевдовулканічні: гідротермальні, сопкові та грязі гарячих джерел.

Структуру лікувальних грязей визначають: кристалічний скелет (остов); колоїдний комплекс (грязьовий колоїд); грязьовий розчин і леткий комплекс. Остов і грязьовий колоїд становлять тверду фазу грязі, грязьовий розчин – рідку.

До складу лікувальних грязей можуть входити багато мікроелементів, які посилюють їхні цілющі властивості: йод, бром, мідь, цинк, залізо, кремній, марганець, фтор та ін. Мікроорганізми становлять від 2 до 5% маси грязі. Біологічну активність органічної речовини лікувальних пелоїдів у багатьох випадках визначають рухливі форми гумінових речовин.

Одним із головних чинників пелоїдів є мінералізація і склад грязьового розчину, які значною мірою визначають їхні лікувальні властивості.

Використання лікувальних грязей (пелоїдів) набуло широкого розповсюдження на курортах та в лікувально-профілактичних закладах, що виявило їхню високу ефективність у відновлювальному лікуванні хворих з ураженням центральної і периферичної нервової систем, опорно-рухового апарату, органів травлення, гінекологічними, шкірними та іншими захворюваннями.

Торф'яні грязі - лікувальні торфи, які складаються головним чином з органічних речовин, що розклалися, і рослинних залишків. За ступенем мінералізації грязьового розчину розрізняють прісноводні та мінералізовані торфи.

Сапропелі - мулисті відкладення головним чином прісних водойм, переважно органічного складу з невеликою домішкою мінеральних речовин. Утворюються внаслідок мікробіологічного розкладання водоростей та інших рослинних і тваринних залишків. Становлять желеподібну пластичну масу різних кольорів із низькою мінералізацією грязьового розчину, високою вологістю і теплоємністю з невеликим вмістом сульфідів.

Сульфідні мулисті грязі утворюються переважно в солоних приморських і материкових озерах. Характеризуються невеликим вмістом органічних речовин (<10%), насиченістю сульфідами заліза і водорозчинними солями. Це пластична маса чорного чи темно-сірого кольору.

Сопкові грязі - продукт діяльності вулканів сопок, напіввідкладі глинисті утворення, які викидаються на поверхню під тиском газів і підземних вод. Характеризуються невеликим вмістом органічних речовин і значним — мікроелементів. Поряд з основними типами існують також глинисті мули і гідротермальні грязі.

В Україні для бальнеолікування використовуються лікувальні грязі всіх типів окрім сапропелевих.

Найбільш відомі курорти, на яких з лікувальною метою використовуються лікувальні торфи, – Миргород (Полтавська область), Любін Великий (Львівська область), Черче (Івано- Франківська область).

Найбільш відомі курорти, на яких з лікувальною метою використовують лікувальні мулові грязі, - Бердянськ, Гопри, Куяльник, Саки, Слов'янськ.

Озокерит (гірський віск) – групова класифікаційна назва бітумів, масляна частина яких утворена твердими вуглеводнями, переважно парафінового ряду (церезини). Має пластичну, подібну до мазі або воску однорідну консистенцію.

Крім парафіну, озокерит містить мінеральні олії, смоли й значну кількість мікроелементів: K, Zn, Na, Mg, S, Ti та інші. Всі ці корисні біоактивні речовини в ході озокеритотерапії проникають всередину людського організму. Віск швидко накопичує тепло, а потім віддає його поступово.

Відомо, що в складі гірського воску є речовини з властивостями антибіотиків. Саме це пояснює можливість його застосування в боротьбі із запаленнями, з метою розсмоктування, полегшення больових відчуттів у якості спазмолітичного, судиннорозширювального й заспокійливого засобу.

Крім перелічених ресурсів сьогодні в бальнеолікуванні застосовуються мінеральні води поверхневих джерел – ропа. За своїм походження і умовами водно-сольового живлення лікувальні водойми поділяються на три види:

- морські – моря, а також їх затоки, лагуни, лимани і прибережні озера, частково чи повністю від них відокремлені, які мають з ними гідродинамічний зв'язок;

- материкові поверхневого засолення – суфозійні, термокарстові, іноді тектонічні озера, сольовий склад яких сформовано за рахунок вилуження солей з порід і ґрунтів поверхневими і ґрунтовими водами;

- материкові підземного водно-сольового живлення – озера різноманітного походження, які підживлюються напірними підземними

мінеральними водами (сумішшю поверхневих і підземних). Однією з найважливіших характеристик ропи з точки зору можливості використання їх з лікувальною метою, є загальна мінералізація. Ропи для бальнеолікування використовуються на курортах Саки (Сакське родовище), Гопри (родовище озера Гопри) та Євпаторія (Озеро Мойнаки).

7.3 Порядок створення та ведення кадастру природних лікувальних ресурсів

Кадастр є системою відомостей про кількість, якість та інші важливі характеристики всіх природних лікувальних ресурсів, що виявлені та підраховані на території України, а також про можливі обсяги, способи і режими їх використання.

Дані Кадастру застосовуються для:

- здійснення ефективного поточного і перспективного використання природних лікувальних ресурсів у санаторно-курортному лікуванні, медичній реабілітації, рекреації населення;
- забезпечення раціонального видобутку, використання та охорони природних лікувальних ресурсів;
- створення сприятливих умов для лікування, профілактики захворювань та відпочинку людей;
- удосконалення системи проведення природоохоронних заходів, створення округів і зон санітарної (гірничо-санітарної) охорони курортів;
- вирішення інших питань, пов'язаних з використанням природних лікувальних ресурсів.

До Кадастру включаються відомості у формі текстових, цифрових та графічних (картографічних) матеріалів щодо видів (типів) природних лікувальних ресурсів: мінеральні і термальні води, лікувальні грязі та озокерит, ропи лиманів та озер, морська вода, природні об'єкти і комплекси із сприятливими для лікування, медичної реабілітації та профілактики захворювань кліматичними умовами.

Перелік та форма подання відомостей, що включаються до Державного кадастру природних лікувальних ресурсів, затверджені наказом Міністерства охорони здоров'я України та Міністерства охорони навколишнього природного середовища України.

Для поповнення Кадастру використовуються відомості з документованих джерел інформації, якими є:

- дані медико-біологічних (бальнеологічних) досліджень Міністерства охорони здоров'я щодо медико-біологічної оцінки якості та цінності природних лікувальних ресурсів, визначення методів їх використання;

- дані спеціальних натурних спостережень та аналітичних робіт, виконаних Міністерства охорони здоров'я ;

- дані Державної геологічної служби;

- протоколи досліджень щодо фізико-хімічного складу природних лікувальних ресурсів, мікробного ценозу та санітарно-мікробіологічних показників, які виконано лабораторіями, що акредитовані відповідно до чинного законодавства;

- спеціальні дозволи на користування надрами, що надаються Міністерством охорони навколишнього природного середовища України;

- дані спостережень Державної гідрометеорологічної служби;

- дані Державного комітету України із земельних ресурсів щодо земельних ділянок, на яких розташовані природні лікувальні ресурси;

- дані містобудівного кадастру населених пунктів про інженерну та транспортну інфраструктуру територій поширення природних лікувальних ресурсів;

- дані Державної служби геодезії, картографії та кадастру щодо географічних назв.

Відомості Кадастру є накопичувальними і повинні поновлюватися. Поновлення відомостей Кадастру щодо експлуатаційних запасів, обсягів видобутку та характеру використання родовищ корисних копалин, що належать до природних лікувальних ресурсів, здійснюється після відповідних геологічних робіт.

Поновлення відомостей Кадастру щодо фізико-хімічного складу та санітарно-мікробіологічних показників мінеральних вод здійснюється щорічно.

Поновлення відомостей Кадастру щодо фізико-хімічного складу та санітарно-мікробіологічних показників морської води, лікувальних грязей (пелоїдів) та бішофіту здійснюється не рідше ніж раз на п'ять років.

Поновлення відомостей Кадастру щодо мікробного ценозу мінеральних вод та лікувальних грязей (пелоїдів) здійснюється не рідше ніж раз на п'ять років.

Поновлення відомостей Кадастру щодо стану морського узбережжя здійснюється не рідше ніж раз на п'ять років.

Поновлення відомостей Кадастру щодо кліматичних умов

територій, що є природними об'єктами і сприятливими для лікування, медичної реабілітації та профілактики захворювань комплексами, здійснюється не рідше ніж раз на п'ять років.

Ведення Кадастру забезпечує Міністерство охорони здоров'я та визначає у своїй структурі підрозділ, відповідальний за створення та ведення Кадастру, який, в свою чергу, формує та наповнює Кадастр відомостями про кількість, якість та інші характеристики всіх природних лікувальних ресурсів, що виявлені та підраховані на території України, а також можливі обсяги, способи і режими їх використання.

Для наповнення Кадастру відомостями встановлюється період терміном два роки з дня набрання чинності цією Інструкцією. Після наповнення Кадастру відомостями Міністерство охорони здоров'я оприлюднює на своєму офіційному сайті звіт про стан природних лікувальних ресурсів, які видобуваються та використовуються в Україні.

Для ведення та наповнення Кадастру використовуються відомості з документованих джерел інформації, що надаються до Міністерством охорони здоров'я суб'єктами господарювання, які видобувають та використовують природні лікувальні ресурси на території України (далі - суб'єкти господарювання), та відомості, отримані при натурних спостереженнях та інших дослідженнях природних лікувальних ресурсів.

Відомості надаються суб'єктами господарювання, центральними та місцевими органами виконавчої влади, експертними організаціями на підставі офіційних звернень Міністерства охорони здоров'я, які те реєструють та заносяться до спеціальної бази геопросторових даних.

За необхідності представниками Міністерства охорони здоров'я проводиться обстеження земельної ділянки, на якій розміщений природний об'єкт, що віднесений до природних лікувальних ресурсів, з метою ідентифікації об'єкта, екологічної оцінки місця розташування об'єкта, опису берегової зони та акваторії, опису гідротехнічного та бальнеологічного обладнання морського узбережжя, визначення кліматичних умов.

Міністерство охорони здоров'я здійснює систематичні спостереження за показниками безпечності та якості природних лікувальних ресурсів, за результатом яких складає протоколи. Спостереження здійснюються на підставі аналізу даних протоколів та фізико-хімічних і мікробіологічних досліджень зразків, відібраних з природних об'єктів, що віднесені до лікувальних ресурсів.

У разі визначення сталих змін у показниках безпечності та якості природних об'єктів, віднесених до категорії лікувальних, вони надає письмове повідомлення суб'єктам господарювання. Повідомлення містить характер змін, можливу причину їх виникнення та можливі заходи із запобігання пошкодженню природних об'єктів, віднесених до лікувальних ресурсів.

Міністерство охорони здоров'я володіючи інформацією про загальний стан довкілля, інформує центральні і місцеві органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, суб'єктів господарювання про небезпечні явища природного та антропогенного (техногенного) походження, характер можливих наслідків та надає рекомендації щодо можливих заходів із запобігання пошкодженню природних об'єктів, що віднесені до категорії лікувальних.

Порядок отримання кадастрової інформації. Дані щодо розташування природних лікувальних ресурсів, відповідності їх сучасного стану показникам безпечності та якості є загальнодоступними. Оприлюднення кадастрової інформації здійснюється на офіційних сайтах Міністерства охорони здоров'я.

За запитом інформація, що міститься у Кадастрі, надається центральним і місцевим органам виконавчої влади, органам місцевого самоврядування, суб'єктам господарювання та іншим особам, що зацікавлені в кадастровій інформації.

Відомості Кадастру надаються центральним і місцевим органам виконавчої влади та органам місцевого самоврядування безоплатно.

Питання для самоперевірки

1. Головні ознаки природних лікувальних ресурсів?
2. На які групи розподіляються природні лікувальні ресурси за походженням?
3. Які природні лікувальні ресурси розглядають як об'єкт кадастру?
4. Як класифікують лікувальні термальні води?
5. Як класифікують лікувальні грязі?
6. З якою метою використовують озокерит?
7. Які відомості використовуються для ведення та наповнення кадастру природних лікувальних ресурсів.

8 ДЕРЖАВНИЙ КАДАСТР ТЕРИТОРІЙ ТА ОБ'ЄКТІВ ПРИРОДНО-ЗАПОВІДНОГО ФОНДУ

8.1 Призначення і зміст Державного кадастру територій та об'єктів природно-заповідного фонду

Природоохоронні території відіграють ключову роль на Землі у збереженні її природного каркаса, відтворенні життя та біологічного різноманіття. На даному етапі розвитку цивілізації жодній світовій проблемі не було присвячено стільки рішень ООН, Конвенцій, саммітів керівників країн, вищих органів влади держав, світової громадськості тощо, як збереженню біологічного різноманіття та його сталому використанню. Стан біосфери безпосередньо або опосередковано визначає усі головні сфери життя суспільства, як духовні і матеріальні, так і політичні. Нині знищено або дуже змінено близько 65 % угруповань та екосистем планети.

Знищення біорізноманіття, його забруднення і розрив функціональних зв'язків призвели до глобальної екологічної кризи (зміни клімату; руйнування озонового шару; забруднення материків та океанів важкими металами, хімічними сполуками, нафтопродуктами; спустелювання; кислотних дощів; знищення, трансформації та погіршення біорізноманіття), яка в останні 30 років істотно погіршила світову економіку, політику, клімат тощо.

Україна – найбільш розорана держава Європи (рілля охоплює 55 % території). Вона є «лідером» за площею еродованих земель (близько 30 % сільгоспугідь). Це стосується і площі природної рослинності на одну людину, яка є найменшою і становить лише 0,35 га. Площа заповідних земель у 2,5 рази менша від середньоєвропейської. І навпаки, забрудненість атмосфери у два-чотири рази більша, а кількість чистої води на одного мешканця – у 10 разів менша. В комплексі з іншими чинниками це негативно позначається на здоров'ї та соціальних умовах людей і відповідно на середній тривалості життя, що на 10–12 років коротша, ніж у розвинених країнах.

Досвід країн Західної та Центральної Європи (Англії, Франції, Швейцарії, Німеччини, Чехії, Польщі та ін.) свідчить про необхідність обов'язкового дотримання щонайменше трьох вимог, а саме: ступеня розораності земель, який не повинен перевищувати 20–30 % території держави (що так і є в цих країнах), високого відсотку заповідності та

відповідного законодавства. Приміром, у Швейцарії заповідна площа становить 18,5 %, Австрії – 25 %, Німеччині – 24%.

За останнє десятиріччя кількість охоронюваних природних територій та їхня площа у світі збільшились більше ніж удвічі: нині під охороною перебуває понад 12 % поверхні суходолу (окрім Антарктиди, де режим суворої охорони поширюється на 10 % її території).

Тенденції розвитку національної мережі природоохоронних територій, в першу чергу об'єктів природно-заповідного фонду, за цей період були близькими до світових. Так, за роки незалежності площа природно-заповідного фонду України зросла більш ніж удвічі, проте вона є недостатньою і залишається значно меншою, ніж у більшості країн Європи, де середній відсоток заповідності становить 15,3. Площа заповідних земель у Європі на одну людину становить близько 2220 м² при 570 м² в Україні.

За побудованою діаграмою на основі даних 2021 року, можна зробити висновок, що найбільше в структурі природно-заповідного фонду є національних природних парків, заказників та регіональних ландшафтних парків (рис. 8.1).

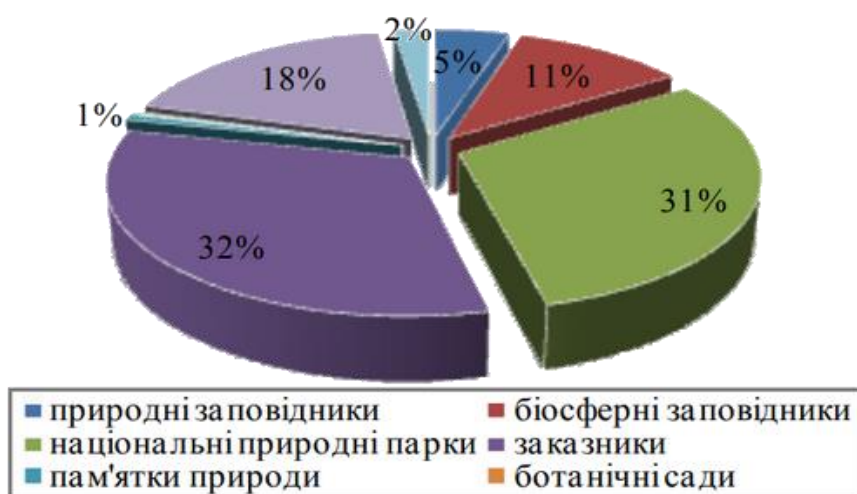

Рисунок 8.1 - Природно-заповідний фонд України

Природні заповідники, біосферні заповідники та національні природні парки підпорядковуються семи центральним органам виконавчої влади та іншим суб'єктам управління. При цьому близько 75% території природно-заповідного фонду загальнодержавного значення знаходиться у підпорядкуванні трьох суб'єктів – Мінприроди, Держкомлісгоспу і НАН України.

Сучасні тенденції організації повноцінного відпочинку серед

ландшафтів природно-заповідних об'єктів створюють прекрасні умови для розвитку різних видів туризму, головною метою яких є гармонізація відносин між економічною вигодою, отриманою від рекреації, екологічною безпекою природних територій, що використовуються для відпочинку і задоволення потреби людини в спілкуванні з природою.

8.2 Природно-заповідний фонд України як об'єкт кадастру

Природно-заповідний фонд становлять ділянки суші і водного простору, природні комплекси та об'єкти яких мають особливу природоохоронну, наукову, естетичну, рекреаційну та іншу цінність і виділені з метою збереження природної різноманітності ландшафтів, генофонду тваринного і рослинного світу, підтримання загального екологічного балансу та забезпечення фонового моніторингу навколишнього природного середовища.

У зв'язку з цим законодавством України природно-заповідний фонд охороняється як національне надбання, щодо якого встановлюється особливий режим охорони, відтворення і використання. Україна розглядає цей фонд як складову частину світової системи природних територій та об'єктів, що перебувають під особливою охороною.

Завданням законодавства України про природно-заповідний фонд України є регулювання суспільних відносин щодо організації, охорони і використання територій та об'єктів природно-заповідного фонду, відтворення їх природних комплексів, управління у цій галузі.

Класифікація територій та об'єктів природно-заповідного фонду України (рис. 8.2). До природно-заповідного фонду України належать:

- природні території та об'єкти - природні заповідники, біосферні заповідники, національні природні парки, регіональні ландшафтні парки, заказники, пам'ятки природи, заповідні урочища;

- штучно створені об'єкти - ботанічні сади, дендрологічні парки, зоологічні парки, пам'ятки природи, парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва.

Заказники, пам'ятки природи, ботанічні сади, дендрологічні парки, зоологічні парки та парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва залежно від їх екологічної і наукової, історико-культурної цінності можуть бути загальнодержавного або місцевого значення.

Залежно від походження, інших особливостей природних комплексів та об'єктів, що оголошуються заказниками чи пам'ятками природи, мети і

необхідного режиму охорони:

- заказники поділяються на ландшафтні, лісові, ботанічні, загальнозоологічні, орнітологічні, ентомологічні, іхтіологічні, гідрологічні, загальногеологічні, палеонтологічні та карстово-спелеологічні;

- пам'ятки природи поділяються на комплексні, пралісові, ботанічні, зоологічні, гідрологічні та геологічні. Пам'ятки природи можуть розташовуватися на території інших об'єктів природно-заповідного фонду.

Рисунок 8.2 - Категорії природно-заповідного фонду України

Території природних заповідників, заповідні зони біосферних заповідників, землі та інші природні ресурси, надані національним природним паркам, є власністю Українського народу.

Регіональні ландшафтні парки, зони - буферна, антропогенних ландшафтів, регульованого заповідного режиму біосферних заповідників, землі та інші природні ресурси, включені до складу, але не надані національним природним паркам, заказники, пам'ятки природи, заповідні урочища, ботанічні сади, дендрологічні парки, зоологічні парки та парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва можуть перебувати як у власності Українського народу, так і в інших формах власності, передбачених законодавством України.

Ботанічні сади, дендрологічні парки та зоологічні парки, створені до прийняття цього Закону, не підлягають приватизації.

У разі зміни форм власності на землю, на якій знаходяться заказники, пам'ятки природи, заповідні урочища, парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва, землевласники зобов'язані забезпечувати режим їх охорони і збереження з відповідною перереєстрацією охоронного зобов'язання.

Завдання, науковий профіль, характер функціонування і режим

територій та об'єктів природно-заповідного фонду визначаються у положеннях про них, які розробляються відповідно до цього Закону, і затверджуються центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування і реалізує державну політику у сфері охорони навколишнього природного середовища - щодо територій та об'єктів природно-заповідного фонду загальнодержавного значення.

Завдання, особливості природоохоронного режиму пам'яток природи та заповідних урочищ визначаються на основі цього Закону безпосередньо в їх первинних облікових документах.

Природні заповідники, біосферні заповідники, національні природні парки, ботанічні сади, дендрологічні парки, зоологічні парки загальнодержавного значення, а також регіональні ландшафтні парки є юридичними особами.

Ботанічні сади, дендрологічні парки, зоологічні парки місцевого значення та парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва відповідно до законодавства України можуть бути визнані юридичними особами.

Території та об'єкти, що мають особливу екологічну, наукову, естетичну, господарську, а також історико-культурну цінність, підлягають комплексній охороні, порядок здійснення якої визначається положенням щодо кожної з таких територій чи об'єктів, яке відповідно до цього Закону та законодавства України про охорону пам'яток історії та культури затверджується центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування і реалізує державну політику у сфері охорони навколишнього природного середовища, та центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері культури.

Землі природно-заповідного фонду - це ділянки суші і водного простору з природними комплексами та об'єктами, що мають особливу природоохоронну, екологічну, наукову, естетичну, рекреаційну та іншу цінність, яким відповідно до закону надано статус територій та об'єктів природно-заповідного фонду.

Землі природно-заповідного фонду України, а також землі територій та об'єктів, що мають особливу екологічну, наукову, естетичну, господарську цінність і є відповідно до статті 6 цього Закону об'єктами комплексної охорони, належать до земель природно-заповідного фонду та іншого природоохоронного або історико-культурного призначення.

На землях природно-заповідного фонду та іншого природоохоронного або історико-культурного призначення забороняється будь-яка діяльність, яка негативно впливає або може негативно впливати на стан природних та історико-культурних комплексів та об'єктів чи

перешкоджає їх використанню за цільовим призначенням. На землях територій та об'єктів природно-заповідного фонду, які створюються в зоні відчуження та зоні безумовного (обов'язкового) відселення території, що зазнала радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи, забороняється будь-яка діяльність, що не забезпечує режим радіаційної безпеки.

Межі територій та об'єктів природно-заповідного фонду встановлюються в натурі відповідно до законодавства. До встановлення меж територій та об'єктів природно-заповідного фонду в натурі їх межі визначаються відповідно до проектів створення територій та об'єктів природно-заповідного фонду.

На використання земельної ділянки або її частини в межах природно-заповідного фонду може бути встановлено обмеження (обтяження) в обсязі, передбаченому законом або договором. Обмеження (обтяження) підлягає державній реєстрації і діє протягом строку, встановленого законом або договором.

Завдані внаслідок обмеження (обтяження) у землекористуванні втрати відшкодовуються в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України.

Збереження територій та об'єктів природно-заповідного фонду забезпечується шляхом:

- встановлення заповідного режиму;
- організації систематичних спостережень за станом заповідних природних комплексів та об'єктів;
- проведення комплексних досліджень з метою розробки наукових основ їх збереження та ефективного використання;
- додержання вимог щодо охорони територій та об'єктів природно-заповідного фонду під час здійснення господарської, управлінської та іншої діяльності, розробки проектної і проектно-планувальної документації, землевпорядкування, лісовпорядкування, здійснення оцінки впливу на довкілля;
- запровадження економічних важелів стимулювання їх охорони;
- здійснення державного та громадського контролю за додержанням режиму їх охорони та використання;
- встановлення підвищеної відповідальності за порушення режиму їх охорони та використання, а також за знищення та пошкодження заповідних природних комплексів та об'єктів;
- проведення широкого міжнародного співробітництва у цій сфері;
- проведення інших заходів з метою збереження територій та об'єктів

природно-заповідного фонду.

Території та об'єкти природно-заповідного фонду з дотриманням вимог, встановлених цим Законом та іншими актами законодавства України, можуть використовуватися:

- у природоохоронних цілях;
- у науково-дослідних цілях;
- в оздоровчих та інших рекреаційних цілях;
- в освітньо-виховних цілях;
- для потреб моніторингу навколишнього природного середовища.

Встановлені частиною першою цієї статті основні види використання, а також заготівля деревини, лікарських та інших цінних рослин, їх плодів, сіна, випасання худоби, мисливство, рибальство та інші види використання можуть здійснюватися лише за умови, що така діяльність не суперечить цільовому призначенню територій та об'єктів природно-заповідного фонду, встановленим вимогам щодо охорони, відтворення та використання їх природних комплексів та окремих об'єктів.

Громадяни України з питань охорони та використання територій та об'єктів природно-заповідного фонду мають право на:

- участь в обговоренні проектів законодавчих актів з питань розвитку заповідної справи, формування природно-заповідного фонду;
- участь у розробці та реалізації заходів щодо їх охорони та ефективного використання, запобігання негативного впливу на них господарської діяльності;
- внесення пропозицій про включення до складу природно-заповідного фонду найбільш цінних природних територій та об'єктів;
- ознайомлення з територіями та об'єктами природно-заповідного фонду, здійснення інших видів користувань з дотриманням встановлених вимог щодо заповідного режиму;
- участь у здійсненні громадського контролю за охороною заповідних територій та об'єктів, внесення пропозицій про притягнення до відповідальності винних у порушенні вимог охорони територій та об'єктів природно-заповідного фонду.

Законодавством України можуть бути визначені й інші права громадян з питань охорони та використання територій та об'єктів природно-заповідного фонду.

Уповноваженими органами державного управління в галузі організації, охорони та використання природно-заповідного фонду є центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування і реалізує державну політику у сфері охорони навколишнього природного

середовища.

Для забезпечення державного управління територіями та об'єктами природно-заповідного фонду можуть утворюватися спеціальні підрозділи центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування і реалізує державну політику у сфері охорони навколишнього природного середовища.

8.3 Порядок ведення кадастру територій та об'єктів природно-заповідного фонду

Державний кадастр територій та об'єктів природно-заповідного фонду є системою необхідних і достовірних відомостей про природні, наукові, правові, кількісні та якісні характеристики територій та об'єктів, які входять до складу природно-заповідного фонду України, що ведеться з метою оцінки складу та перспектив розвитку природно-заповідного фонду, стану територій та об'єктів, які входять до нього, організації їх охорони та ефективного використання, планування наукових досліджень, а також забезпечення державних органів, заінтересованих підприємств, установ та організацій відповідною інформацією, необхідною для вирішення питань соціально-економічного розвитку, розміщення продуктивних сил та в інших цілях, передбачених законодавством України.

Державний кадастр територій та об'єктів природно-заповідного фонду є системою необхідних і достовірних відомостей про природні, наукові, правові та інші характеристики територій та об'єктів, що входять до складу природно-заповідного фонду.

Державний кадастр територій та об'єктів природно-заповідного фонду містить відомості про правовий статус, належність, режим, географічне положення, кількісні і якісні характеристики цих територій та об'єктів, їх природоохоронну, наукову, освітню, виховну, рекреаційну й іншу цінність.

Державний кадастр територій та об'єктів природно-заповідного фонду ведеться центральним органом виконавчої влади в галузі охорони навколишнього природного середовища та його органами на місцях за рахунок державного бюджету.

Для ведення державного кадастру територій та об'єктів природно-заповідного фонду можуть використовуватися також кошти Державного, республіканського Автономної Республіки Крим та місцевих фондів охорони навколишнього природного середовища.

Первинний облік кадастрових відомостей щодо територій та об'єктів природно-заповідного фонду здійснюється адміністраціями природних заповідників, біосферних заповідників, національних природних парків, регіональних ландшафтних парків, ботанічних садів, дендрологічних парків, зоологічних парків загальнодержавного значення, а також підприємствами, установами та організаціями, у віданні яких перебувають інші території та об'єкти природно-заповідного фонду, за їх рахунок.

Формами кадастрової документації є картки первинного обліку і державні кадастри територій та об'єктів природно-заповідного фонду міст, районів, областей, Автономної Республіки Крим та України.

Зміст кадастрової документації та строки подання документів первинного обліку визначаються центральним органом виконавчої влади в галузі охорони навколишнього природного середовища.

В основу розрахунку нормативної грошової оцінки земель природно-заповідного та іншого природоохоронного, оздоровчого, рекреаційного та історико-культурного призначення покладається капіталізація нормативного середньорічного економічного ефекту від використання земельних ділянок відповідного функціонального використання.

Об'єктами нормативної грошової оцінки відповідно до вимог цього розділу є земельні ділянки природно-заповідного та іншого природоохоронного, оздоровчого, рекреаційного та історико-культурного призначення:

- які не перебувають під водою;
- не входять до складу лісових земель на території адміністративно-територіальних одиниць України, крім Автономної Республіки Крим та міста Севастополя.

Питання для самоперевірки

1. З якою метою створюються природні заповідники?
2. Класифікація територій та об'єктів природно-заповідного фонду України.
3. З якою метою ведеться Державний кадастр територій та об'єктів природно-заповідного фонду?
4. Які відомості містить Державний кадастр територій та об'єктів природно-заповідного фонду.
5. Що покладено в основу розрахунку нормативної грошової оцінки земель природно-заповідного та іншого природоохоронного, оздоровчого, рекреаційного та історико-культурного призначення.

9 ДЕРЖАВНИЙ КАДАСТР ПРИРОДНИХ ТЕРИТОРІЙ КУРОРТІВ

9.1 Особливості створення та розвитку природних територій курортів

В Україні є всі види курортів: бальнеологічні, кліматичні, бальнеокліматичні, клімато-бальнеологічні, які можна використовувати для оздоровлення населення. Санаторно-курортне лікування і рекреація є важливими складовими системи охорони здоров'я у побуті здорової нації.

Підставою для прийняття рішення про оголошення природної території куротною є наявність на ній природних лікувальних ресурсів, необхідної інфраструктури для їх експлуатації та організації лікування людей.

З метою забезпечення збирання, оброблення, збереження та аналізу інформації про стан довкілля і природних лікувальних ресурсів, прогнозування їх змін під впливом господарської діяльності, а також розроблення науково обґрунтованих рекомендацій для прийняття управлінських рішень створюється система державного моніторингу природних територій курортів.

У Законі України «Про курорти» визнано, що курортом є освоєна територія, яка розташована на землях оздоровчого призначення, що має природні лікувальні ресурси, необхідні для їх експлуатації будівлі та споруди з об'єктами інфраструктури і використовується з метою лікування, медичної реабілітації, профілактики захворювань та для рекреації і підлягає особливій охороні.

Під природними лікувальними ресурсами або факторами слід розуміти певні елементи навколишнього природного середовища, які за своїми природними властивостями здатні здійснювати лікувально-оздоровчий вплив на фізіологічний та психологічний стан організму людини, поновлюючи його життєві сили.

До них належать: мінеральні та термальні води, лікувальні грязі, озокерит, ропа лиманів та озер, морська вода, природні об'єкти і комплекси із сприятливими для лікування кліматичними умовами, придатні для використання з метою лікування, медичної реабілітації та профілактики захворювань.

Сукупність природних територій та об'єктів, яким властиві лікувальні, оздоровчі, рекреаційні природні фактори та які мають особливу лікувально-оздоровчу, рекреаційну, пізнавальну, естетичну, наукову цінність і виокремлені з метою їхнього належного використання та охорони, становить єдиний лікувально-рекреаційний фонд України.

Сприятливий клімат на всій території України дозволяє широко використовувати кліматотерапію як один із методів лікування і

профілактики багатьох хвороб. Клімат широко і з успіхом використовують на будь-якому курорті як основний лікувальний чи оздоровчий чинник. Найсприятливіші умови протягом усього року мають Південний берег Криму, Закарпатська, Кримські і Карпатські гори. Особливим лікувально-оздоровчим природним лікувальним ресурсом є унікальний мікроклімат печер та шахт (Слов'янські та Солотвинські соляні шахти).

На базі трьох основних природних лікувальних чинників розрізняють три типи курортів: бальнеологічні, грязьові та кліматичні. На бальнеологічних курортах головним лікувальним чинником є мінеральні води, що можуть використовуватись для внутрішнього прийому (пиття) та зовнішнього застосування у вигляді ванн, душів, зрошувань, купань.

Грязьові курорти знаходяться поблизу родовищ лікувальних грязей (пелоїдів). Серед кліматичних курортів виділяють гірські, приморські, лісові та степові на рівнинах, кожному з яких притаманні унікальні комбінації клімато-погодних характеристик, що забезпечують лікувальний ефект. Поряд з основними виділяються змішані курорти, на яких одночасно використовується кілька природних лікувальних ресурсів (рис. 9.1).

Рисунок 9.1 -Типи курортів

Для санаторно-курортного лікування, використовуються запаси понад 200 родовищ мінеральних вод і 25 родовищ лікувальних грязей. На території України поширені мінеральні води практично всіх бальнеологічних типів: вуглекислі (Полянська, Голубінське родовище), радонові (Хмельницьке), сульфідні (Синякське, Великолюбенське), залізисті (Слов'янське, Кемчінське), миш'яковисті (Шаянське), йодні, йодобромні (Бердянське), кремнієві (Березівське, Рай-Оленівське), води з підвищеним вмістом органічних речовин (Трускавецьке, Збручанське), води без специфічних компонентів та властивостей (Миргородське, Євпаторійське, Одеське, Куяльницьке) та лікувальні грязі всіх генетичних типів: мулові сульфідні (Сакське, Куяльницьке, озера Соляне, Ріпне), торфові (Серemenківське, Великолюбенське), сопкові (Булганацьке родовище) та сапропелеві.

Грязелікування застосовується на 19 курортах України, зокрема на таких відомих як Куяльник, Бердянськ, Кирилівка, Слов'янськ, Миргород та ін., а також у міських грязелікарнях, фізіотерапевтичних відділеннях, деяких санаторіях, в лікарнях.

Курорти міжнародного значення - Трускавець, Моршин, Бердянськ, Куяльник, Одеська група курортів, курорти Південного берега Криму, Феодосія, Планерське, Курортне.

Особлива увага у чинному законодавстві відводиться поняттю встановлення меж округів та зон санітарної охорони.

Округ санітарної охорони - це територія земної поверхні, зовнішній контур якої збігається з межею курорту. В межах цієї території забороняються будь-які роботи, що призводять до забруднення ґрунту, повітря, води, завдають шкоди лісу, іншим зеленим насадженням, сприяють розвитку ерозійних процесів і негативно впливають на природні лікувальні ресурси, санітарний та екологічний стан природних територій курортів. Вони поділяються відповідно з класифікацією курортів на округи і зони місцевого значення та державного значення.

Встановлення меж зон санітарної охорони здійснюється в порядку розроблення проектів землеустрою. Округ санітарної охорони поділяється на три зони. Оскільки законодавством встановлюється суворий режим використання природних територій курортів України, з метою якісного та ефективного управління цими територіями Законом України «Про курорти України» запроваджено ведення Державного кадастру

природних територій.

Округ санітарної охорони поділяється на три зони:

- перша зона (зона суворого режиму);
- друга зона (зона обмежень);
- третя зона (зона спостережень).

Встановлення меж зон санітарної охорони здійснюється в порядку розроблення проектів землеустрою.

Перша зона (зона суворого режиму) охоплює місця виходу на поверхню мінеральних вод, території, на яких розташовані родовища лікувальних грязей, мінеральні озера, лимани, вода яких використовується для лікування, пляжі, а також прибережну смугу моря і прилеглу до пляжів територію шириною не менш як 100 метрів.

На території першої зони (зони суворого режиму) забороняється:

- користування надрами, не пов'язане з використанням природних лікувальних ресурсів, розорювання земель, провадження будь-якої господарської діяльності, а також інші дії, що впливають або можуть вплинути на розвиток небезпечних геологічних процесів, на природні лікувальні фактори курорту та його екологічний баланс;
- прокладення кабелів, у тому числі підземних кабелів високої напруги, трубопроводів, інших комунікацій;
- спорудження будь-яких будівель та інших об'єктів, не пов'язаних з експлуатаційним режимом та охороною природних і лікувальних факторів курорту;
- скидання дренажно-скидних та стічних вод;
- влаштування стоянок автомобілів, пунктів їх обслуговування (ремонт, миття тощо);
- влаштування вигребів (накопичувачів) стічних вод, полігонів рідких і твердих відходів, полів фільтрації та інших споруд для приймання та знешкодження стічних вод і рідких відходів, а також кладовищ і скотомогильників;
- проїзд автотранспорту, не пов'язаний з обслуговуванням цієї території, використанням родовищ лікувальних ресурсів або природоохоронною діяльністю;
- постійне і тимчасове проживання громадян (крім осіб, які безпосередньо забезпечують використання лікувальних факторів).

На території першої зони (зони суворого режиму) дозволяється провадити діяльність, пов'язану з використанням природних лікувальних

факторів, на підставі науково обґрунтованих висновків і результатів державної санітарно-гігієнічної та екологічної експертиз виконувати берегоукріплювальні, протизсувні, протиобвальні, протикарстові та протиерозійні роботи, будувати хвилерізи, буни та інші гідротехнічні споруди, а також влаштовувати причали.

Забудова цієї території (нове будівництво, реконструкція, реставрація, капітальний ремонт та упорядкування об'єктів містобудування) здійснюється відповідно до законодавства, державних стандартів і норм, затвердженої містобудівної документації.

Друга зона (зона обмежень) охоплює: територію, з якої відбувається стік поверхневих і ґрунтових вод до місця виходу на поверхню мінеральних вод або до родовища лікувальних грязей, до мінеральних озер та лиманів, місць неглибокої циркуляції мінеральних та прісних вод, які формують мінеральні джерела; природні та штучні сховища мінеральних вод і лікувальних грязей; територію, на якій знаходяться санаторно-курортні заклади та заклади відпочинку і яка призначена для будівництва таких закладів; парки, ліси та інші зелені насадження, використання яких без дотримання вимог природоохоронного законодавства та правил, передбачених для округу санітарної охорони курорту, може призвести до погіршення природних і лікувальних факторів курорту.

На території другої зони (зони обмежень) забороняється:

- будівництво об'єктів і споруд, не пов'язаних з безпосереднім задоволенням потреб місцевого населення та громадян, які прибувають на курорт;
- проведення гірничих та інших видів робіт, не пов'язаних з безпосереднім упорядкуванням території;
- спорудження поглинаючих колодязів, створення полів підземної фільтрації;
- забруднення поверхневих водойм під час здійснення будь-яких видів робіт;
- влаштування звалищ, гноєсховищ, кладовищ, скотомогильників, а також накопичувачів рідких і твердих відходів виробництва, інших відходів, що призводять до забруднення водойм, ґрунту, ґрунтових вод, повітря;
- розміщення складів пестицидів і мінеральних добрив;
- здійснення промислової вирубки зелених насаджень, а також будь-яке інше використання земельних ділянок і водойм, що може призвести до

погіршення їх природних і лікувальних факторів;

- скидання у водні об'єкти сміття, стічних, підсланевих і баластних вод, витікання таких вод та інших речовин з транспортних (плавучих) засобів і трубопроводів.

Усі багатоквартирні будинки в межах другої зони (зони обмежень) повинні мати водопровід та каналізацію. Туалети у приватних будинках в обов'язковому порядку мають бути обладнані водонепроникними вигребами. Території тваринницьких ферм асфальтуються і по периметру огорожуються та обладнуються водовідвідними канавами з водонепроникними відстійниками для поверхневих вод. При в'їзді на територію ферм споруджуються капітальні санпропускники з дезінфекційними бар'єрами.

У разі масового поширення небезпечних та карантинних шкідників і хвороб рослин у парках, лісах та інших зелених насадженнях за погодженням з державною санітарно-епідеміологічною службою дозволяється використання нетоксичних для людини і таких, що швидко розкладаються в навколишньому природному середовищі, пестицидів.

Третя зона (зона спостережень) охоплює всю сферу формування і споживання гідромінеральних ресурсів, лісові насадження навколо курорту, а також території, господарське використання яких без дотримання встановлених для округу санітарної охорони курорту правил може несприятливо впливати на гідрогеологічний режим родовищ мінеральних вод і лікувальних грязей, ландшафтно-кліматичні умови курорту, на його природні та лікувальні фактори.

На території третьої зони (зони спостережень) забороняється:

- будівництво підприємств, установ і організацій, діяльність яких може негативно впливати на ландшафтно-кліматичні умови, стан повітря, ґрунту та вод курорту;

- спуск на рельєф неочищених промислових та побутових стічних вод, проведення вирубок зелених насаджень (крім санітарних рубок).

Третя зона (зона спостережень) є водночас межею округу санітарної охорони курорту і на її території дозволяється проведення видів робіт, які не впливатимуть негативно на лікувальні та природні фактори курорту, не погіршуватимуть його ландшафтно-кліматичних, екологічних і санітарно-гігієнічних умов.

9.2 Порядок створення і ведення Державного кадастру природних територій курортів

Державний кадастр природних територій курортів України - це система відомостей про правовий статус, належність, режим, географічне положення, площу, запаси природних лікувальних ресурсів, якісні характеристики цих територій, їх лікувальну, профілактичну, реабілітаційну, природо-охоронну, наукову, рекреаційну та іншу цінність.

Він ведеться спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади з питань діяльності курортів. Порядок його ведення регулюється Постановою Кабінету міністрів України «Про порядок створення і ведення природних територій курортів».

Державний кадастр природних територій курортів є зводом відомостей у текстовій, цифровій та графічній (картографічній) формі про правовий статус, належність, режим, географічне положення, площу, кліматичні особливості, види та запаси природних лікувальних ресурсів, якісні характеристики природних територій курортів, їх лікувальну, профілактичну, реабілітаційну, природоохоронну, наукову, рекреаційну та іншу цінність.

Відомості про природні території курортів включаються до Кадастру за адміністративно-територіальним принципом та за видами природних лікувальних ресурсів, а саме - мінеральних і термальних вод, лікувальних грязей та озокериту, ропи лиманів та озер, акваторій морів, кліматичних, ландшафтних, екологічних та інших.

Відомості для ведення Кадастру подаються з документованих джерел інформації, зокрема:

- про властивості земель - за даними Державного земельного кадастру;
- про реабілітаційну, профілактичну, наукову, рекреаційну цінність курорту - за даними Міністерства охорони здоров'я;
- про географічне положення територій курортів - за даними Державного картографо-геодезичного фонду;
- про інженерно-геологічний стан територій курортів - за даними Державного інформаційного геологічного фонду-про будинки, споруди та інженерну інфраструктуру на території курортів - за даними містобудівного кадастру населених пунктів;

- про стан навколишнього природного середовища, природні ресурси, кліматичні характеристики - за даними Мінприроди; - про стан надр - за даними Держкомприродресурсів;

- про наявність колективних та індивідуальних засобів розміщення - за даними місцевих органів виконавчої влади.

Для ведення Кадастру може використовуватися інформація, одержана шляхом проведення спеціальних натурних спостережень, аналітичних робіт.

Мета ведення кадастру :

- здійснення більш раціонального поточного і перспективного використання природних територій курортів відповідно до містобудівної документації у санаторно-курортному лікуванні, медичній реабілітації, розвитку туризму та рекреації населення;

- ефективного проведення природоохоронних заходів;

- проведення моніторингу природних територій курортів;

- забезпечення ефективного збирання, оброблення, збереження та аналізу інформації про стан довкілля і природних лікувальних та рекреаційних ресурсів на територіях курортів та прогнозування їх змін під впливом господарської діяльності;

розроблення науково обґрунтованих рекомендацій щодо використання природних територій курортів;

- вирішення інших питань, пов'язаних з використанням та облаштуванням природних територій курортів.

Структура Державного кадастру природних територій курортів передбачає включення таких відомостей:

- реєстр земельних ділянок, що складають курортну територію;

- реєстр власників та користувачів земельних ділянок;

- розподіл земель природної території курорту;

- реєстр об'єктів господарювання;

- відомості про заклади курортної території;

- характеристика лікувально-оздоровчої бази;

- наявність та розподіл будинків (споруд) курортної території;

- клімато-географічна характеристика курортної території;

- інженерно-геологічна ситуація курортної території;

- екологічне зонування території курорту;

- характеристика природних лікувальних ресурсів тощо.

Для оперативного задоволення потреб центральних і місцевих

органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій та громадян у наданні відомостей з Кадастру створюється автоматизована система його ведення, яка базується на використанні ГІС-технологій.

Автоматизована система Державного кадастру природних територій курортів є ієрархічною системою трьох рівнів: державного, регіонального, базового (природної території курорту)

Базовий рівень створюється на природній курортній території. На цьому рівні проводиться збір, контроль, оновлення інформації про курортну територію, ведення архівів цих даних, обслуговування запитів користувачів, узагальнення і аналіз даних по території.

На регіональному (обласному) рівні здійснюється узагальнення і аналіз даних по області, впровадження науково-методичних розробок, учбово-виробнича діяльність.

На державному рівні виконується розробка нормативно-правової бази створення і ведення Кадастру, узагальнення і аналіз даних по Україні, науково-методична діяльність, експертиза програмно-технічних засобів, призначених для розв'язання завдань Кадастру.

Отже, створення і ведення Державного кадастру природних територій курортів дозволить забезпечити збирання, оброблення, збереження та аналіз інформації про стан курортних територій та природних лікувальних ресурсів, прогнозувати їх зміни під впливом господарської діяльності, розробляти науково обґрунтовані рекомендації для прийняття управлінських рішень, забезпечувати розроблення комплексних планів розвитку курортних територій та корегування містобудівної документації.

9.3 Визначення економічної оцінки природних курортних ресурсів

Природні курортні ресурси є продуктом природи і мають цінність як елемент навколишнього природного середовища і суспільного добробуту. Приймаючи участь в оздоровленні населення та залучаючись в господарський оборот, вони повинні бути оцінені, як і інші блага.

Ці ресурси є невіддільні від території, насиченої інфраструктурними об'єктами. В процесі надання рекреаційних послуг вони використовуються

одночасно з інфраструктурним обслуговуванням. Тому курортні ресурси слід трактувати, на нашу думку, як цілісні природні територіальні комплекси або ландшафтні територіальні системи, а їх споживну вартість, як сукупність лікувально-оздоровчих і пізнавальних властивостей.

Однак для того, щоб курортні ресурси стали носіями комплексної споживної вартості, необхідне існування суспільної потреби не тільки в них самих, але і в послугах, одержаних в результаті залучення їх в рекреаційно-оздоровчий процес. Ці послуги проявляються у вигляді корисних ефектів і їх величина є мірилом споживної вартості.

Закономірно виникає запитання: які методологічні принципи повинні бути покладені в основу оцінювання цих ресурсів?

Природні курортні ресурси обмежені в просторі, тобто дефіцитні, їх запаси вичерпуються. В зв'язку з цим в основу їх оцінки, що забезпечить їх сталий розвиток, повинна бути покладена теорія граничної корисності¹, згідно якої цінність благ залежить від їх рідкості і визначається величиною граничної корисності від споживання цих благ. Разом з тим ці ресурси є рентоносні, оскільки характеризуються значною диференціацією природних оздоровчих властивостей. В результаті їх використання в рекреаційному процесі створюється надлишковий додатковий продукт різної величини. Тому в оцінці повинна знайти відображення диференціація результатів їх експлуатації.

В умовах ринкової економіки ціни на природні курортні ресурси будуть формуватися під впливом попиту і пропозиції. Однак вихідною базою при прогнозуванні маркетингових цін на них служить їх рентна оцінка. Таким чином, слід відзначити, що в основу ціноутворення в сфері курортного природо-користування повинен бути покладений симбіоз економічних теорій: граничної корисності, ренти, маркетингу, сталого розвитку.

Визначення вартісної оцінки природних курортних ресурсів, як елементу економічного самоврядування на курортах, вимагає врахування їх специфічних властивостей, а саме:

- територіальну прив'язку природних курортних ресурсів до курортних місцевостей, що обумовлює необхідність комплексного підходу до проведення їх вартісної оцінки;
- рівня відновлюваності запасів, визначення лікувального профілю і терміну експлуатації природних курортних ресурсів;
- рентоносності природних курортних ресурсів, пов'язаної з

диференціацією їх природних корисних властивостей і постійною обмеженістю в просторі, що обумовлює об'єктивні передумови для диференціації стабільних доходів, одержаних в результаті їх експлуатації. Ці доходи набирають форми диференціальних рентних доходів;

- соціальної цінності природних курортних ресурсів, що знаходить відображення в показниках результативності функціонування рекреаційних систем.

Курортне обслуговування, як підгалузь охорони здоров'я належить до невиробничої сфери. Тому корисний ефект від використання природних курортних ресурсів виражається через результати, а не витрати.

В основі визначення диференціального рентного доходу в інших галузях природокористування лежить розвиток нормативу замикаючих витрат. Це «межа витрат на збільшення ресурсів продукції, що виробляється із певного виду сировини (палива) при експлуатації даної земельної чи іншої ділянки». Зараз, в період переходу до ринкових відносин, дане трактування потребує певного коректування. Йдеться про необхідність подолання затратного характеру економічного механізму природокористування. Особливо це стосується соціально-орієнтованих галузей природокористування, до яких відноситься курортне природокористування. Тут використання природних курортних ресурсів здійснюється через надання курортних послуг, які проявляються у вигляді корисних ефектів.

Курортне обслуговування є замикаючою сферою споживання природних курортних ресурсів, тобто ефект, створений на основі їх експлуатації, є рівночасно і кінцевим народногосподарським продуктом (втілюється в націо-нальному доході). Тому базовою величиною для визначення допустимого рівня витрат на «виробництво продукції» - оздоровлення людей - тут виступає народногосподарський ефект цього оздоровлення, що відображає їх суспільну корисність. Таким чином, адекватним показником замикаючих результатів у сфері курортного обслуговування є граничний народногосподарський ефект курортно-оздоровчого процесу.

Відповідно до методології оцінювання природних ресурсів, первинним об'єктом вартісної оцінки цих ресурсів виступає цілісний об'єкт природокористування, після чого проводиться оцінка його одиничних природних ресурсів. Таким чином, в першу чергу проведенню вартісної оцінки підлягають територіальні комплекси одиничних природних

ресурсів в сукупності з умовами навколишнього середовища.

Курортні системи (курортні місцевості), будучи просторовими господарськими системами, водночас є цілісними об'єктами природокористування. Тому при проведенні їх вартісної оцінки необхідно враховувати диференціацію результативності здійснюваного в них рекреаційно-оздоровчого процесу. Ця оцінка повинна відображати весь "виграш", що одержується державою від їх функціонування. Цей «виграш» у вартісному виразі і буде виражати ренту, принесену даним курортом, тобто той надлишковий кінцевий продукт курорту, який втілюється в національному доході держави.

Таким чином, при обґрунтуванні методики визначення вартісної оцінки природних курортних ресурсів необхідно вирішити наступні задачі:

- вибрати оціночні показники і критерії;
- визначити замикаючі результати на одиницю «продукції» рекреаційно-оздоровчого процесу;
- визначити показники диференціальної ренти від оздоровлення однієї людини;
- визначити рентну оцінку курортних систем, як цілісних територіальних господарських систем.

Питання для самоперевірки

1. Як розуміють термін «природний лікувальний ресурс»?
2. На які зони поділяється округ санітарної охорони природних територій курортів України.
3. Порядок ведення Державного кадастру природних територій курортів України.
4. Яка інформація може використовуватися для ведення Державного кадастру природних територій курортів України?
5. Що враховується при визначенні вартісної оцінки природних курортних ресурсів?
6. Методика визначення вартісної оцінки природних курортних ресурсів.

10 ДЕРЖАВНИЙ КАДАСТР МІНЕРАЛЬНО-СИРОВИННИХ РЕСУРСІВ УКРАЇНИ

10.1 Визначення та характеристика мінерально-сировинних ресурсів

Мінеральні ресурси, як і всі природні ресурси, є основним багатством суспільства. Від інших видів ресурсів вони відрізняються тим, що визначають характер відтворення мінерально-сировинної бази промисловості. Врахування цих особливостей є обов'язковим під час складання кадастру.

Найголовніша особливість полягає в тому, що мінеральні ресурси не поповнюються природою. Відтворення мінерально-сировинної бази може відбуватися тільки шляхом виявлення та промислового освоєння нових родовищ корисних копалин.

Здебільшого родовища корисних копалин комплексно використовують, отож мінерально-сировинні ресурси є найважливішою умовою найефективнішого розвитку мінерально-сировинної бази.

Поняття «*мінерально-сировинна база*» охоплює потенційні ресурси мінеральної сировини, а також діяльність з їхньої підготовки до видобування, власне видобування і збагачення корисних копалин з подальшою переробкою і надання вигляду підготовленої до використання мінеральної сировини.

Надра - це частина земної кори, що розташована під поверхнею суші та дном водоймищ і простягається до глибин, доступних для геологічного вивчення та освоєння. В надрах України знаходиться понад 200 видів корисних копалин, з яких видобувається тільки 94.

Україна - унікальна мінерально-сировинна держава, багатства надр якої зумовлені особливостями геологічної будівлі її території. В межах країни розповсюджені всі основні геолого-структурні зони земної кори: платформні, геосинклінальні і перехідні між ними області - крайові прогини.

Різноманітність різних геолого-структурних умов і величезний діапазон часу (більш 2.5 млрд. років) протягом багатьох епох визначили формування практично всіх видів корисних копалин, в тому числі цілого

ряду великих і дуже великих по запасам родовищ вуглеводневої сировини і твердих корисних копалин.

По багатьох, з виявлених видів корисних копалин, Україна здатна не тільки задовольнити внутрішні потреби, але і створити значний експортний потенціал. Терміни розвідки і введення в експлуатацію більшості об'єктів стримуються Україною, що переживає економічну кризу і, як слідство, недостатнім фінансуванням геологорозвідувальних робіт.

Територія України в геологічному і металогенічному відношенні відноситься до числа *відносно слабо досліджених* і можливості нарощування її мінерально-сировинної бази далеко не вичерпані. Підтвердженням цьому і є великі, в багатьох випадках, принципово нові відкриття останніх років.

Займаючи площу в 0.4% від світової суші (603.7 тис. кв. км), Україна в кінці 80-х - початку 90-х років виробляла до 5% корисних копалин від загальносвітового видобутку. В нинішній час в надрах України виявлене біля 20 тис. родовищ корисних копалин з яких більш 7500 родовищ по 90 видам мінеральної сировини мають промислове значення. Промисловістю освоєне 3350 родовищ, що містять від 40 до 75% розвіданих запасів різноманітних видів корисних копалин. На їхній базі діють понад дві тисячі гірничодобувних, збагачувальних і переробних підприємств.

В великих обсягах ведеться здобич кам'яного вугілля (2% від світового видобутку), залізних (4 %) і марганцевих (10%) руд, урану, титану, цирконію, германію, графіту (4%), каоліну (18%), бром, охри, нерудної металургійної сировини (кварцити, флюсові вапняки і доломити), хімічної сировини (самородна сірка, кам'яні і калійні сульфатні солі), лицювального каменю (граніти, габро, лабрадорити і ін.), скляного піску.

В значній кількості видобувають з надр вуглеводневу сировину, буре вугілля, торф, цементну сировину, карбонатну сировину для хімічної і харчової промисловості, тугоплавкі і вогнетривкі глини, сировину для будівельних матеріалів, йод, бром, різноманітні мінеральні води, дорогоцінні і виробні камені, п'єзокварц і ін.

В відносно невеликих обсягах видобувають також нікелеві руди, золото, скандій, гафній, янтар, цеоліти. Іде переоцінка запасів раніше в значних обсягах ртуті, що витягалася.

В різноманітному ступені розвідані і підготовані до експлуатації родовища хрому, свинцю, цинку, міді, молібдену, золота, берилію, літію, танталу, ніобію, скандію, ітрію, рідких земель, алмазів, металів платинової

групи, плавкового шпату, фосфоритів, апатиту, пальних сланців, бішофиту і інших.

Україна здатна сама себе забезпечити і експортувати такі важливі вигляди корисних копалин і продукти їхньої переробки як залізо, марганець, титан, цирконій, уран, графіт, каолін, самородна сірка, кам'яна сіль, високоякісна флюсова і вогнетривка сировина, декоративно-лицювальні матеріали і ін.

10.2 Використання надр в Україні: правові аспекти

Державний фонд надр включає як ділянки надр, що використовуються, так і ділянки надр, не залучені до використання, в тому числі континентального шельфу і виключної (морської) економічної зони.

Родовища корисних копалин - це нагромадження мінеральних речовин в надрах, на поверхні землі, в джерелах вод та газів, на дні водоймищ, які за кількістю, якістю та умовами залягання є придатними для промислового використання. *Техногенні родовища корисних копалин* - це місця, де накопичилися відходи видобутку, збагачення та переробки мінеральної сировини, запаси яких оцінені і мають промислове значення. Такі родовища можуть виникнути також внаслідок втрат при зберіганні, транспортуванні та використанні продуктів переробки мінеральної сировини. Усі родовища корисних копалин, у тому числі техногенні, з запасами, оціненими як промислові, становлять *Державний фонд родовищ корисних копалин*, а всі попередньо оцінені родовища корисних копалин резерв цього фонду. Державний фонд родовищ корисних копалин є частиною державного фонду надр.

Корисні копалини за своїм значенням поділяються на корисні копалини загальнодержавного і місцевого значення. Віднесення корисних копалин до корисних копалин загальнодержавного та місцевого значення здійснюється Кабінетом Міністрів України за поданням Державного комітету природних ресурсів України. Відповідно до Статті 13.Кодексу України "Про надра" користувачами надр можуть бути підприємства, установи, організації, громадяни України, а також іноземні юридичні особи та громадяни.

Надра надаються у користування для:

- геологічного вивчення, в тому числі дослідно-промислової розробки родовищ корисних копалин загальнодержавного значення;

- видобування корисних копалин;
- будівництва та експлуатації підземних споруд, не пов'язаних з видобуванням корисних копалин, у тому числі споруд для підземного зберігання нафти, газу та інших речовин і матеріалів, захоронення шкідливих речовин і відходів виробництва, скидання стічних вод;
- створення геологічних територій та об'єктів, що мають важливе наукове, культурне, санітарно-оздоровче значення (наукові полігони, геологічні заповідники, заказники, пам'ятки природи, лікувальні, оздоровчі заклади та ін.);
- задоволення інших потреб.

Надра надаються у *постійне або тимчасове користування*. Постійним визнається користування надрами без заздалегідь встановленого строку. Тимчасове користування надрами може бути короткостроковим (до п'яти років) і довгостроковим (до двадцяти років). У разі необхідності строки тимчасового користування надрами може бути продовжено. Перебіг строку користування надрами починається з дня одержання спеціального дозволу (ліцензії) на користування надрами.

Ліцензування діяльності щодо користування надрами - це єдиний порядок надання спеціальних дозволів (ліцензій) на користування ділянкою надр з відповідною метою.

Спеціальні дозволи (ліцензії) на користування надрами у межах конкретних ділянок надаються спеціалізованим підприємствам, установам і організаціям, а також громадянам, які мають відповідну кваліфікацію, матеріально-технічні та економічні можливості для користування надрами. Надання спеціальних дозволів (ліцензій) на користування надрами здійснюється після попереднього погодження з відповідною Радою народних депутатів питання про надання земельної ділянки для зазначених потреб, крім випадків, коли у наданні земельної ділянки немає потреби.

Гірничим відводом є частина надр, надана користувачам для промислової розробки родовищ корисних копалин та цілей, непов'язаних з видобуванням корисних копалин. Користування надрами за межами гірничого відводу забороняється. Гірничі відводи для розробки родовищ корисних копалин загальнодержавного значення, будівництва і експлуатації підземних споруд та інших цілей, не пов'язаних з видобуванням корисних копалин, надаються Державним комітетом природних ресурсів України. Гірничі відводи для розробки родовищ

корисних копалин місцевого значення надаються Верховною Радою Республіки Крим, обласними, Київською та Севастопольською міськими Радами народних депутатів і підлягають реєстрації в органах державного гірничого нагляду.

При наданні гірничих відводів вирішуються питання щодо правильності поділу родовищ корисних копалин на окремі гірничі відводи з метою запобігання залишенню поза гірничими відводами менш цінних ділянок родовищ та не придатних для самостійної розробки, дотримання вимог безпеки під час проведення гірничих і підривних робіт при розробці родовищ корисних копалин та при використанні надр для інших цілей, не пов'язаних з видобуванням корисних копалин, відвернення небезпеки для людей, майна та навколишнього природного середовища. Порядок надання гірничих відводів встановлюється Кабінетом Міністрів України.

Надра надаються у користування підприємствам, установам, організаціям і громадянам лише за наявності у них спеціального дозволу (ліцензії) на користування ділянкою надр. Право на користування надрами засвідчується актом про надання гірничого відводу.

Для геологічного вивчення, в тому числі для дослідно-промислової розробки родовищ корисних копалин загальнодержавного значення, надра надаються у користування без надання гірничого відводу після одержання спеціального дозволу (ліцензії) на геологічне вивчення надр.

Дослідно-промислова розробка родовищ корисних копалин загально-державного значення здійснюється з метою уточнення їх окремих гірничо-геологічних та інших параметрів, вибору раціональних методів видобування мінеральної сировини на підставі проекту цих робіт. Видобуті під час дослідно-промислової розробки корисні копалини підлягають реалізації у загальному порядку. Надра у користування для видобування прісних підземних вод і розробки родовищ торфу надаються без надання гірничого відводу на підставі спеціальних дозволів (ліцензій). Надання надр для захоронення відходів виробництва та інших шкідливих речовин, скидання стічних вод допускається у виняткових випадках при додержанні норм, правил та вимог, передбачених законодавством України. Надра для вказаних цілей надаються за результатами спеціальних досліджень та на підставі проектів, виконаних на замовлення заінтересованих підприємств, установ і організацій.

Геологічне вивчення надр здійснюється з метою одержання даних про геологічну будову надр, процеси, які відбуваються в них, виявлення і

оцінки корисних копалин, вивчення закономірностей їх формування і розміщення, з'ясування гірничотехнічних та інших умов розробки родовищ корисних копалин і використання надр для цілей, не пов'язаних з видобуванням корисних копалин.

Роботи по геологічному вивченню надр підлягають обов'язковій державній реєстрації та обліку з метою узагальнення і максимального використання результатів вивчення надр, а також запобігання дублюванню зазначених робіт.

Державна реєстрація та облік робіт по геологічному вивченню надр провадяться Державним інформаційним геологічним фондом України. Умови розпорядження геологічною інформацією, в тому числі і тією, що підлягає обов'язковій передачі до Державного інформаційного геологічного фонду України, визначаються Положенням про порядок розпорядження геологічною інформацією.

Відповідно до Статті 42 Кодексу України «Про надра», родовища, в тому числі техногенні, запаси і прояви корисних копалин підлягають обліку у державному кадастрі родовищ і проявів корисних копалин та державному балансі запасів корисних копалин. Державний облік родовищ, запасів і проявів корисних копалин здійснюється у порядку, що встановлюється Кабінетом Міністрів України.

Державний кадастр родовищ і проявів корисних копалин містить відомості про кожне родовище, включене до Державного фонду родовищ корисних копалин, щодо кількості та якості запасів корисних копалин і наявних у них компонентів, гірничотехнічних, гідрогеологічних та інших умов розробки родовища та його геолого-економічну оцінку, а також відомості про кожний прояв корисних копалин.

Державний кадастр родовищ і проявів корисних копалин ведеться Державним комітетом природних ресурсів України.

Державний баланс запасів корисних копалин містить відомості про кількість, якість та ступінь вивчення запасів корисних копалин щодо родовищ, які мають промислове значення, їх розміщення, рівень промислового освоєння, а також відомості про видобуток, втрати і забезпеченість суспільного виробництва розвіданими запасами корисних копалин.

Державний баланс запасів корисних копалин ведеться Державним комітетом природних ресурсів України.

Для визначення промислової цінності родовищ і оцінки запасів корисних копалин по кожному родовищу встановлюються кондиції на мінеральну сировину, що становлять сукупність вимог до якості і кількості корисних копалин, гірничо-геологічних та інших умов розробки родовища. Кондиції на мінеральну сировину розробляються з урахуванням раціонального використання всіх корисних копалин, а також наявних у них цінних компонентів і підлягають експертизі Державною комісією України по запасах корисних копалин. Порядок розробки кондицій на мінеральну сировину встановлюється Державною комісією України по запасах корисних копалин.

Запаси корисних копалин розвіданих родовищ, а також запаси корисних копалин, додатково розвіданих у процесі розробки родовищ, підлягають експертизі та оцінюються Державною комісією України по запасах корисних копалин у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України.

Видобуті корисні копалини, запаси корисних копалин, які втратили промислове значення, а також втрачені у процесі видобування або не підтверджені під час наступних геологорозвідувальних робіт чи розробки родовища, підлягають списанню з обліку гірничодобувного підприємства в порядку, що визначається Кабінетом Міністрів України. Результати списання з обліку запасів корисних копалин обліковуються у Державному інформаційному геологічному фонді України.

Ділянки надр, надані для будівництва та експлуатації підземних споруд і для інших цілей, не пов'язаних з видобуванням корисних копалин, підлягають державному обліку Державним комітетом природних ресурсів України.

З метою запобігання негативним демографічним, соціальним та екологічним наслідкам інтенсивного видобутку корисних копалин установлюються квоти на видобуток окремих видів корисних копалин. Порядок установлення квот на видобуток корисних копалин затверджується Кабінетом Міністрів України.

Основними критеріями запровадження квот є :

- стан мінерально-сировинної бази, особливо з стратегічних та гостродефіцитних видів мінеральної сировини;
- встановлення економічно обґрунтованих пропорцій видобутку типів і сортів корисних копалин з метою збереження найбільш цінних та обмежених запасів на тривалий період;

- екологічні умови в районах видобутку;
- кон'юнктура мінеральної сировини в державі та за її межами;
- можливість придбання мінеральної сировини за межами України на вигідніших умовах, ніж здійснення видобутку на її території.

10.3 Правові основи державного обліку родовищ, запасів і проявів корисних копалин

Державний облік родовищ, у тому числі техногенних, запасів і проявів корисних копалин (далі - державний облік) - це система збору, обробки та зберігання даних про результати геологорозвідувальних та гірничодобувних робіт. Метою державного обліку є постійне визначення стану, перспектив розвитку, раціонального використання та охорони мінерально-сировинної бази.

Державний облік здійснює Держгеонадра як по ділянках надр, що використовуються, так і по ділянках надр, не залучених до використання, в тому числі континентального шельфу і виключної (морської) економічної зони.

Державний облік ведеться на підставі звітів про результати геологозйомочних, пошукових, геологорозвідувальних, тематичних, проектно-пошукових та науково-дослідних робіт геологічного профілю, річних звітів гірничодобувних підприємств, звітів про результати технологічних випробувань мінеральної сировини, техніко-економічних обґрунтувань, інших документів, що стосуються оцінки та списання запасів.

Усі родовища корисних копалин, у тому числі техногенні, з запасами, оціненими як промислові, становлять державний фонд родовищ корисних копалин (далі - державний фонд), а всі попередньо оцінені родовища - резерв цього фонду.

Система обліку об'єктів державного фонду включає інформацію державного кадастру родовищ і проявів корисних копалин (далі - державного кадастру) та державного балансу запасів корисних копалин (далі - державного балансу), а також державну та галузеву звітність підприємств і організацій, що ведуть розвідку родовищ, у тому числі і техногенних, видобуток та здійснюють збагачення корисних копалин.

Держгеонадра щорічно готує аналітичний звіт про стан державного фонду.

Обліку в державному кадастрі підлягають усі відкриті родовища корисних копалин на території України незалежно від кількості запасів, стану їх розвідки, освоєння і відомчої належності, а також прояви корисних копалин.

Підставою для складання державного кадастру є паспорт родовища або прояву корисних копалин, який розробляється для кожної групи корисних копалин. Форма паспорта, методичне керівництво щодо складання паспортів та інструкція щодо ведення державного кадастру розробляються і затверджуються Міндовкіллям.

Окремому обліку підлягають:

- відпрацьовані родовища загальнопоширених корисних копалин;
- прояви загальнопоширених корисних копалин;
- нафтогазопрояви;
- нафтогазоперспективні площі, структури;
- параметричні, пошукові, розвідувальні та експлуатаційні нафтові і газові свердловини;
- шліхові ореоли, точки і зони мінералізації, окремі мінералогічні знахідки з високим вмістом цінних компонентів;
- геохімічні, геофізичні аномалії.

Організація та методичне керівництво веденням державного кадастру, а також збір, облік, систематизація, зберігання, обробка та надання даних державного кадастру заінтересованим користувачам здійснюються Держгеонадрами.

Відомості (зміни до відомостей) про об'єкти Державного земельного кадастру, які включені до державного обліку, що веде Держгеонадра, передаються до Державного земельного кадастру відповідно до Порядку інформаційної взаємодії між кадастрами та інформаційними системами.

Обліку у державному балансі підлягають запаси корисних копалин окремо по кожному об'єкту (родовище, ділянка родовища, шахтне поле та ін.) за основними промисловими типами, сортами, марками, технологічними групами корисних копалин відповідно до діючих державних стандартів, а також за способом відпрацювання, з виділенням запасів сировини, придатної для видобутку підземним, відкритим, гідравлічним та іншими способами.

У підсумках по кожному об'єкту обліку виділяються окремим рядком запаси, що знаходяться в охоронних зонах транспортних магістралей, під населеними пунктами, заповідниками тощо.

За ступенем освоєння родовищ корисних копалин поділяються на ті, що розробляються, ті, що готуються до розробки, і ті, що не розробляються.

Облік запасів корисних копалин у державному балансі здійснюється згідно з Класифікацією запасів і ресурсів корисних копалин державного фонду надр.

Контроль за правильністю обліку, стану та руху запасів корисних копалин на підприємствах здійснюють галузеві міністерства, відомства та Держпраці.

10.4 Передумови створення та призначення кадастру родовищ і проявів корисних копалин

Мінерально-сировинний комплекс набув в економіці України надзвичайно високого розвитку. На її території розвідано 7667 родовищ 94-х видів корисних копалин. Із них на державному обліку знаходяться 5860, а експлуатується 3212 родовищ 62 видів.

В рамках реформування народного господарства неминучим є як абсолютне, так і відносне зменшення його частки (за винятком окремих складових). Разом з тим створений в Україні ресурсний потенціал, унікальність деяких його компонентів, масштаби і гірничодобувного виробництва та його структури об'єктивно зумовлюють в довгостроковій перспективі значну питому вагу мінерально-сировинного комплексу в народному господарстві. З огляду на розповсюдженість родовищ корисних копалин це стосується більшості регіонів України.

Отже від ефективного надрокористування значною мірою залежить як перспектива прискорення соціально-економічного розвитку, так і надання йому стійкого характеру. Рациональне використання мінерально-сировинних ресурсів, широке залучення у виробництво їх техногенних джерел, проведення природоохоронних заходів визначають напрямки в цілому.

Вирішення зазначених питань, управління відповідними процесами вимагає створення адекватних організаційно-економічних механізмів та їх

інформаційно-аналітичної підтримки. Саме ця функція покладається на кадастр мінерально-сировинних ресурсів.

В Україні ведеться державний облік родовищ, у тому числі техногенних, запасів і проявів корисних копалин.

Система обліку об'єктів державного фонду включає інформацію державного кадастру родовищ і проявів корисних копалин, а також державну та галузеву звітність підприємств і організацій, що ведуть розвідку родовищ (включаючи техногенні), видобування та збагачення корисних копалин.

Кадастр Мінерально-сировинних ресурсів, який розробляється і функціонує на регіональному рівні, має дати оцінку суспільної значимості конкретних родовищ корисних копалин, мінерально-сировинного потенціалу регіонів з врахуванням соціально-економічних, економіко-географічних, гірничо-геологічних і екологічних факторів, які впливають на залучення їх в промислове освоєння і відтворення мінерально-сировинної бази.

До основних завдань належить:

- обґрунтування перспектив розвитку гірничодобувної промисловості і геологорозвідувального виробництва, з урахуванням наявної в регіонах інфраструктури, зайнятості населення, екологічного стану територій, інвестиційних можливостей;

- вибір з їх числа родовищ об'єктів з більш ефективними техніко-економічними показниками і підготовка їх промислового освоєння;

- створення раціонального резервного фонду об'єктів для організації розвідки і наступного освоєння;

- створення фонду об'єктів для їх освоєння з участю іноземних інвестицій та за рахунок кредитів;

- рекомендація комплексного використання родовищ і найбільш доцільного залучення у виробництво супутніх компонентів та відходів для розширення сировинної бази;

- планування і реалізація заходів з охорони і відновлення навко-лишнього середовища, у тому числі охорони атмосферного повітря, земель, лісів та інших природних об'єктів від шкідливого впливу геологорозвідувальних і гірничо-видобувних робіт, знешкодження стічних вод, шкідливих речовин, відходів виробництва, або їх еколого-безпечного вилучення.

Кадастр використовується також як інструмент:

- відслідковування змін в стані запасів і прогнозних ресурсів корисних копалин по родовищах та їх ділянках за рахунок геолого-розвідувальних і експлуатаційних робіт;

- забезпечення раціонального, комплексного використання мінеральної сировини при видобуванні і переробці, враховуючи основні техніко-економічні показники освоєння;

- ініціювання пошуко-розвідувальних робіт;

- ефективного інформаційного забезпечення реалізації регіональних програм розвитку мінерально-сировинної бази.

- Основною науково-методичною проблемою формування кадастру є створення оптимальної за змістом і складом показників структури - у вигляді макетів кадастрових таблиць, інструктивних матеріалів щодо їх замовлення, джерел кадастрової інформації.

При формуванні відповідної структури поставлено завдання визначити з єдиних методичних позицій склад показників кадастру, здійснити вибір найбільш представницьких характеристик і параметрів, встановити підсумкові оціночні критерії, подолати відмінності в описі різних видів корисних копалин.

Регіональні кадастри мінерально-сировинних ресурсів мають вестися відповідно до "Переліку корисних копалин загальнодержавного значення" та "Переліку корисних копалин місцевого значення", затверджених постановою Кабінету Міністрів України від 12.12.94 № 827. Але це не включає врахування певних регіональних особливостей щодо складу корисних копалин і відповідного доповнення переліків.

10.5 Структура інформаційної бази для родовищ і проявів корисних копалин

Інформаційна база регіонального кадастру в своїй природно-ресурсній частині має формуватися на основі паспортів родовищ. В Державному кадастрі родовищ і проявів корисних копалин виділено дев'ять груп об'єктів, які мають зведений набір характеристик та ознак. Цим інформаційним під масивам відповідають сім уніфікованих форм бланків паспортів, які регламентують склад даних по кожному об'єкту, а саме:

- форма "А" - корінні родовища металевих корисних копалин;

- форма "Б" - родовища неметалевих корисних копалин;
- форма "В" - розсипні родовища;
- форма "Т" - прояви корисних копалин (металів, неметалів, вугілля і горючих сланців);
- форма "Д" - родовища нафти і природного газу;
- форма "Е" - родовища вугілля і горючих сланців;
- форма "Ж" - родовища гідромінеральної сировини.

Паспорт родовищ корисних копалин - це результат аналізу і селекції інформації, яка вибирається з багатьох офіційно затверджених документів - першоджерел: звітів про результати проведених геологорозвідувальних робіт, наукових досліджень, технологічних досліджень мінеральної сировини, протоколів державної комісії про затвердження запасів і кондицій, державного балансу запасів, техніко-економічних обґрунтувань будівництва гірничодобувних підприємств та багато іншого.

Паспорт родовища є похідним документом і в процесі оформлення і заповнення проходить апробацію і затвердження на рівні організацій, які здійснюють розвідку (розробку) родовищ, а на кінцевому етапі Державного комітету природних ресурсів України і Державного інформаційного геологічного фонду. Тільки після цього він набуває статусу офіційного документу. Паспорт містить інформацію в формі, пристосованій для вводу в комп'ютер.

Кожний паспорт родовища є певною геолого-економічною моделлю, яка відображає геологічну будову, вивченість, цінність для суспільної о виробництва родовища (прояву), а вся сукупність паспортів кадастру інформаційну модель, яка відображає стан мінерально-сировинної бази того чи іншого регіону України.

Паспорта містять:

- повну характеристику якості корисних копалин (вміст корисних компонентів і шкідливих домішок, мінерального і хімічного складу);
- повну характеристику запасів корисних копалин (з відображенням їх комплексності, детальної характеристики основних і супутніх корисних копалин, корисних копалин в розкритих породах);
- умови середовища і характер формування корисних копалин;
- обсяги вартості геологорозвідувальних робіт, ступеню вивченості і етапів освоєння родовищ;
- умови і техніко-економічних показників розробки, перспектив розвитку і використання об'єктів та інше.

Джерелами інформації для складання паспортів об'єктів обліку та формування комп'ютерної бази даних Державного кадастру родовищ і проявів корисних копалин є:

- звіти про результати геологорозвідувальних робіт;
- техніко-економічні обґрунтування (ТЕО) кондицій на мінеральну сировину;
- техніко-економічні доповіді, розрахунки, міркування (ТЕД, ТЕР, ТЕМ);
- звіти щодо геолого-економічної оцінки (детальної – ГЕО-1, попередньої – ГЕО-2, початкової – ГЕО-3) промислового значення родовищ;
- протоколи Державної комісії України по запасах корисних копалин (ДКЗ України) про затвердження кондицій на мінеральну сировину та затвердження запасів корисних копалин;
- державні баланси запасів корисних копалин;
- звіти про науково-дослідні роботи геологічного напрямку;
- звіти про результати технологічних випробувань мінеральної сировини;
- документи щодо встановлення кондицій, підрахування й списання з обліку запасів корисних копалин;
- протоколи Наукової ради з прогнозування про апробацію прогнозних та перспективних ресурсів;
- спеціальні дозволи на користування надрами.

Ведення бази даних Державного кадастру родовищ і проявів корисних копалин полягає у:

- поповненні існуючої бази даних інформацією паспортів об'єктів обліку кадастру;
- коригуванні бази даних інформацією «замін» паспортів об'єктів обліку кадастру;
- реалізації доступу до даних в режимі багатьох користувачів;
- веденні каталогу паспортів об'єктів обліку кадастру;
- виконанні запитів на відбір паспортів за різними комбінаціями по наступних критеріях: об'єкт обліку, корисні копалини, застосування, території, номенклатура листів масштабу 1:200 000, ступінь промислового освоєння, назви структур першого порядку, види обліку запасів корисних копалин;

- удосконаленні програмного забезпечення системи автоматизованого пошуку та обробки даних кадастру, розробки нових запитів;

В якості системи управління базами даних використовується найсучасніша система бази даних Oracle 10g Database, яка забезпечує ефективне, надійне і безпечне управління даними. Oracle 10g Database - сервер баз даних, націлений на підтримку Internet – додатків, який відповідає сучасним вимогам до систем обробки даних.

Застосовується і єдина система класифікації та кодування геолого-економічної інформації, яка являє собою систему формалізованого опису, позначень та розподілу об'єктів геологічного походження по класах відповідно до наявних ознак, яка забезпечує одноманітне представлення цих об'єктів у всіх складових частинах інформаційної системи. Метою її створення стала уніфікація та стандартизація інформаційного забезпечення баз даних, забезпечення інформаційної сумісності взаємодіючих автоматизованих інформаційних систем та підвищення ефективності їх функціонування.

10.6 Економічна оцінка мінерально-сировинних ресурсів

Економічна оцінка мінерально-сировинних ресурсів визначається цінністю продукції, що добувається, за вирахування приведених витрат на їх видобуток у розрахунку на одиницю запасів. Вона має також враховувати специфіку відповідних родовищ корисних копалин, які визначаються як природні утворення в надрах землі, у джерелах води і газів, придатні для промислового освоєння і економічно доцільні.

Цінність видобутої продукції визначається двома основними показниками: остаточними витратами на одержання компонента корисних копалин і коефіцієнтом їх видобутку з надр. Величина останнього показника залежить від витрат на видобуток корисних копалин.

З методологічних позицій економічна оцінка мінеральних ресурсів розглядається як грошовий (вартісний) вираз споживчих вартостей, що притаманні цьому природному ресурсу, з урахуванням соціально-економічної складової. Для мінеральних ресурсів велике значення набуває врахування їх комплексного (багатокомпонентного) складу та можливість їх комплексного використання.

Виходячи із теоретичних обґрунтувань та практичного досвіду, рекомендується застосовувати до економічної оцінки такі підходи:

- визначення абсолютної вартості за ціною товарного продукту, який може бути отримано з даних ресурсів;
- визначення прибуткової вартості - за обсягом очікуваного прибутку від реалізації товарної продукції;
- визначення рентних характеристик.

Проектні і порівняльні економічні оцінки здійснюються за стандартними процедурами інвестиційного проектування, де головним критерієм виступає вартість сировини (палива), що отримується, і її співвідношення з обсягом необхідних інвестицій. Вартісна оцінка здійснюється за світовими цінами, коли для такої продукції склався міжнародний ринок, або за внутрішніми, регіональними чи локальними цінами, коли реалізація продукції обмежується відповідними рамками. Зазначена оцінка залишає поза увагою витрати на видобуток і є по суті позаринковою, виконуючи лише порівняльну та ілюстративну роль.

Прибуткова (споживча) вартість мінеральних ресурсів розраховується виходячи з рівня прибутку, який може бути забезпечено під час освоєння тих чи інших корисних копалин. Показник прибутковості відображає якісні параметри корисних копалин та умов розробки їх покладів.

Економічна оцінка запасів мінеральних ресурсів, як правило, відображається різницею оптової преїскурантної ціни відповідного природного ресурсу та собівартості на його отримання (видобуток), розглядається як звичайний прибуток.

Цей метод підтримується більшістю вчених і він обґрунтовується тим, що:

- ціна дійсно встановлює ту межу витрат, перевищення якої підприємству не вигідне;
- порівнюючи гранично допустимі затрати до встановлених цін, можлива побудова системи економічних оцінок мінеральної сировини на таких самих принципах і критеріях, на яких базується вся практична оцінка діяльності промислових підприємств і вся теорія ефективності капітальних вкладень: прибуток найбільше (із всіх наявних показників) враховує і відображає якість мінеральної сировини.

За всіма цими факторами пропонується базувати економічні оцінки корисних копалин на діючих цінах, порівнюючи ці ціни до

розрахункового розміру прибутку, який можна отримати при використанні їх в практичній виробничій діяльності.

Вирішення питань ефективного використання надр, визначення пріоритетності тих чи інших джерел сировини і в кінцевому підсумку їх конкурентоздатності має будуватися на системі економічних і соціальних кадастрових оцінок. Економічна оцінка покликана також враховувати втрати інших видів природних ресурсів, які виникають при освоєнні родовищ, втрат на їх відтворення, відносну ефективність геологорозвідувальних робіт і деякі інші аспекти використання ресурсів надр. Вартісна оцінка запасів відкриває також можливість їх врахування в рамках сукупного природно-ресурсного потенціалу регіонів.

Для цілей кадастрового обліку пропонується використання найбільш узагальнених показників порівняльної і абсолютної ефективності. Для родовищ, що розробляються вони можуть базуватися на звітних (фактичних) чи проектних показниках, а для неосвоєних - визначатися орієнтовно (за методом підбору об'єктів-аналогів) експерт-ним шляхом, розрахунками за агрегованими показниками, довідково згідно з котируванням, цінниками і прейскурантами чи за проектними техніко-економічними розрахунками.

Порядок формування зазначених оцінок буде визначатися інструктивними матеріалами по веденню кадастру.

Питання для самоперевірки

1. Як розуміють термін «мінерально-сировинний ресурс»?
2. Як класифікують корисні копалини за значенням?
3. Мета та зміст Державного кадастру родовищ і проявів корисних копалин.
4. З якою метою здійснюється геологічне вивчення надр?
5. Порядок ведення бази даних Державного кадастру родовищ і проявів корисних копалин.
6. Які показники покладені в основу економічної оцінки мінерально-сировинних ресурсів?

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Основна

1. Економіка довкілля і природних ресурсів : навчальний посібник / за заг. ред. П. Т. Бубенка. Харків : Вид-во Харківського національного університету міського господарства ім. О. М. Бекетова, 2014. 280 с.
2. Екологія землекористування : навчальний посібник / А. М. Третяк, О. С. Будзяк, В. М. Третяк та ін. Київ : Інститут екологічного управління та збалансованого природокористування, 2017. 178 с.
3. Данилишин Б. М. Економіка природокористування : навчальний посібник Київ : Кондор, 2010. 465 с.
4. Микула О. Я., Ступень М. Г., Персоляк В. Ю. Кадастр природних ресурсів : навчальний посібник. Львів : Новий Світ-2000, 2020. 192 с.
5. Панас Р. М. Кадастр природних ресурсів / Р. М. Панас, М. С. Маланчук. Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2014. 436 с.
6. Курганевич Л. П. Водний кадастр : навчальний посібник. Львів : Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2007. 116 с.
5. Руденко В. П. Географія природно-ресурсного потенціалу України : підручник. Чернівці : Зелена Буковина, 1999. 568 с.
6. Екологічні основи управління водними ресурсами : навч. посіб. / А. І. Томільцева, А. В. Яцик, В. Б. Мокін та ін. Київ : Інститут екологічного управління та збалансованого природокористування, 2017. 200 с.
8. Левківський, С. С. Раціональне використання і охорона водних ресурсів : підручник / за ред. С. С. Левківський, М. М. Падун. Київ : Либідь, 2006. 280 с.
9. Теоретичні основи державного земельного кадастру: навчальний посібник / за ред. М. Г. Ступеня. Львів : Новий Світ, 2006. 336 с.
11. Магазинщиков Т. П. Земельний Кадастр: підручник. Львів: Світ, 1991. 452 с.
12. Лісовий кодекс України. Київ : Видавництво Паливола А. В., 2009. 168 с.
13. Про Порядок нормативної грошової оцінки земель несільськогосподарського призначення (крім земель у межах населених пунктів). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0389-06#Text>. (дата звернення 15.05.2022)
14. Про затвердження Порядку ведення державного лісового кадастру та обліку лісів. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-2007->

[%D0%BF#Text](#). (дата звернення 16.05.2022)

15. Фісенко Л. І., Ковальська В. В. Природні лікувальні ресурси України та їх використання в санаторно-курортній практиці. *Медицина гідрологія та реабілітація*. 2005. Т.3. Вип.3. С. 55-60.

16. Про затвердження Інструкції по створенню і веденню Державного кадастру природних лікувальних ресурсів. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0154-10#Text>. (дата звернення 20.05.2022)

17. Закон України «Про курорти» // Відомості Верховної Ради України. 2000. №50. С.22-43. URL: <https://xn--80aagahqwyibe8an.com/ukrajiny-zakony/zakon-ukrajini-pro-kurorti-vidomosti-2000.html>. (дата звернення 21.05.2022)

18. Новикова В.І. Санаторно-курортна сфера: інфраструктурна складова, стан розвитку в Україні. *Географія та туризм*. 2011. Вип.16. С. 93-101.

19. Про затвердження Порядку державного обліку родовищ, запасів і проявів корисних копалин. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/75-95-%D0%BF#Text>. (дата звернення 22.05.2022)

20. Заповідна справа в Україні: навчальний посібник / за заг. ред. М. Д. Гродзинського, М. П. Стеценка. Київ : Наукова думка, 2003, 306 с.

Додаткова

21. Паламарчук М. М., Закорчевна Н. Б. Водний фонд України : довідковий посібник / за ред. В. М. Хорєва, К. А. Алієва. Київ : Ніка-Центр, 2001. 392 с.

22. Екологічне право: законодавство України у сфері захисту рослин : зб. норм.-прав. актів / уклад. Ярошенко А. С. Дніпро : Видавець Біла К. О., 2019. 386 с.

23. Природні лікувальні ресурси: абетка користувача (інформаційно-аналітичний довідник) / Бабов К. Д., Безверхнюк Т. М., Гуца С. Г. та ін. Одеса : Поліграф, 2021. 76 с.

24. Курорти та санаторії України: наук.-практ. довідн. / за ред. К.Д Бабова, В.В. Єжова та О.М. Торохтіна. Київ : Фолігрант, 2009. 432 с.

25. Трегуб М. В. Формування просторової інформації для державного земельного кадастру : монографія. Донецьк : Нац. Гірн. ун-т, 2014. 136 с.

Навчальне електронне видання

КОСТЮКЄВИЧ Тетяна Костянтинівна

КАДАСТР ПРИРОДНИХ РЕСУРСІВ

Конспект лекцій

Видавець і виготовлювач

Одеський державний екологічний
університет вул.Львівська, 15, м. Одеса,
65016

тел./факс; (0482) 32-67-35

E-mail: info@odeku.edu.ua

Свідоцтво суб'єкта видавничої
справи ДК № 5242 від 08.11.2016